

VIGILIA

Sík Sándor: Magyar húsvét

Rózsa Huba: Az Emberfia harmadnapra feltámad

Khalil Gibran: Nagypéntek

Pierre Emmanuel és Leconte de Lisle húsvéti verse

Az egyházmegyei zsinatokról

Németh László, Farkas Beáta írása

Dokumentumok francia zsinatokról

1993/4

LUKÁCS LÁSZLÓ: Együtt járjuk utunkat	241
SÍK SÁNDOR: Magyar húsvét	242
RÓZSA HUBA: Az Emberfia harmadnapra feltámad	248
LECONTE DE LISLE: A feltámadás (<i>vers; Lackfi János fordítása</i>)	254
KHALIL GIBRAN: Nagypéntek (<i>Petz György fordítása</i>)	256
PIERRE EMMANUEL: Veronika (<i>vers; Németh István Péter fordítása</i>)	258

AZ EGYHÁZMEGYEI ZSINATOK ELÉ

NÉMETH LÁSZLÓ: Az esztergomi főegyházmegyei zsinat	260
FARKAS BEÁTA: Erény-e a jó szervezés?	267
JOSEPH ROZIER—CLAUDE DAGENS: Emmausz jegyében (A poitiers-i egyházmegyei zsinat elé) (<i>Feszler Magdolna fordítása</i>)	273
Változó világban (Le Mans egyházmegyei zsinatának határozatai) (<i>Hollósi Éva fordítása</i>)	280
ADRIÁNYI GÁBOR: XII. Piusz keleti politikája (<i>B. Réthelyi Sarolta fordítása</i>) .	285

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

ADRIÁNYI GÁBORRAL (<i>Illés Róbert</i>)	292
---	-----

KORTÁRSUNK

TANDORI DEZSŐ: Bloomsbury jegyzetek (<i>vers</i>)	298
POMOGÁTS BÉLA: A vízivárosi világegyetem (Tandori verseiről)	301

ERKÖLCES ÉS IRODALOM

RÓNAY LÁSZLÓ: A magyar irodalom új irányai	304
--	-----

MAI MEDITÁCIÓK

LOSONCZI PÉTER: Remény és dialógus — dialógus és remény	308
---	-----

PERSPEKTÍVÁK

Az egyház és a pluralista társadalom (<i>Rétsági Béla</i>)	312
Perspektívák?! (<i>Müller Márta</i>)	313
SZEMLE (a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	314

Címlapunkon: Győzedelmes Krisztus (*fametszet, 1470 körül*)

Együtt járjuk utunkat

A magyar nyelvnek számos szava származik a latinból (s így közvetve a görögből), anélkül, hogy használatuk ennek tudatában volnánk. A zsinat szavunk a latin synodus szóból magyarosodott el, amely a görög szünhodosz-ból származik, s közös utat, az úton együtt járást jelent. A szó az első századok egyházába vezet vissza, amely közösségekben élt, a püspök vezetése alatt, de szoros, kollegiális kapcsolatban a többi — elsősorban a szomszédos — helyi egyházakkal. Tartományként, régióként rendszeresen tartottak szinódusokat, zsinatokat, amikor a szükség úgy hozta magával: egy-egy tévtanítás megvitatására, új püspök választásakor, egy-egy súlyosabb fegyelmi kérdés elintézésére. A magyar egyház ezeréves történetében alig múlt el évtized úgy, hogy valamelyik egyházmegyében ne tartottak volna zsinatot.

A II. Vatikáni zsinat tehát éppen nem újítást vezetett be, hanem az ősi hagyományhoz tért vissza, amikor a püspököket arra szólította fel, hogy élesszék fel az egyházmegyei és nemzeti zsinatok „tiszteletreméltó intézményét”.

A javaslat mégis újdonságnak számított, s időre volt szükség ahhoz, hogy befogadásra találjon, és eljuthasson a megvalósításig. A legelső egyházmegyei zsinatokat természetesen a Vatikáni zsinat vezéregyéniségei kezdeményezték saját területükön. Néhány adat: 1966–1972: holland lelkipásztori zsinat (Alfrink bíboros), 1966–1971: bécsi egyházmegyei zsinat (König bíboros), 1969–1970: meissenai egyházmegyei zsinat, 1970-től a keletnémet katolikusok közös lelkipásztori zsinata, 1969-től minden svájci egyházmegyében megkezdődtek a zsinatok, 1969-ben meghirdették a (nyugat)német egyházmegyek közös nemzeti zsinatát — mégpedig a német Laikustanács (a Katolikusok Központi Bizottsága) és a német püspöki kar közös kezdeményezésére, 1973–1974: osztrák zsinati folyamat.

Franciaországban csupán a nyolcvanas években indult el hasonló „zsinati hullám”. 1980 és 1992 között több mint harminc egyházmegyében tartottak zsinatot — némelyikük még most is folyik. A dokumentumokból kitűnik, milyen sokkhatást jelentett ez, s mennyire megerősítette az egyházhoz tartozás és az egyházért való felelősség tudatát. Többnyire ekkor vált tudatossá a II. Vatikáni zsinat egyházképe: az egyház teljes jogú tagja minden megkeresztelt ember. „Az egyház — mi vagyunk”, s közös felelősséggel tartozunk érte. A zsinat előkészületi szakaszában igen sokan kapcsolódtak bele a munkába — az egyház iránti elköteleződés, a közös számvetés, a megújuló egyháztudat alkalmává lett ez az idő. Nyilvánvalóvá s aztán a zsinat ünnepi liturgikus rendezvényein láthatóvá, érezhetővé is vált, hogy az egyházmegye minden tagja egyetlen nagy közösséget alkot, élén az apostolutód megyéspüspökkel.

Azelőtt a zsinatokon csak a papság képviselői vettek részt. Most természetesen kaptak helyet a laikusok, sőt vállaltak jelentős szerepet és feladatokat is. Ennek egyik konkrét gyümölcse volt a francia egyházmegyei zsinatokon, hogy létrehozták a Lelkipásztori Tanácsokat. (A II. Vatikáni zsinat ugyanis kétféle egyházmegyei tanács felállítását javasolta: előírta a papi szenátus és ajánlotta a főként világiakból álló pasztorális tanács létrehozását. Az előbbieket többnyire megalakultak, az utóbbiak azonban sok országban még mindig nem.)

A francia „zsinati hullám” során az egyes egyházmegyek sokat tanultak egymás módszereiből, tapasztalataiból; közös tanulmányi napokat is rendeztek az alapelvek s a követendő módszerek tanulmányozására. Mindnyájunknak hasznos lehet belepillantanunk e zsinatok világába. Ezért közöljük dokumentumként Poitiers egyházmegyéjének a zsinatot meghirdető püspöki körlevelét, valamint a Le Mans-i egyházmegye zsinati határozataiból néhányat. A zsinat: Isten népének közös úton járása, főpásztorának vezetésével, a Szentlélek irányításával. Az út előttünk is szabad — el kell indulnunk rajta.

Lukács László

SÍK SÁNDOR

Magyar húsvét

Nagyszombat este van. Itt cseng a fülünkben a húsvéti harangszó dallama: valami különösen jóleső a csengése a háromnapos nagy hallgatás után. Valami diadalmas, fiatalos, valami különösen ünnepélyes van ebben a nagyszombati harangszóban. És ez az ünnepélyesség, ez a nagyon komoly és mégis friss, tavaszias, lendületes ünnepélyesség kiül az arcokon is. Budapesten ezen az estén jóformán minden ember kint van az utcán: a körmeneten; van, aki három, egymás után következőn is részt vesz. A villamos megáll, ablakaiból és a házak ablakaiból, a boltok ajtajából és a félig leeresztett redőnyök mögül az arcok százai néznek kifelé a menetre, a járda szélén meghatott sokaság áll és hallgatja a csengettyű szavát és az ének ujjongását és nézi a lehajtott fejek hullámtengere fölött áldásra lendülő Szentséget — és azok is, akik távol vannak a körmenettől, akiket elválaszt tőle más hit vagy hitetlenség: azok is megéreznek valamit a tavaszi Krisztus-ünnep csodálatos szépségéből, istenien friss és emberien nekünk való, egészen különös ünnepélyességéből.

Hát még a falun! Ott szép csak igazán a feltámadás ünnepe. Kint, az áprilisi ég csodálatos mennyezete alatt, a tavaszi földek fanyar-édes illatától reszkető levegőben, úgy szól a kis templom tornyában a harang, mintha egyenesen a szívek harangoznának. A templom körül, az áldott tavaszi eső porhanyította rögön ott vonul, ott térdel, ott énekel az egész falu, ünneplő lajbis, csizmás komoly férfiak emelik a baldachint és a gyertyát és az Alleluja szobrát; kis ministránsok rázzák, kipirulásig, csuklózsibbadásig rázzák a csengőt, és termő szent szélzúgás módjára árad az ének: "Feltámadt Krisztus e napon! Alleluja, hála légyen az Istennek!" — és hull az áldás és vonul az egyszívvé olvadt község közepén a föltámadt Krisztus, és hirdeti a feltámadást, az új életet, az igazságot, a szeretetet, az élet diadalát.

Egészen sajátos, minden mástól különböző, talán minden más ünnepnél mélyebben a lélekbe markoló szépsége és ereje van a nagyszombati feltámadásnak. Valaki azt mondta egyszer, hogy ha a feltámadási körmenet nem volna, fel kellene találni: olyan mély lelki szükségletet elégít ki; olyan nagyon kell, olyan nagyon emberi.

Ezt a lélekbemarkoló erőt, a húsvéti harangszónak ezt a csodáját érzi meg Goethe Faustja, mikor ki akarja üríteni a méregpoharat. Az öngyilkosság küszöbén állítja meg fölemelt kezét a húsvéti ének isteni hatalma. A gyermekhit emléke, az ártatlan élettavasz visszajáró ígérete szól hozzá a harangok szavából. Pedig Faust a húsvétnek csak a hangulatát érzi, csak az emlékezés, a régi érzelmek ereje szól hozzá: a hit hiányzik lelkéből. Íme, még a nem hívő is megérzi a húsvét hatalmát.

Valóban, alig van húrja a léleknek, amelyet meg ne rezzentene a nagyszombati harangszó. Illetésén fölébred a gyermekkor emléke: mikor magunk is gyerekek, ott jártunk, mint prémgalléros, boldog, csengőrázós kis ministránsfiúk vagy fehérruhás kislánykák, a körmenetben (tisztán és frissen, vidáman és megilletődve), nem ismerve még gondot és szenvedést, csalódást és

letörést, megalkuvást és problémákat, egyszerűen és boldogan. És összeolvad bennünk a húsvéti áhitat a természet húsvétjának ébredő áhitatával. Megérezzük a nagy egyetemes élet tavaszi serkenését: megpillantjuk egyszerre a virágba borult gyümölcsfákat a kertben, észrevevesszük a zsendülő tavaszi vetést, szemünkbe ötlenek a rög alól előbukkanó fiatal dudva zöld pontocskái, egy percre, ezen az estén csakugyan szinte halljuk a fű növést. A természet is húsvétot ünnepel. Az életnek és az ünnepnek ez a harmóniája egészen üde és eleven színárnyalatot ad az ünnepnek.

Még finomabb, anyagtalanabb érzések is belereszketnek a húsvéti harangszó dallamába. Van bennünk egy ösztön, egy nemes lélek-igény, egészen szellemi és egészen általános emberi, amely a maga égő vágyát érzi megnyugtató a feltámadt Jézus alakjában: az elnyomottak vágya a felkelésre, a letiport igazság igénye érvényesülésre; az életben durván megalázott, kigúnyolt, halálra ítélt eszményhitnek, a magasabb léleklendülésnek elpusztíthatatlan életakarása ujjong fel a Feltámadottnak láttán, akiben minden megalázott Szentség a maga képét érzi és erősödik győzelmes öntudatában, hogy

*Az Igazság halhatatlan.
Mint Isten, ki a mennyekben vagyon,
S ha sírján egy kővé keményült
Világ ül is: fölkél harmadnapon.*

De megmozdul bennünk a legmélyebb, legrejtettebb életérzés is: az élet, amely nem akar elmúlni. A halál, a megsemmisülés elleni tiltakozás, amely ki nem mondottan is, öntudatlanul is, de ott él minden lélekben. Vagyok: lenni akarok. Nem akarok meghalni. Nem tudok belenyugodni abba a gondolatba, hogy egyszer ne legyek. Az öntudat forradalma ez, a megsemmisülés buta, lélektelen gondolata ellen. Ösztön ez, talán vak és nem mindig az ész szaván induló, de élő ösztön, amely felujjong, mikor eléje lép Valaki, aki legyőzte a halált, aki feltámadt e napon, hogy az ember vigadozzon. Alleluja, hála légyen az Istennek!

Íme, a szívnek mennyi rétegét átjárja a húsvéti harangszó, mennyi érzést, mennyi mély emberi ösztönt szólít együttérzésre. Hogyne volna különös szépsége, különös varázsa!

De ha csak ennyi volna a húsvét — gyermekemlék, természet öröme, homályos ösztönök meglelégedett mozdulása: szóval hangulat, érzelem, emlékezés —, akkor nem volna mégsem érthető ez a nagy lélekbemarkoló erő, amely az embereket megfogja ezen az estén. Akkor nem volna több ez az este sem, mint egy futó hangulathullám vagy andalító furulyaszó messziről, nyári éjszakában; mint tavaszdelutáni séta pezsdítő jólesése. Az ilyen hangulat édes, akár a színméz, és jóleső, lélekfrissítő, akár egy ital forrásvíz — de életalakító energiák nem teremnek benne. Élet-elviselő új erők aligha áradnak belőle. Öngyilkosságtól aligha tartana vissza kétségbeesetteket. Ha Faust kezéből a húsvéti harangszó kicsavarta a méreg kelyhét, akkor többet kellett mondania számára, mint egy hangulat lágy emlékét, egy volt szépségnek, egy elmúlt és vissza nem térő boldog kornak képét. Az érték, amely a mienk volt, de többet nem lesz a mienk, a boldogság, amely a mi boldogságunk volt, de most már zárva előttünk mindörökre: inkább lehangelő, elszomorító,

semmint életbe visszahívó, életet elviselni képes erőt adó gondolat. Ha Faustot visszatartotta a végzetes lépéstől, akkor kellett lenni valaminek abban a harangszóban, ami erőt tud adni. Valaminek, amiről Faust nem beszél. Goethe sem beszél, de ami mégis benne van a húsvéti harang énekében, valami, ami több, mint hangulat — ami tény. A keresztény embernek Krisztus feltámadása történeti tény és élő valóság, amelynek mérhetetlenül fontos következményei vannak, amelynek hatásaiból ma is élünk. Nekünk Jézus Krisztus nem a múlt egy nagyszerű alakja; nekünk a vérünkben, idegeinkben a tudat, a hit, az érzés, a bizonyosság, hogy Krisztus ma is él, bennünk él, és ez a hit, ez az érzés benne lüktetett a százados hagyomány, az öröklés, a nevelés kiirthatatlan erejénél fogva Goethének keresztény vérében is, abban a vérben, amelytől Faust szíve eleven lett, benne élt a tudat minden felszínes hitetlenség ellenére is, a lélek legmélyebb, legdöntőbb rétegeiben. Csak ez a mély keresztény őselem tudta vele az egész költeménynek ellenkező felépítése dacára a szó keresztény értelmében mégis megváltatni Faustot a dráma végén, ebből az öntudatlan keresztény ősrétegből tör fel az a diadalmas húsvéti hullám is, amely megállítja a méregpoharat emelő karját:

*Ó zengj tovább, te égi Halleluja!
Könnyem fakad — a földé vagyok újra!*

A mi számunkra ez teszi a húsvét éjszakáját páratlanná! Nem költészet, nem líra, nem mitológia ez nekünk, hanem a ténynek, az egyetlenül döntő nagy ténynek, a megváltásnak ünnepe.

Ez a nagy tény mindenekelőtt történelmi valóság. A húsvét nekünk első-sorban azt mondja, hogy Jézus Krisztus, a testté lett Ige, aki Szűz Máriától született, aki kínzatott Poncius Pilátus alatt, fölfeszítettetett, meghalt és eltemetett, hogy ez a Jézus Krisztus „harmadnapon halottaiból föltámadott”. Mi ezt tudjuk, hisszük; hiszünk Péternek, aki néhány héttel a nagy esemény után hangosan kiáltja: „Zsidó férfiak, és mind akik Jeruzsálemben laktok, tudjátok meg, halljátok fületekkel igéimet... Mi tanúi vagyunk mindennek... Akit megöltek, keresztre feszítettek, azt az Isten feltámasztotta harmadnapra, és nyilvánvalóvá tette... az Istentől kiválasztott tanúk előtt: mielőttünk, akik ettünk és ittunk vele, miután feltámadt halottaiból.” Valóban, ha van egyáltalán történeti bizonyosság a világon, akkor ez a tény az! És nincs szánsalmasabb olvasmány, mint azok a verejtékes mesterkedések, amelyekkel azok, akiknek bármi okból fájdalmas ez a tény — Kaifáséktól a mai farizeusok és szadduceusok írásaiig —, ezt aényt kidisputálni próbálják a történelemből! Ha olvassa az ember az előítéletes történet szemléletnek ezeket az erőlködéseket, Szent Ágoston szava jut eszébe, amelyet a zsidó nagytanács erőfeszítésére mondott, mikor az a sírózó katonákból akarta kipréselni a tanúskodást, hogy az ő alvásuk alatt a tanítványok lopták el a testet: „Ó, valóban elveszett ügy, amely alvó tanúkra hivatkozik!” Alvó logika, alvó emberismeret, alvó történeti érzék kell ahhoz, hogy ha már a vele evő, ivó, az ujjukat a feltámadtnak sebeibe mártó tanúknak nem hisz is valaki, de el tudja hinni, hogy egy hazugságon épülhetett fel a világ kétezer éves története, egy nagy család hozta létre Európa kultúráját, egy illúzióból születtek a nagy dómok és a Divina Commediák, egy álomból éltek a Szent Ágostonok és az Assisi Szent Ferencek, a Michelangelók és a Bachok, a vértanúk és a szentek, az apostolok

és a váteszek, egy kápráztató önámítás a forrása minden legnagyobbnak és legszentebbnek, amit az emberiség létrehozott! Valóban, ezt csak a credo, quia absurdum álláspontján lehetne elhinni!

De nekünk a föltámadt Megváltó nemcsak történelmi valóság; tény, valóság, élő erő ma is, a magunk életében is. Fel kellett támadnia, mert hiszen él ma is, itt él, köztünk él. Mi nem szorulunk Péternek és Tamásnak és az ötszáz tanítványnak tanúságára, mi tanúi vagyunk magunk is: Krisztus ma is él. Ki él annyira, oly valóságosan, mint ő? Melyik ismerősünket ismerjük olyan intímen, mint őt? Kiről írnak és beszélnek annyit, mint róla? Kit szeretnek annyian és kit gyűlölnék annyian, mint őt? Kinek adja oda az életét annyi értékes ember, és kiért menne örömmel a halálba is, ha kívánná, annyi nagy lélek ma is, mint neki, érte? Ki irányítja, ki tölti meg tartalommal, ki formálja a maga hasonlatosságára annyi ember lelkét, életét, egyéniségét? Kinek a gondolataiból él, kinek érzelmein melegszik, kinek erejéből meríti erejét az emberiség elitje — nemcsak keresztények, nemcsak európaiak? Kié úgy a jelen és kié úgy a jövő, a századok és az ezredek, mint az övé? Valóban: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat: Krisztus győzelmes, Krisztus uralkodik, Krisztus intézkedik, ma tán jobban, mint valaha. Az ő nevében indulnak az Örök Városba, az ő hívására sereglenek eukarisztikus kongresszusokra a katolikusok milliói, az ő nevében keresik a keresztény egységet a protestánsok legnemesebbjei, őt, a Dávid királyi nemzetségének legnagyobb dicsőségét kezdik megismerni itt is, ott is a zsidóság egyes elit-lelkei, a rajta stilizálódott európai kultúrához kezd hasonlítani az újjászületett török szellem, az ő Evangéliumával oltja be India ősi hagyományait Gandhi és Tagore, Japánnak és Kínának immár bennszülött püspökök hirdetik a róla szóló jóhírt; az európai kultúra nyilvánvaló válságának sötét hullámverése elnyeléssel fenyeget mindent, amit értéknek érzünk, csak egy van, ami egész biztosan túl fogja élni a nyugat halálát, amint túlélte a zsidó világ halálát és a görög-római világ halálát, népvándorlást és reneszánsz pogányságot, belső szakadást és külső forradalmat: a Krisztus evangéliuma, a kereszténység, az egyház és benne az élő, ható, életető élet, a testté lett Ige, a mi Urunk Jézus Krisztus.

A nagyszombat éjjel nagy Jele, az élő Krisztus azonban nekünk nemcsak fény, hanem remény is! Nemcsak öröm és önérzet forrása, hanem édes vigasztalás, erőt adó biztosság, megnyugtató egyéni életgazdagság biztosítéka, a mi egyéni feltámadásunk ígérete és záloga is. „Ha meghaltunk Krisztussal — mondja Szent Pál —, hisszük, hogy együtt fogunk élni is Krisztussal, tudván, hogy Krisztus halottaiból föltámadván, már nem hal meg, a halál őrajta többé nem uralkodik!” Krisztus föltámadt! Milyen fölséges! — Én is feltámadok! Milyen édes! — ez a kettős tudat, ez a mély kettős-egy érzés rejtőzik a húsvéti öröm csillogó felszíne alatt. Ezért olyan páratlan. Feltámadunk a szenvedésből. A szenvedőknek szól elsősorban az Evangélium. „Boldogok, akik sírnak.” És van-e, aki nem sír? Az élet ezen a földön Ádám apánk óta sohasem volt paradicsom, és az ember mindig könnyel sózza kenyerét, de hol van ma, a félig-elmúlt háborúk és a félig sem csitult forradalmak korában, a gazdasági válságok és a szociális nyomorúságok korában, a pangó üzletek, a bezáruló műhelyek, az ácsorgó munkanélküliség, a hiábavaló diplomák, az éhező kubikosok és az értékesíthetetlen terményeik közt koplaló gazdák korában: hol van most, aki nem sír? Most, amikor a korszellem er-

kölcsisége lazul, amikor a bűnök rafinált hatalma itt is, ott is kikezdi a legszebb fiatalságot, megméltatja a szeretetet, szétmarja a családokat, és a gonosznak rettenetes belső törvénye szerint járvány módjára terjeszti a boldogtalanságnak, a kétségbeesésnek, a rothadásnak bacilusait: kinek ne volna sírnivalója? Talán magát siratja, talán — ami a leggyötrelmesebb — egy kedves lelket, gyermeket, barátot, jegyest, hitvest, aki szenved, pusztul, gyöttrődik, és akin, ha a lelkét adja is ki a tehetetlen szeretet önkínzásában, nem tud segíteni: ki ne szenvedne, ki ne sírna ma? „Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak” — mosolyogja feléje a feltámadt Krisztus. Feltámadt Krisztus: feltámadunk!

Feltámadunk sikertelenségből, kudarcból, letöröttségből: üldözött ártatlanság, letiport becsület, elnyomott igazság, megcsonkított hősiesség: feltámadunk! Mind, akik méltatlan terhek alatt nyögtök, akiket meg nem érdemelt ostorok tépnek, akik nálatok silányabbak elbizakodottsága alatt gyöttrődtek, akik a „hivatalnak packázásait” szenveditek, akik elől oda nem való méltatlanok foglalták el a titeket illető pozíciót, akiket bántanak, és nem panaszkodhattok, akiket mindennapos tövisekkel szaggat az igazságtalanság, és nem szabad tiltakoznotok, akiknek legszentebb törekvései újra meg újra szétporlanak az emberi butaság és közöny siket falain, mind, mind a Feltámadottra nézzetek: Keresztet hordott, tövisektől lankadt, ostoroktól vérzett, latrok közt megfeszült, és íme, feltámadott. És halljátok az apostolt:

„Nem tudjátok-e, hogy ezeket kellett szenvedni a Krisztusnak, és úgy menni be az ő dicsőségébe. És nem tudjátok-e, hogy nem nagyobb a tanítvány az ő Mesterénél!” — „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa.”

A glóriás Krisztus, a húsvéti harangének a záloga, hogy a rossz győzelme nem végleges győzelem, hanem — ahogyan Szent Ágoston mondja — „minden rossz vagy azért él, hogy megjavuljon, vagy azért él, hogy próbát álljon általa a jó.” Arról van szó, hogyan állod a próbát! Arról van szó, hogyan virrasztasz és imádkozol a három nap és három éjjel, mert ha még olyan végtelennek tetszik is a halál éjszakája, csak eljön egyszer a harmadik nap, a húsvétreggel, a feltámadás, mert az igazság halhatatlan és fölkél harmadnapon.

De a mi lelkünket nemcsak kívülről jövő szenvedés nyomja, nemcsak a mások gonoszága tépi. Ha őszintén megkérdezzük magunktól: ki a mi legnagyobb ellenségünk, ki a legmélyebb fájdalmaink okozója, ki teszi nekünk legelsősorban nehezzé az életet, attól félek, a legtöbbben kénytelenek leszünk megvallani: saját magunk. Nyomasztók a körülményeink? De ki az, akinek könnyelműsége előidézte, akinek rövidlátása, nemtörődömsége el nem kerülte, akinek vakmerősége kihívta őket? Akinek tehetetlensége, gyávasága, kényelmessége, gyengesége hozzá sem mert fogni, hogy változtasson rajtuk? Bántanak, elnyomnak, megaláznak igazságtalan ellenségek? De ki tette őket ellenséggé, ki keserítette el, ki ingerelte engesztelhetetlenné őket? Ki küzdött ellenük annyiszor nem igaz fegyverekkel, ki zárkózott el a becsületes megértés, kibékülés elől? Nem élt-e benne a tudat: a gyűlölet gyűlöletet szül? Nem tettünk volna-e velük, ha mi vagyunk erősebbek, szakasztott úgy, mint ők tettek velünk? Attól félek: ha könyörtelen őszinteséggel vizsgáljuk magunkat, meg kell vallanunk, hogy szenvedéseink, nyomorúságaink tekintélyes részének magunk vagyunk az okai, vagy távolabbi előidé-

zói, vagy legalábbis: nem ért bennünket megszolgáltatlanul. Nemcsak szenvedők vagyunk: bűnösök vagyunk!

Hányszor cselekedtünk olyant, amire gyötrellem visszagondolni, amire nem is hittük volna képesnek magunkat, hányszor csalódtunk magunkban, hányszor szennyeztük be durva kézzel a szép eszményképet, amelyet magunkról festegettünk magunknak! Hányszor voltunk nemtelenek, pedig olyan előkelő lelkek szeretnénk lenni! Hányszor hazudtunk másnak és magunknak, pedig hogy szeretjük az igazságot! Hányszor cselekedtünk aljasat, pedig hogy epekedünk a tisztaság után! Hányszor jártunk görbe utakon, pedig bálványunk volt a becsület! Hányszor voltunk nyersekek, durvák, sértők olyanokhoz, akik szeretnek bennünket, pedig magunknak is fáj a szeretetlenségünk! Mennyi bűn, mennyi szenny, mennyi öngyalázás, mennyi gonoszság, mennyi lélekhalál! Ó, hogy sír fel lelkünkben a zsoltár sikoltása: Peccavimus, iniusta egimus, iniquitatem fecimus, miserere nobis! Vétkezünk, igaztalanul éltünk, gonoszat cselekedtünk, könyörülj rajtunk! Kinek mondanánk el szégyenünket, kinek fednénk fel legégetőbb léleksebünket, kitől várnánk, hogy megkönyörül rajtunk, ha nem a nagy Könyörülőtől, aki mondotta: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik terhelve vagytok, és én megnyihítlek benneteket” — akinek leggyakoribb gesztusa a bűnösnek fejére tett kéz: „Megbocsájtattak a te bűneid” —, az Isten Bárányához, aki elvette a világ bűneit, elveszi, biztosan elveszi és csak ő veheti el a mi bűneinket is.

De mi még egy utolsó nagy feltámadásra vágyunk, a legigazibbra, a legizgatóbbra. Egy kitűnő francia író — Suarés — írja: „Legmélyebb bensejében az ember, a legtúláradóbb öröm közepette is a halállal van elfoglalva. Nem tudja elviselni. Pusztá gondolata, sejtelme, neve is borzalom. Elsötétíti a nappal fényét, délben kioltja a napot.” A halál. Ez az a sötét felhő, amely a legszebb nyári napunkra is ráveti árnyékát, ez a mély belső moraj, amely keserű mellézköngével festi alá legvidámabb énekünket is. Az élet élni akar, az öröm tiltakozik az elmúlás ellen, a szeretet nem akar tudni róla. Örök élet, ez a mi legmélyebb szomjúságunk. Feltámadás. És a Feltámadott szól: „Én vagyok a feltámadás és az élet; aki énben nem hisz, ha meghal is, élni fog; és minden, aki él és énben nem hisz, nem hal meg mindörökké.”

„Álom!” — legyint a kételkedés. Illúzió — csóválja fejét a nyárspolgári mindentudás. Vakhit, bigottság, babona — biggyeszti ajkát a modern szadduceus. És én, szememben a Feltámadott szeméből belémsugárzott fénnel, mosolyogva mondom: Álom? Ha álom, akkor mindenesetre olyan álom, amely szebb a valóságnál, és — csodálatos egy álom — széppé tudja tenni a valóságot. Ha ez álom, nem kívánok felébredni, akkor álmodom, szívesen, mindörökké. Illúzió? Ez az illúzió tartalmat, erőt, boldogságot ad az életnek és képessé tesz, hogy tartalmat, erőt, boldogságot adjak a mások életének. A szép, nagy, gazdag, boldog, győzelmes élet is illúzió? Ha igen, akkor az illúzió a legnagyobb, legigazabb érték a világon. Vakhit, babona? Én tudom, kinek hittem. Hiszek az olyan tanúnak, aki keresztre feszíteti magát. Hiszek az olyan tanúnak, aki visszatért a halálból. Hiszek a szeretetnek, amely él, szenved, meghal és feltámad értem. Az erőnek, amely belőle árad felém. A kegyelemnek, amelyet tőle kaptam, amelyet megtapasztaltam, amelyből élek. Hiszek a feltámadt Krisztusnak! És ez az én el nem múló húsvéti örömöm.

Nemzeti Újság, 1931. ápr. 5.

Az Emberfia harmadnapra feltámad

Szenvedése előtt, a Jeruzsálembbe vezető úton Jézus így foglalja össze tanítványainak az előtte álló napok eseményeit: „Most fölmegyünk Jeruzsálembbe, ott az Emberfiát a főpapok és az írástudók kezébe adják. Azok halálra ítélik és kiszolgáltatják a pogányoknak, akik kigúnyolják, leköpdösik, megostorozzák és megölik. De harmadnapra feltámad” (Mk 10,33 köv.). Jézus teljes bizalommal az Atya kezébe helyezte életét, aki igazolta őt, és feltámasztotta a halálból. Halottaiból való feltámadása kezdettől fogva a keresztény hit alaptétele volt. A kereszténység elválaszthatatlan Jézus személyétől, tanításától és ígéreteitől. Ámde mindezek igazságát húsvét hajnala bizonyította: Isten feltámasztotta őt a halálból.

A modern ember szívesen tekinti hiszékenynek és kritikátlannak az elmúlt korok embereit, főként, ha vallási kérdésekről van szó. Gyakran vélekednek így a keresztényekről is, különösen Jézus feltámadásával kapcsolatban. Pedig ha elővesszük az Újszövetség írásait, meglepődve tapasztaljuk, hogy az apostoli egyház milyen realitás-érzéssel és tisztánlátással beszél a feltámadásról. Anélkül, hogy hitvédő fejtegetésbe bocsátkoznánk, szemügyre vesszük azt a módot, ahogyan az Evangéliumok és a többi apostoli írás a húsvéti eseményekről beszél. Annak a nemzedéknek a tanúságát ismerjük meg, amely a szemtanú élménye alapján hirdette Jézus feltámadását. Az Újszövetségből a józan tárgyilagosság s ugyanakkor olyan mély hitbeli meggyőződés sugárzik, amely mellett a gondolkodó ember nem mehet el kézlegyintéssel.

A feltámadás ősi hite

Az apostoli egyház Krisztus feltámadását mindig a hit húsba és vérbe vágó követelményeivel egységben nézte. Tisztában volt azzal, hogy a kereszténység léte és értelme Krisztus feltámadásán áll vagy bukik. Az Evangélium követése „szűk kapu és keskeny út” (Mt 7,13 köv.), napról napra vállalni kell a kihívást önmagunkkal (Mt 10,38 köv.) és a világgal szemben (Mt 10,34 köv.). Mindez olyan elkötelezettséget kíván az embertől, amelyet csak a feltámadás reményével érdemes vállalni. Emellett az ősegyház az Evangéliummal szemben ellenséges, legjobb esetben az Evangéliumot értetlenül fogadó világban indult el küldetésére. Az üldözés és vértanúság kezdettől fogva része lett a keresztény tapasztalatnak. Esetenként már az apostoli korban is megtaláljuk a hatóságok adminisztratív intézkedéseit Krisztus követőivel szemben, előre vetítve a későbbi nagy keresztényüldözéseket a római birodalomban. Az apostoli egyház tisztában volt a keresztény élet kockázatával, és tudta, hogy azt csak akkor érdemes vállalni, ha Krisztus feltámadt és Krisztussal együtt a vele sorsközösséget vállaló keresztény ember is. Enélkül a kereszténység bukott ügy, az alapító Jézus halálával bukott el. Ezt a felismerést mind a mai napig a legkövetkezetesebben Pál apostol fogalmazta meg, amikor a korintusi híveknek a következőket írja: „Ha

tehát azt hirdetjük, hogy Krisztus feltámadott halottaiból, hogyan állíthatják néhányan közületek, hogy nincs feltámadás? Ha nincs feltámadás, akkor Krisztus sem támadt fel. Ha pedig Krisztus nem támadt fel, hiábavaló a mi igehirdetésünk, s hiábavaló a ti hitetek... sőt azok is, akik elhunytak Krisztusban, elvesztek. Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, szánalomra méltóbbak vagyunk minden embernél" (1Kor 15,12–19). Majd a feltámadással kapcsolatban még hozzáteszi: „Miért tesszük ki magunkat veszélynek szüntelen? Ha a halottak nem támadnak fel, akkor csak együnk-igyunk, hiszen holnap úgyis meghalunk!" (1Kor 15,30–32).

Az apostol idézett soraiból kitűnik, hogy az egyház tudatában volt, mekkora hordereje van Krisztus feltámadásának. Az is világos, hogy ezt csak akkor tehette, ha meggyőződött a feltámadás valóságának megbízhatóságáról, másként nem állhatott volna a világ nyilvánossága elé Krisztus feltámadásának örömhírével, amely egyúttal az Evangélium követelményeinek és Jézus hozzájuk fűzött ígéreteinek legfőbb biztosítója. Meggyőződését mint a keresztény hit alaptételét hirdette, és ettől semmiféle akadály sem térítette el.

Pál apostol a korintusiakhoz írt első levelében találjuk a következő ősi hitvallást: „Elsősorban azt hagytam rátok, amit kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért, amint az Írás mondja. Eltemették és harmadnapon feltámadt. Ez is az Írás szerint. Megjelent Péternek, aztán a tizenkettőnek." (1Kor 15,3–5). Ez az idézet a feltámadás és Jézus megjelenéseinek hivatalos tanúsága. A rövid, irodalmilag és teológiailag zárt formát öltött mondatokat hitvallásnak tekintjük, amelyben az egész apostoli egyház hagyománya szólal meg. Erre utalnak a bevezetés „hagytam” és „kaptam” igéi, amelyekkel Pál apostol jelzi, hogy amit most elmond, azt az egyház hagyományából veszi, tanítása a hivatalos hagyomány tekintélyével rendelkezik. Az első korintusi levél Kr. u. 54 és 56 között keletkezett, és amikor Pál apostol abban Jézus feltámadását igazolja, akkor olyan bizonyító szöveget közöl, amit már ő is átvett mint hagyományt, mint hivatalos egyházi tanítást. A hitvallás eredetét a jeruzsálemi ősegyházra vezetjük vissza, és a Kr. u. 30-as években keletkezett. Mindez azt igazolja, hogy Krisztus feltámadása és a hivatalos tanúknak, az apostoloknak való megjelenése, kezdettől fogva az egyház hite és hivatalos hagyománya lett, sőt rövid idő alatt szilárd irodalmi formát is öltött. Ami húsvét hajnalán történt, azt nem évtizedek múltán kezdték hirdetni, hanem azonnal az esemény után.

Az egyház azt is vallotta, hogy a feltámadt Krisztus megmutatta magát a kijelölt tanúknak, az apostoloknak, akik azonosították őt. Azzal a názáreti Jézussal találkoztak feltámadása után, akivel együtt jártak, akinek tanítását hallották szenvedése és kereszthalála előtt. A szentírási hagyományból megismerjük azt a nyelvi formát is, amellyel az apostoli egyház a későbbi keresztény nemzedékek számára tudatosította: Jézus feltámadt a halálból, megmutatta magát apostolainak, ők pedig ezt felfogták. Krisztus megjelenését és a tanúk arról szerzett bizonyosságát az apostoli igehirdetés a görög „lát” (*horaó*) ige cselekvő és szenvedő formájával fejezte ki. Az ige szenvedő alakjával, „megjelent” (*ofthé*) azt a tényt juttatta kifejezésre, hogy a feltámadt Krisztus megjelent, megmutatta, kinyilvánította magát az apostoloknak. Tehát nem látomásról, hanem igazi megjelenésről van szó. A megjelenésnek a tanúknak a látás felel meg. Az ige cselekvő formája, „lát” azt tanúsítja, hogy a tanúk felfogták, érzékelték és azonosították őt. A látás létrehozta a hitbeli bizonyos-

ságot, és az apostolokat a feltámadás hivatalos tanúivá tette, akiket meg lehetett és az egyház élő hagyománya révén ma is meg lehet kérdezni. A viszonylag rövid idő alatt kialakított nyelvi forma már önmagában is meggyőző módon tanúsítja, hogy az egyház kezdettől fogva mekkora jelentőséget tulajdonított a feltámadásnak, és egyúttal gondos hagyományozásának is, hogy általa későbbi nemzedékek is eljuthassanak a hit bizonyosságára.

Krisztus feltámadásának és megjelenéseinek ideje történetileg körülhatárolható és a szemtanúk is ismert személyek. Magának a feltámadásnak nem volt szemtanúja, viszont a feltámadt Jézus megmutatta magát, hogy él, ugyanaz a személy, mint előbb. Az apostolok pedig arról tanúskodtak, hogy valóban találkoztak Jézussal, megtapasztalták személyes testi jelenlétét. Jézus szenvedésének és kereszthalálának időpontja Kr. u. 30 vagy 33, s utána napok múlva tanítványai azonnal feltámadását hirdetik. A hivatalos tanúságtevők az apostolok, a „tizenkettő” (1Kor 15,5) — Máté és Márk Evangéliuma szerint a „tizenegy”, miután Júdás kivált a tanítványok közül (Mk 16,15; Mt 28,16) — az apostoli testület. Az Evangéliumok megemlítenek más személyeket is, akiknek Jézus megjelent, például az asszonyokat (Mk 16,9 köv. és párh.), az emmauszi tanítványokat (Lk 24,13 köv., vö. Mk 16,12 köv.). Pál apostol megnevez ötszáz testvért, sőt saját magát is (1Kor 15,6.8), de az ősegyház húsvét hivatalos tanúinak csak a tizenkét apostolt (ApCsel 10,40) tekintette. Az ő tanúságukra épül az egész egyház hite. Ezzel eleve lehetővé vált a tanúk megbízhatóságának ellenőrzése, s ugyanakkor a csalás lehetősége is elhárult, hiszen az egész apostoli egyház előtt ismert személyekről van szó. Ők Jézus választott és meghatalmazott tanítványai, akik egyúttal egész földi tevékenységének is tanúi. Kizárják azt a lehetőséget is, hogy esetleg bárki állítólagos jelenésekre hivatkozva rontsa a feltámadás-hagyomány hitelességét.

A jelenések időtartama

Említésre méltó az a kérdés is, hogy feltámadása után mennyi ideig jelent meg Jézus? Az Evangéliumok, de az első korintusi levélből idézett hitvallás is érzékelteti, hogy húsvét után többször, de nem hosszú ideig jelent meg a tanítványok előtt. Ugyanakkor az is világos az evangéliumi hagyományból, hogy a jelenések egyszer lezárultak, és Jézus végérvényesen eltávozott a tanítványok köréből, „felment a mennybe” (Mk 16,19; Lk 24,50–53; ApCsel 1,4–11). Az Apostolok Cselekedetei viszont kijelenti: „(Jézus) szenvedése után sok csalhatatlan jellel bizonyította be ezeknek, hogy él: negyven napon át megjelent előttük s Isten országáról beszélt nekik” (1,3). A mű Kr. u. 80 körül keletkezett, szerzője Lukács, aki Evangéliumában még semmit sem jegyez meg arról, hogy Jézus negyven napon át jelent meg. Ha most mégis meghatározza a jelenések idejét, nyilván azért teszi, mert ki akarja zárni, hogy azt bizonytalan időre kitolják. Ezután már senki sem mondhatja: megjelent neki Jézus. Ezt a valós hátteret az ókeresztény egyházból ismerjük. Voltak olyan téves tanítások, melyek szerint Jézus feltámadása után még hosszabb ideig megjelent. Így a gnosztikusok tanításában Jézus tizennyolc hónapon át tartózkodott tanítványai körében (Ireneus: *Adv. Haer.* I. 30,14), különböző apokrif írások pedig szintén hosszabb időtávot jelölnek meg, például 550 nap (*Apokr. Jacobi*). Az apostoli egyház nagy gonddal

és józansággal igyekezett biztosítani a feltámadás-hagyomány tisztaságát és megbízhatóságát.

A feltámadás fogadtatása

Érdemes felfigyelni arra a körülményre is, hogy az ősegyház mennyire ragaszkodott Krisztus feltámadásának hirdetéséhez egy olyan világban, amely a feltámadást csak fenntartásokkal fogadta el. A zsidóság egyértelműen vallotta, hogy az emberi lét nem szűnik meg a halállal, hanem tovább él, de a test feltámadásának hite egyértelműen csak a Krisztus előtti 2. században jelenik meg az Őszö-vetség íásaiban (Dán 12,1–3). Az Evangéliumokból ismert, hogy Krisztus korában a test feltámadásának kérdésében megosztott volt a zsidóság magatartása. A szadduceusok szerint a halál után az ember az alvilágba kerül, ahol nincs jutalmazás és büntetés, s onnan nincs feltámadás (Mk 12,18–27 párh.). Ezzel szemben a farizeusok Isten országának eljövetelét várták, s vele együtt a holtak feltámadását és az isteni jutalmazást. A görög világ számára viszont teljesen idegen volt a halottak feltámadásának gondolata. Az ember szellemi lelke a halállal megszabadul az őt rabságban tartó testtől, és ekkor éri el kibontakozását. Hogy ismét egyesüljön a testtel, azt teljesen értelmetlennek tartották. Ez a magyarázata annak is, hogy Athénban az areopágoszon a halottaiból feltámadt Krisztust hirdető Pál apostolt gúnyos nevetéssel fogadta görög hallgatósága (ApCsel 17). Ha az őskeresztény egyház ilyen körülmények között is minden áldozatra kész volt, hogy a feltámadt Krisztust hirdesse, ezt csak azért tehette, mert meggyőződött arról, hogy Krisztus valóban feltámadt.

Egy húsvéti elbeszélés

Az őskeresztény egyház igehirdetésének bemutatására Lukács Evangéliumának egy részletét vesszük példának: „Miközben erről beszéltek, maga Jézus állt meg közöttük és így szólt hozzájuk: Békesség nektek! Zavarukban és félelmükben azt hitték, hogy lelket látnak. De ő így szólt hozzájuk: Miért vagytok megzavarodva? S miért támad kétely szívetekben? Nézzétek kezemet és lábamat! Én vagyok. Tapintsatok meg, és lássátok! A léleknek nincs húsa és csontja, mint nekem. E szavakkal megmutatta nekik kezét és lábát. De mivel örömlükben még mindig nem hittek és még mindig a meglepetés hatása alatt álltak, megkérdezte tőlük: Van itt valami ennivalótok? Adtak neki egy darab sült halat. Fogta és szemük láttára evett belőle” (Lk 24,36–43).

Lukács egy eredetileg önálló elbeszélést vett át az apostoli hagyományból, amely nagyon közel áll János Evangéliumának egy epizódjához, amikor Jézus a hét első napján megjelent tanítványainak (Jn 20,19–23). A tanítványai előtt megjelent Jézus mindkét esetben testi valóságát akarja igazolni, s bizonyításként kezét és oldalát (János), ill. kezét és lábát mutatja meg nekik, sőt ételt is vesz magához (Lukács). Lukács célja sokkal több, mint hogy megőrizze Evangéliumában Jézus megjelenéseinek egyikét, és leírja az eseményt. Az evangélista teológiai hangsúlyokat helyezett el elbeszélésebe, felhasználva az egyház hitbéli felismeréseit a feltámadással kapcsolatban. Mindenekelőtt Jézus feltámadt testének valóságát és annak tulajdonságát akarja igazolni ol-

vasóinak, s egyúttal minden idők keresztényeinek, de megmutatja az apostolok feltámadt Jézusról szerzett tapasztalatának mibenlétét is. Az elbeszélés elsősorban olyan egyházak hívóinek szólt, akik hellenista környezetben éltek, ahol az a tévtanítás ütötte fel fejét, hogy a feltámadt Jézusnak csak látszatteste volt. Ezt a kételyt szerette volna legyőzni Lukács, amikor előadásmódjában erőteljesen aláhúzza az apostolok kételyét, s hogy ezt Jézus miként oszlatja el. Ha hozzávesszük János Evangéliumának már említett hasonló természetű elbeszélését, megértjük, milyen nehézségekkel kellett megküzdenie az 1. század egyházának, amikor megvetette lábát a görög szellem és kultúra által befolyásolt világban. Ennek ellenére mindvégig következetesen hirdette: Jézus valóban feltámadt!

Lukács már Jézus megjelenésének leírásával is két alapvető igazságot hangsúlyoz az olvasó előtt: Jézus másvilági létmódját, s ugyanakkor feltámadt testének valóságát. A megjelenés módjáról a szöveg nem beszél, csupán ennyit jegyez meg: „Miközben erről beszéltek, maga Jézus állt meg közöttük és így szólt hozzájuk: Békesség nektek!” (36. v.). Hirtelen jelenléte a tanítványok körében azonban érzékelteti, hogy a Feltámadottat nem kötik a tér és idő korlátai, egész valósága már Isten világához s nem evilághoz tartozik. János Evangéliuma ezt még úgy fokozza, hogy zárt ajtókon át lép az apostolok körébe (Jn 20,19).

Jézus jelenléte a tanítványokban félelmet vált ki, s félelmükben azt hitték, lelket (*pneuma*) látnak (37. v.). Ő azonban meggyőzi az apostolokat testi valóságáról, amikor megmutatja nekik kezét és lábát. Sebeire ugyan nem hivatkozik, mint János Evangéliumában (Jn 20,27), de keze és lába mégis meggyőzően igazolják, teste ugyanaz, amely a kereszten függött. Az „En vagyok!” kijelentéssel még jobban aláhúzza személyes azonosságát: Jézus valósága a feltámadás után ugyanaz, akit az apostolok földi életében megtapasztaltak. Nem szellem jelenése, érzékek csalódása játszik velük! A feltörő kételyt úgy oszlatja el Jézus, hogy valóságos emberi jelenlétét a testi élet legjellemzőbb megnyilvánulásával igazolja: enni kér tőlük és ételt vesz magához (41–43. v.). Az evangélista Jézus testi jelenlétét ilyen nyomatékkaal nyilvánvalóan a görög gondolkodással szemben hangsúlyozza, amely a szellemi lelket elfogadta, de a test feltámadását egyszerűen értelmetlennek tekintette. Ebből a szemléletmódból eredt ugyanis az a téves elképzelés, hogy a feltámadt Jézusnak csak látszatteste volt.

Amikor Lukács mindezt hangoztatja, akkor nem csupán az apostoli egyház húsvéti tapasztalata, ti. a feltámadás ténye indítja, hanem az is, hogy csak Jézus testének feltámadt valósága igazolhatja: Isten megbocsátott az emberiségnek, és Krisztusban az egész ember célhoz ért. Miért nem volt elég az, hogy Jézus lelke élt tovább az örök üdvösségben? Erre nézve az ó- és újszövetségi kinyilatkoztatás ad választ. A Teremtés könyvének elbeszélése szerint Isten az embert üdvösségre teremtette, az örök életre hívta meg (Ter 2,4b–17). Nemcsak szellemi énjét hordozó lelkét, hanem az egész embert, testi valóságában. A halál az ember bűne révén lépett a világba (Ter 3,19). Az Istennel szembekerült ember elvesztette azt a kegyelmi adományt, amely őt összekötötte az üdvözítő Istennel, s a földi életből való távozását biztos révbe érésé tette. Isten büntetése, hogy a földi életből való távozása jelenleg alávetett a bizonytalanságnak, a megsemmisülés félelmének és a reménytelenségnek. Az elmúlást és annak minden terhét főként testi valóságában, a test nyomorúsá-

gában éli meg az ember. A betegség, szenvedés és öregedés mind az elmúlásra figyelmezteti, amely a halálban válik teljessé. Krisztus megváltó műve csak akkor hozhatott az ember állapotában teljes fordulatot, ha képes az emberi sors legnagyobb csapásán, a halálon és enyészeten is változtatni. Ezt pedig csak saját feltámadásával igazolhatta. Feltámadt testében reményt ad a halál felett aratott győzelemre, a mi feltámadásunkra is. Pál apostol így foglalja össze, hogy Jézus feltámadása a mi feltámadásunk oka és mintája: „Krisztus feltámadt a halálból elsőként a halottak közül. Egy ember által jött a halál, egy ember által jön a halottak feltámadása is. Amint ugyanis Ádám-ban mindnyájan meghalunk, úgy Krisztusban mindnyájan életre kelünk. Mindenki akkor, amikor sorra kerül: az első Krisztus, majd az ő eljövetelekor mindnyájan, akik Krisztushoz tartozunk” (1Kor 15,20–23).

A húsvéti tapasztalat

Lukács elbeszélése rávilágít annak az ismeretnek a természetére is, amelyre a tanítványok Jézus jelenéseiből eljutottak. Az apostolok arról tanúskodnak, hogy valóban találkoztak Jézussal, megtapasztalták személyes, testi jelenlétét. Ez a tapasztalás, jóllehet egészen reális, mégis túlmegy a mindennapi tapasztalás horizontján. Jézus megjelenéseinek sora természetfeletti jelenség. Mint Lukács elbeszélése, de az egész evangéliumi hagyomány szerint is, megmutatta és igazolta magát, hogy él, ugyanaz a személy, aki a földi életében volt. Megjelenik, majd eltűnik, átmegy a zárt ajtón, tehát nem kötik tapasztalati világunk törvényei, mert már más lérendben van. Nem ismerhető meg oly módon, mint az evilág jelenségei. A feltámadt Jézus ismerete hit-ismeret. Ugyancsak Lukács írja le az emmauszi tanítványokról, hogy Jézus hozzájuk csatlakozik, magyarázza nekik a Messiás szenvedését az Írásokból, mégsem ismerik fel. Csak később, amikor falujukhoz érve a két tanítvány meghívja őt s asztalhoz telepednek, a kenyértörésben ismerik fel, hogy Jézus az, akivel találkoztak (Lk 24,13–35). Az apostolok megrémülnek, amikor Jézus megjelenik körükben. Úgy vélik, lelket látnak, és kételyük fokozatosan úgy oldódik fel, hogy maga Jézus győzi meg őket. Mindkét esetből látszik: Jézus magasabbrendű világban él, s csak akkor ismerhető meg, ha ő ad jeleket, kinyilatkoztatást önmagáról. Megjelenésével az apostolok jeleket kapnak, amelyek nem kényszerítik őket, nekik is értelmezni kell azokat, de ennek eredményeként megszületik bennük az a bizonyosság, hogy Jézus valóban feltámadt. Ők Jézus választott tanítványai voltak, ismerték életét, tanítását és csodáit, s már földi életében megtapasztalták hatalmát. Mindezek a megjelenések révén új fénybe kerültek, s ugyanakkor a megjelenések megértéséhez is vezettek.

Az öskereszténység komolyan vette Krisztus feltámadását, és minden kockázatot vállalva rátette arra életét. Az újszövetségi Szentírás megőrizte az apostoli egyház tanúságtételét, és a feltámadás valóságáról mi is belőle szerzünk bizonyosságot. A bibliai hagyomány tartalma és a hagyományozás módja alkalmas arra, hogy minden idők emberét elvezesse a feltámadás hitére.

LECONTE DE LISLE

A feltámadás

Jézus mennybemenetele

Íme, feltámadott, áradó fényben állva,
Sírjának kapuja széthullt száz darabjára,
Felkél, emelkedik, íme, feltámadott,
Hozsánna, ó örök egek és századok!
Ragyogó nap kel a sötét és gyászos éjre,
S feljebb száll, örvénylő dicsfénytől körbevéve,
Éledő orcái most visszatükrözik
A hó fehér színét, a nap sugárait.
Íme, feltámadott, lepel borul testére,
Szentek Szentje betér most a hármás Szentélybe,
De vére eleven víz és kenyér a test,
És ráhagyta az új emberre a Kereszt
Szentségét, száz csodát, igazát, szent szerelmét,
S kínja magasából megbocsátó kegyelmét.
Minden beteljesült, a föld megváltatott,
Hozsánna, ó örök egek és századok!

Tiszták, kik alszotok jövetelére várva,
Világosság ragyog a szemetek láttára.
Régi pátriárkák, keljetek ki fagyott
Sírotokból! Az Úr letörte láncotok!
Jöjjetek! Zengjetek ódákat nagy örömben,
Néki, kiről szóltak a próféták már többen,
Isten, kit Izaiás jósolt a népnek így:
„Jesse törzse, sarjat teremnek ágaid,
Durva jászolban és meztelenül, szegényen,
Királyok, pásztorok imádó szép körében.”
Amint írva vagyon, testté lőn az Ige,
Szűz szülte, élni és szenvedni jött ide,
Meghalt a kereszten, elnyelte őt az örvény,
Majd három nap letelt, s most sírjából kitörően,
Szárnyalva fényesen, íme, feltámadott,
Hozsánna, ó örök egek és századok!

Túl az ég hét körén, hol szárnyaitok lengnek,
Zengjétek víg dalát az örök ünnepeknek,
Hatalmak, Szépségek, rejtelmes égi Fény,
Trónok, Órangyalok, Hercegek, sok Erény,
És ti, Szeráfok és ti, szeplőtelen Lényeg,
Égő Kerubimok, erős, dicső, szent lények,

Jákob lajtorjáján ti élő tűzfokok,
 Kik tőlünk Istenig, az égbe tartotok,
 Szépség és szeretet által kik formázzátok
 Szelíd erővel az eleven földi láncot,
 És ti is, Alkotónk elsőszülöttei,
 Akiknek szent joga mellette állani,
 S termékeny szavait kik először halljátok,
 Dicső Arkangyalok, vigyázva a világot:
 Hozsannát zengjete, itt van Isten fia,
 Villámfényben égjen hát a Kálvária!
 Hála, ó Ős Ige, amely szent titka révén
 Megváltja az embert, a világot megmentoén!
 Túlélte a halált, íme, feltámadott,
 Hozsánna, ő örök egek és századok!

Lackfi János fordítása

Leconte de Lisle Keresztútja

Meglepő sorozat egy darabját tartja kezében az olvasó. Charles Leconte de Lisle (1818–1894), a parnasszizmus, e szenvtelen francia költői irány megteremtője és vezéralakja, aki életét Észak, Kelet, az Egyenlítő nem ismert, akkoriban megnyíló s a görög mitológia európai embernek soha eléggé meg nem ismerhető világa, e túlfűtött, rejtelmes, „tudatalatti” tájak klasszikus arányokban és lobbanó színekkel való megrajzolásának szentelte, ez egyszer keresztény témához nyúlt, mégpedig egy ugyancsak kiaknázhatatlan történet, a keresztút megfestése céljából. Megfestést írtam, ugyanis (a tanítvány, Hérédia által a *Passion* elé függesztett bevezető tanúsága szerint) meg nem nevezett festő barátja képei mellé, annak kérésére írta ezt a tizennégy stációt, valamint a Getszemáné kertjebeli jelenetet és a feltámadást megelevenítő versciklusát. A posztumusz kötetben található előszó hozzáfűzi, hogy bár a költő életében néhány gyűjteményes kiadásból kihagyta, ők mégis a *Keresztút* közlése mellett döntöttek, mert „formálisan sosem tagadta meg” azt, valamint hogy az *Utolsó költemények* (*Derniers poèmes*) közé felvételekor „sürgető és jogos követeléseknek tesznek eleget”. Kiderül azonban, többről van szó, mint hogy Leconte de Lisle „alávetette személytelen művészetét a vallásos elvárásoknak”. Klasszicizáló törekvései megmutatkoznak az aprólékos leírásokban s a litániaszerű, de mégis eleven erőt sugárzó felsorolásokban, ám az egyes állomásokat (így például a Keresztrefeszítés vagy a sírba helyezés különösen szép jeleneteit) a részletek finom érzékeltetésével közel hozza, majd bibliai távlatokat befutva fölénk emeli, érzékeltetni tudván így emberi kézzelfoghatóságot és isteni, anyagtalan lényeket egyaránt. Fegyelmheztség és méltóságteljes nagyszerűség, kimunkált rímek és mégsem komolytalan csengetésként csilingelő, de súlyos harangként konduló sorok, erkölcsi és esztétikai szépség egy magasságban: ez teszi Leconte de Lisle egyik legnagyobb művévé *Passióját*. Olyan emelkedés ez az ellobbant romantika hamuján éledő, romjain végigtekintő századvég pesszimizmusától, tárgyiasságától az örök keresztény szellem magasáig, a dekadens költő olyan átlényegülése, mely a tompult ezredvég olvasóját sem érheti közömbösen.

Lackfi János

KHALIL GIBRAN*

Nagypéntek

Ma és minden Nagypénteken az ember mély álmából ébred, a korok árnya elé áll, és könnytelt szemekkel néz a Golgota felé, elmélkedvén a keresztiére szögeezett Názáreti Jézuson... De napszálltakor, mikor beesteledik, ismét térdre ereszkedik, hogy élete minden szegletéből előbukkanó közönséges bálványait imádjá.

Ma a keresztények lelke az emlékezés szárnyain Jeruzsálem felé száll. Ott mellüket verdeső tömegbe gyűlnek, szemlélni a töviskoronás Keresztrefeszítettet, karokat tární a végtelen felé, és áthatolni a Halál leplén, hogy elérjék az Élet mélységét...

De amikor a nappal színpadára leereszkedik az éj függőnye, hogy véget vessen a rövid drámának, a keresztények visszatérnek, és csoportosan vesznek bele a feledés homályába, elsüllyednek a tudatlanságban és a részvétlenségben.

Minden év ugyanezen napján a filozófusok elhagyják sötét barlangjaikat, a gondolkodók kijönnek hideg celláikból, és a költők eltávoznak elefántcsont tornyaikból, és mind a Kálvária hegyén hallgatják tisztelettel annak a még ifjú embernek a szavait, mondván: „Bocsásd meg nekik, atyám, nem tudják, mit cselekszenek.”

De mihelyt a csönd sötétje kioltja a szavak fényét, a filozófusok, a gondolkodók és a költők visszatérnek elfoglaltságuk szűk körébe, és üres irodalmuk lapjaiban merülnek el.

Az asszonyok, akik az élet ragyogásaira fecsérlik az időt, elhagyják puha párnáik kényelmét, hogy lássák a szomorú, szorongó asszonyt, aki a kereszthez közeledik, és úgy marad ott, miként apró, védtelen növény szemben a pusztító viharral, és amikor feléje mennek, hallják mélyről jövő lamentálását, keserves sírását...

Az ifjak, akik hagyják magukat sodortatni az élet áramlatával anélkül, hogy tudnák, merre mennek, ma megállnak egy pillanatra, megszemlélni Magdalénát, aki könnyeivel mossa a vért, ami foltot ejt az ég és föld közé emelt ember lábain.

De mikor belefáradnak a látványba, elfordítják szemüket, s kacagva térnek vissza a hétköznapi dolgokhoz, amelyek ismét magukkal ragadják őket. Minden év ugyanezen napján az Emberiség együtt ébred fel a tavasz keltével, és sírásba kezd szemtől szemben a szenvedő Názáretivel, majd rögvest becsukja szemét, és visszaadja mély álmának. De a tavasz ébren marad, mosolyog és vidám, ameddig a nyár meg nem érkezik aranyos díszruhájában. Az Emberiség siratóasszony, aki hős halottainak siratásában gyönyörködik. Ha férfi lenne, nagyságuknak és dicsőségüknek örvendezne.

* Gibran [Dzsabran], Khalil (1883–1931) libanoni arab származású író, képzőművész, Rodin tanítványa. 1911-ben végleg letelepszik New Yorkban, és itt írja műveit angol és arab nyelven, melyekre a muszlim miszticizmus elemeivel színezett keresztény panteizmus a jellemző. Fő művét, *A prófétát az Édesvíz* Kiadó jelentette meg 1992-ben.

Az Emberiség Jézust szegényként látja megszületni és élni, megaláztatva gyöngékként, és irgalommal van Iránta, mivel bűnözőként feszítették meg... Könnyek és sirámok, mindaz, amit az Emberiség Neki ajánl. Az Emberiség a századok során az Úr személyében folyvást a gyöngeséget imádta. Az emberek nem értik ereje valódi értelmét.

Jézus nem félelemmel telt életet élt, s halála sem szenvedés és panasz. Lázádként élt, mint forradalmárt feszítették keresztre, és kínzóit megrémisztő hősiességgel halt meg.

Jézus nem tört szárnyú madár volt, hanem vihar, amely minden hamis szárnyat szétzúz erejével.

Jézus nem azért jött a másvilágról, hogy a fájdalomból készítsen életszimbólumot, hanem, hogy az életből az igazság és a szabadság szimbólumát megalkossa.

Jézus nem félt üldözőitől, gyilkosaival szemtől szemben sem szenvedett. Ő szabad volt, hős és merész. Dacolt a zsarnokokkal, despotákkal és elnyomókkal. S amikor fertőző fekélyeket látott, kifakasztotta azokat. És elhallgatatta a Gonosz hangját, lerombolta a Hamisságot, és megfojtotta az Árulást.

Jézus nem a fény köréből jött lerombolni az otthonokat és a romjaira zárdákat és kolostorokat építeni.

Azért jött Ő erre a földre, hogy új lelket leheljen, ami erejével ledönti az emberi csontokra és halálfejekre épült monarchiákat. Megsemmisíteni jött Ő a gyöngék sírjain emelt fenséges palotákat, és lerombolni a nyomorult testek fölé állított bálványokat.

Azért jött Ő, hogy a szívből templomot alkosson, a szellemből oltárt és a lélekből papot.

Ez volt Jézus missziója, és ezek a tanítások, amiért keresztre feszítették. És ha az Emberiség értelemmel bírna, ma felemelkedne és zengene a győzelem és diadal énekét.

Ó, keresztre feszített Jézus, ki szomorúan szemléled a Golgotáról a századok vonulását, s hallgatsz a nemzetek könnyörgését, s megérted az Örökkévalóság álmait. Dicsőbb és méltóbb vagy Te a kereszten ezer birodalom ezer trónjának ezer királyánál!

Haláltusád végső pillanatában hatalmasabb vagy Te, mint ezer nemzedék ezer háborúban.

És szomorúságodban vidámabb, mint a tavasz: virágaival...

És fájdalomadban derültebb, mint az égnek angyalai.

És hóhéraid markában fogolyként napfénynél szabadabb és hegynél szilárdabb vagy.

És töviskoronád csillogóbb és ragyogóbb Brahma koronájánál...

És a kezedet átjáró szög Jupiter jogaránál tekintélyt sugárzóbb.

És lábaidra gyöngyöző vércsöppjeid Vénusz nyakékinél fényesebbek.

Bocsásd meg a ma Téged siratók gyöngeségét, hiszen nem tudják, önmagukért sírnak...

Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy a halált halállal győzted le, és életet adtál a halálnak...

Bocsáss meg nekik, hiszen nem tudják, hogy egész nap a Te napod...

Petz György fordítása

PIERRE EMMANUEL

Veronika

*Torkig vagyok mondja a hóhér
Torkig torkig torkig azzal
Hogy e szerepbe szögez
Ez a dög s még össze is vérez az ácsolaton
Szomjazom
Megdöglök a szomjtól
Megdöglök jó Istenem ha nem mehetek haza
Megdöglök ha rövest nem válthatok inget*

*Mikor fiatal voltam mondja a költő
majd elnémul*

*Vannak hóhérok Németországban
Van belőlük Oroszországban és Magyarországon
Van belőlük Franciaországban is*

*Mikor fiatal voltam mondja a költő
De a költőnek nincsenek nagy szavai többé
Befelé sír Szégyen égeti
Odáig jutott
Hogy nem hisz már könnyeinek sem
Odáig jutott akárcsak más vagy én
Több lett mint felelős
Bűnös
Nem veszi magára a becstelenséget
Elszenvedti inkább*

*

*Mikor fiatal voltam mondja a költő
Igaznak tartottam magam
Hittem hogy az Igazság oldalán állok
És lenféhérbe öltözött karból szólok a többivel*

*Megöregedtem
Megértettem hogy kiket Igaznak véltem
Méltatlanok
Mindig a színen vannak
Félkörben a szín egyik és másik oldalán*

*Most már nincsen mit védenem
Sem ezeké sem azoké nem vagyok*

*Semmi kedvem Törvényeket zengeni
A hóhér bárdjának líraiságával
Ami a becsületet illeti hadak gyűlnek
Osztoznak rajta hogy nekem már ne maradjon*

*Senki vagyok ember vagyok
Ember olyan amilyen
Mint bármelyik ember
Törvény és Becsület nélkül
Névtelen*

Az arcom az én hazám

*Az arcom minden igazságtalanság helyett
És minden önfeláldozás helyett
Ott ahol kivégzendők és kivégzőik vannak csak
Nagy emberek és
Nagy szavak nélkül
Ott ahol a hóhér magára ismer prédájában
Ahol a legyilkolt szégyenkezik gyilkosa miatt
Ahol a halálraítélt és a hóhér én vagyok
Szégyenkeznem kell az egyik és a másik miatt
A hazám s a fajtám miatt
Szégyenlem magam a nagy emberek
S a szavak miatt*

*Jaj Veronikám jaj az én szégyenem
Nyújtsd felém beszenyezett kendőd
Bármelyik nép beszenyezett zászlaját
Hogy a szent arcot letöröljem
A hóhér
S az áldozat
Egyugyanaz arcát*

Németh István Péter fordítása

Az egyházmegyei zsinatok elé

NÉMETH LÁSZLÓ

Az esztergomi főegyházmegyei zsinat

Egyházmegyei zsinat tartásának a gondolata az esztergomi főegyházmegyében már 1987-ben felvetődött. Az elmúlt rendszer utolsó éveiben a magyar egyház egyre jobban igényelte, hogy belső törvényei szerint élhessen. A körülmények ezt egyre jobban lehetővé is tették. Ez az igény a leglátványosabban 1988-ban, a Szent Jobb országjárásakor mutatkozott meg, és ez fejeződött ki az egyházmegyei zsinat tartásának a bejelentésében is, melyre a megfelelő egyházi törvények betartása után szintén 1988-ban került sor. Paskai László bíboros prímás, esztergomi érsek a következő formában jelentette be az egyházmegyei zsinatot: „Az egyházmegyei zsinatra vonatkozóan kikértem az EPSZ véleményét. Egyhangúlag az a vélemény alakult ki, hogy szükséges volna az egyházmegyei zsinat megtartása, és ez lendületet adna a papok és hívek tevékenységének az aktivizálására. Viszont csak jó előkészület után érdemes megtartani, amelyhez hozzátartozik a Paptestvérek és Hívek minél szélesebb körű bevonása, megkérdezése, javaslataik kikérése. Ennek alapján hivatalosan is meghirdetem az egyházmegyei zsinat összehívását, később meghatározandó időben, amikor a megfelelő előkészületek már megtörténtek.” (Az Esztergomi Érseki Főhatóság Körlevele 1988. IV. Szent Gellért ünnepén.) A zsinat megtartásának szükségességét látványosan igazolta az 1988 őszen tartott nagymarosi ifjúsági találkozó. Az egyházmegyei zsinat témája igen nagy érdeklődést váltott ki. Az előadók és a hallgatók nagy lelkesedéssel és várakozással tekintettek a zsinat elé.

Hubert Jedin, az egyetemes zsinatok történetét bemutató könyvében a tridenti zsinat történetének leírását így kezdi: „Mindnyájan azt kiáltották: Zsinatot, Zsinatot — így számolt be Aleandro pápai nuncius az 1521-es wormsai tartományi gyűlésről.” (*Breve storia dei concili*, Herder-Morcellina 1978. 127.) Majd a folytatásban a híres egyháztörténész leírja, hogy a történelmi adottságok, a protestantizmus, a politikai csatározások és a pápák erőfeszítései hogyan tették lehetővé többszöri elhalasztás, újbóli meghirdetés és helyszínkijelölés után a tridenti zsinat megvalósulását. Ezt olvasva önkéntelenül is gondolhatunk az esztergomi zsinatra, hiszen az 1988-ban meghirdetett zsinat sorsa, ha nem is ilyen világtörténelmi szintéren, de valamiképpen mégis hasonló formában alakult: az egyházmegyei zsinat tartásának az igénye és szükségessége világossá vált, de a megvalósulásába beleszólt a politikai változás és a pápa is, 1991-re kitűzött lelkipásztori látogatásával.

A gyors változások egymásutánja, a politikai helyzet döntő fordulata megkövetelte a zsinat elhalasztását. Várható volt, hogy az egyházak helyzete alapvetően megváltozik. Egy, a régi keretek közötti elszigetelt zsinat megtartása biztosan nem eredményezte volna azt a megújulást, ami már akkor várható lett volna egy egyházmegyei zsinattól, és azon keretek között meghozott ren-

delkezések, lelkipásztori programok hamarosan felülvizsgálatra szorultak volna, illetve jogosan éles kritikára adtak volna alkalmat.

Az 1988-as év eredménye volt II. János Pál pápa meghívása is lelkipásztori látogatásra. Miután eldőlt a látogatás időpontja — 1991. augusztus —, az előkészítés feladata annyira lekötötte a rendelkezésre álló energiát, hogy nem volt mód a zsinat megfelelő előkészítésére. Tetézte ezt 1991-ben Mindszenty bíboros földi maradványai hazahozatalának előkészítése és lebonyolítása is. A zsinat előkészítésének elhalasztása némi csalódást keltett azok körében, akik vártak rá, és remélték tőle a megújulást. Visszatekintve azonban minden túlzás és részrehajlás nélkül megállapítható, hogy II. János Pál pápa lelkipásztori látogatása az esztergomi zsinat előkészítésének fontos építőkövévé lett. A Szentatya tanítása, beszédei, buzdítása, bátorítása és a látogatás technikai előkészítése döntő lökést adott a zsinat megvalósulásához.

II. János Pál pápa magyarországi lelkipásztori látogatásának első programja az esztergomi papi és szerzetesi találkozó volt. A Szentatya beszédében a halászból emberhalásszá lett apostolok példáját állította a magyar lelkipásztorok elé. Ezt mondta: „Emberhalász az, aki körülfogja az embereket az Isten Országának valóságával, mint valami titokzatos hálóval. Átkarolja őket Krisztus Evangéliumának szavával. Az Ő testével és vérével táplálja őket az Oltárszentségben. A keresztvízzel bevezeti őket az új életbe, hogy új teremtmény (2Kor 5,17) válják belőlük, és örök életre való gyümölcsöt hozzanak” (II. János Pál beszéde Esztergomban, 1991. augusztus 16.). A szinoptikus Evangéliumok leírása szerint a galileai halászok éppen rendezgették hálójukat, amikor Jézus a Genezáreti tó partján járva meglátta, és követésére hívta őket (vö. Mt 4,18,22 és a párhuzamos helyek). A halászember alapvető gondja és érdeke, hogy halászat előtt elrendezze és rendbe tegye hálóját. A halász a következő vízre szállás előtt, a nagyobb zsákmány reményében a parton kiteríti hálóját, hogy rendbe tegye, a foltot befoltozza, a szakadást megállítsa, és úgy tegye csónakjába, hogy a vízen, a megfelelő időben eredményesen vethesse azt ki. Mindezen fáradozásán a halfogás eredményessége múlik.

János Evangéliumában a feltámadt Jézus találkozik az apostolokkal, éppen halásznak. Amikor partra húzzák a hálójukat, megszámlálják a befogott halakat. A Szentírás megjegyzi, 153 nagy halat fogtak. Az egzegéták szerint „a halak bősége az apostoli misszió sikerére vonatkozik, tehát a 153 hal az egyházi közösséget jelképezi, a nagy tömeg halat összefogó és szét nem szakadó háló pedig az egyház egységét” (Farkasfalvy Dénes: *Testté vált Szó* III. Prugg Verlag, 1989. 177.). Jézus tehát emberhalászokat hív, és azt akarja, hogy hálójuk, az egyház erős legyen.

A papi találkozón, fentebb már idézett beszédében a pápa azt mondta, hogy a magyar egyház hálója kicsi, mert létszámihiánnyal küszködik: „Most, amikor a szabadság visszatért, gondot okoz, hogy létszámban annyira megfogyatkoztatok. Az aratáshoz több munkásra van szükség, papokra, szerzetesekre és szerzetesnőkre, akik vállalják az új evangelizáció feladatát történelmek mostani ígéretes pillanatában” (4. p.). Aztán a Szentatya megláttatta velünk azt is, hogy a hálónk lyukas, hiányoznak a szervezetek, a szerzeteseknek nincsenek házaik. Végezetül pedig utalt a háló rendezetlenségére és arra, hogy szakadozott: „Ismerem azokat a nehézségeket, amelyek elsősorban Isten Népeinek egységét kezdték ki ebben az országban” (3. p.). Esztergomi beszédében rámutatott arra, hogy a magyar egyház ígéretes pillanatot

él, az előbbre lépés feltétele gyengeségeinek az elfogadása, a múlt félretevése; az előbbre lépés módja a kölcsönös kiegészítés, az egység megteremtése. Látogatásának utolsó napján a püspöki kar tagjaihoz szólt. Beszédének két részlete szempontunkból különösen is jelentős: „A Krisztus által akart egység egy másik fontos szempontja a papok együttműködése püspökeikkel; a papok harmonikus életéhez és szolgálatuk gyümölcsöző gyakorlásához szükséges a szoros egység a püspökkel és a többi paptestvérekkel” (4. p.). A másik részlet pedig így szól: „A Zsinat után, miként az ismeretes, sok helyi egyházban tartottak egyházmegyei zsinatot. Ezeken Isten egész Népe — a papoknak, a szerzeteseknek és a világi híveknek — megadatott az a lehetőség, hogy együtt imádkozzanak és gondolkodjanak, azután pedig közös munkatervet dolgozzanak ki, amelynek megvalósításán mindannyian együtt fáradoznak. Itt az ideje, hogy a ti országotokban is elinduljanak hasonló kezdeményezések, amelyek hozzátartoznak az egészséges egyházi élet szokásos gyakorlatához” (10. p.).

A pápalátogatás minden helyszínen, így Esztergomban a papi és szerzetesi találkozáson is igen nagy feladatot és kihívást jelentett: az előkészítő bizottság felállítása, az előkészítő megbeszélések hatékony megtartása, a szervezéssel járó feladatok megoldása. A látogatás időpontjának közeledte, a feladat konkrétsága lendítő- és húzóerő volt. A feladat nagysága magával hozta, hogy az előkészítésben számosan részt vettek. Papok és világiak összefogására volt szükség. Az egyes részterületek koordinálásának döntő szerep jutott. Az elmúlt időszakban működésében és szerves fejlődésében korlátozott egyházmegyei központ számára a pápalátogatás volt az a lehetőség, mely nyitásra, a feladathoz való felnövésre készítette. Kihívás volt, mely az esztergomi zsinat előkészítéséhez szintén hozzájárult.

A pápalátogatás lezárulása után, a Szentatya buzdításával és a látogatás szervezésének tapasztalatával kezdődött meg 1991-ben a zsinat tényleges előkészítése.

A Püspökök Lelkipásztori Direktóriuma (*Ecclesiae imago* 1973.2.22 in: EV 4, 1945–2328) az egyházmegyei zsinat előkészítéséről a következőket írja: „Az egyházmegyei zsinatot gondosan kell előkészíteni, azért, hogy valóban hasznos eredményeket produkáljon az egyházmegyei közösség fejlődése javára, mind a zsinaton tárgyalt témák előkészítésére vonatkozóan, mind a közvélemény és a hívek lelkiismeretének a felkeltésével alkalmas információs eszközök útján. A püspök kellő időben alakítson előkészítő bizottságokat, melyeknek nemcsak klerikusok, hanem szerzetesek és laikusok is a tagjai, akiket alapos gondossággal válasszon ki. A bizottságok tanulmányozzák mind az egyházmegye központjában, mind az egyes plébániákon a zsinat elé tárandó kérdéseket, tanulmányozzák azok különböző összetevőit (teológia, liturgia, kánon, szociális, karitatív szempont, szakosodott lelkipásztorkodás, lelki élet)” (164. p.).

Ennek megfelelően az egyházmegyei zsinat előkészítésének első lépése a zsinatot előkészítő bizottságok felállítása. Az esztergomi zsinat esetében először a központi koordináló bizottság alakult meg kilenc tagból: az egyházmegyei kormányzat, szakértők, teológusok és egyházjogász, valamint a lelkipásztorkodó papság képviselőinek a részvételével. A tornyot építő ember és a hadba vonuló király szentírási példabeszédének tanítását megvalósítva, a zsinat előkészítésének tényleges elindítása és a zsinati bizottságok felállítása előtt számos kérdés várt tisztázásra: a zsinat jellege, az előkészület időtartama, a zsinat célkitűzése, jelmondata.

A zsinat jellege

A kérdés a mi esetünkben kiéleződve fogalmazódott meg: jogi vagy lelkipásztori zsinatot rendezzünk-e, és ebben kísértett az 1941-es utolsó esztergomi zsinat emléke. Hamar be kellett látni, hogy a kérdés így nem tehető fel. Természetes, hogy a zsinatnak lelkipásztornak kell lennie, de nem szabad azt sem elfelejteni, hogy utoljára ötven éve volt zsinat hazánkban. Sem a II. Vatikáni zsinat után, amely az egyházmegyei zsinatok tartásának szokását felélesztette (vö. *Christus Dominus* 36.), sem pedig az Egyházi Törvénykönyv életbelépése után, mely szabályozta az egyházmegyei zsinat tartását (vö. 460. és a kk. kánonok), egyik magyar egyházmegye sem tarthatott egyházmegyei zsinatot. A végletes megfogalmazásban egyébként az a téves szemlélet fogalmazódik meg, mely a jogot sajátos céljától elszakítva szemléli, feltételezve, hogy csak önmagáért van. A helyesen értelmezett egyházjog, az Egyházi Törvény kánonjai és azok az egyházmegyei szabályok, melyekre éppen egy egyházmegyei zsinat tehet javaslatot, a lelkipásztorkodást szolgálják. Tehát a kérdés nem így fogalmazódik meg, hogy „jogi zsinat” vagy „lelkipásztori zsinat”. Hozzá kell még ehhez tennünk, hogy az Egyházi Törvénykönyv kánonjai, az egyetemes egyház életét szabályozó törvények előírják, illetve lehetőséget adnak arra, hogy éppen a lelkipásztorkodás megszervezése érdekében a megyéspüspök hozzon helyi törvényeket, szabályokat. A katolikus nevelés témakörében a katolikus iskolákról az Egyházi Törvénykönyv, hogy egy aktuális példát említsünk, így rendelkezik: „A megyéspüspököt illeti a területén lévő katolikus iskolák felügyeletének és ellenőrzésének joga, még akkor is, ha szerzetes intézmények tagjai alapították vagy vezetik őket. Ugyanígy ő illetékes a katolikus iskolák általános rendjét megszabó előírások kiadására is” (806. kánon). Ezen szabályok, egyházmegyei törvények megalkotásának jó része a magyar egyházban váratott magára. Mindezt figyelembe véve fogalmazódott meg a zsinat jellege: az esztergomi főegyházmegye zsinata lelkipásztori zsinat lesz, mely javaslatot tesz a lelkipásztorkodást szabályozó egyházmegyei szintű törvények megalkotására is.

A zsinat előkészítésének időtartama

A zsinati előkészület idejére vonatkozóan egy másik félelem is élt a zsinat elindulása előtt: a zsinati ülések gyors megtartásával az egész „össze lesz csapva”. A világegyház gyakorlatában találni példát olyan egyházmegyei zsinatra, melynek előkészülete igen hosszú időre, 4–5, sőt még ennél is több évre elhúzódott, de van tapasztalat arra is, főleg amerikai területen, hogy rövid előkészület után tartják a zsinat üléseit. A sajátos helyzetet figyelembe véve alkalmasabbnak látszott egy nem túl hosszú előkészület után megtartott zsinat, melyhez kapcsolódik egy ötéves lelkipásztori terv kidolgozása. Ezzel már a zsinat célját is érintettük, de mielőtt ennek bővebb kifejtéséhez kezdenénk, tisztázzuk, mi is tulajdonképpen az egyházmegyei zsinat.

Az Egyházi Törvénykönyv ezt mondja: „Az egyházmegyei zsinat a részegyház olyan kiválasztott papjainak és más Krisztus-hívóinak gyűlése, akik az egész egyházmegyei közösség javára a megyéspüspöknek segítséget nyújtanak az itt következő kánonok szerint” (460. k.). Az egyházmegyei zsinat

kiemelkedő formája a megyéspüspök és az egyházmegyei közösség együttműködésének. A meghatározás egyik fontos része, hogy az egyházmegyei zsinat egy részegyház gyűlése; feladata, hatásköre elsődlegesen a részegyház életére irányul. A kánon másik fontos eleme, hogy az egyházmegyei zsinat nem törvényhozó testület, hanem abban csak segítséget nyújt a megyéspüspöknek. Jogi nyelven a megyéspüspök egyik tanácsadó szerve.

A zsinat célja

A Püspökök Lelkipásztori Direktóriuma és az idézett kánon is hangsúlyozza, hogy az egyházmegyei zsinat megtartásának célja az „egyházmegyei közösség java”, illetve annak „fejlődése”. A magyar egyház és sajátosan az esztergomi főegyházmegye helyzetében mi tehát a célja a zsinatnak?

Az elmúlt negyven év gyakorlata azt a reflexet alakította ki, hogy minden lelkipásztor a maga területén próbálta tenni azt, amit tudott, amit lehet, illetve azt, amit mert. Kíváncsú volt, hogy erről minél kevesebbet beszéljen, minél kevesebben tudjanak róla. Bár ez a tény a múlt rendszer utolsó éveiben egyre jobban oldódott, a beidegződések és a kialakult gyakorlat tovább élt. Az egyházmegyei zsinat célja, hogy lehetőséget teremtsen a helyzettüzelésre és a lelkipásztori feladatok közös megtervezésére. A zsinat természeténél fogva az egész közösség bevonását célozza, szervezése, lebonyolítása és hatása érinti az egész egyházmegye életét, s alkalom arra, hogy egy egyházmegye a zsinat előkészítése és megtartása alkalmával megélje közösségi mivoltát. Az egyházmegyei zsinat akkor eredményes, ha általa megfelelő módon és arányban megjelenik a püspök körül az egyházmegye közössége, papok, szerzetesek és világi hívek. Különösképpen nem kell hangsúlyozni, hogy mennyire szükséges ez a mi egyházmegyé(i)nk életében is. A zsinat nem lehet csak helyzetelemző, az idézett direktórium az egyházmegye fejlődését jelöli meg célul. Az esztergomi főegyházmegye működőképességének a biztosítását tűzte ki célul. A „működőképesség” kifejezés nem egészen megfelelő, de a technikai életből vett képzettel jól kifejezi a célt: a zsinat szembe akar nézni az egyházmegye helyzetével, azokkal a lelkipásztori adottságokkal és tényezőkkel, melyekkel az elkövetkező öt évben számolni kell, és ezt figyelembe véve akarja megtervezni az egyházmegye közös életét, lelkipásztori tervét.

A zsinat mottója

Szokás, hogy az egyházmegyei zsinat mottót választ. A mottó rövid formában szintén kifejezi a zsinat jellegét és célkitűzését. A mi zsinatunk jelmondatául mindenképpen szentirási idézetet kerestünk, olyat, mely elsősorban annak lelki tartalmát fejezi ki Krisztus-központú formában. Így született meg a jelmondat: *„Éljünk méltóan Krisztus Evangéliumához”* (Fil 1,27). A központ Krisztus Evangéliuma, mely az egyház küldetése. Jézus az apostolokra bízta Evangéliumát: *„Menjetek el az egész világra és hirdessétek az Evangéliumot minden teremtménynek”* (Mk 16,15). Az apostolutód, a megyéspüspök elsődleges feladata, hogy ezt az Evangéliumot őrizze, ezt hirdesse és ezt adja tovább. Az Evangélium azonban nem egy tan, hanem élet, az Evangélium hirdetése elsősorban az életpélda. Jézus a *Hegyibeszéd*-ben azt mondta: *„Ti vagy-*

tok a föld sója... Ti vagytok a hegyre épült város..." (Mt 5,13.14). Ez nemcsak az egyénre vonatkozik, hanem a közösségekre is. Gondoljunk Szent Pál leveleire, melyekben Pál mindig utal arra, hogy egy-egy közösség életével példát ad a többinek (vö. 1Tessz 1,7). Az Evangélium hiteles hirdetése annak közösségi megélése. A zsinat alkalom arra, hogy az egyházmegyei közösség, papok, szerzetesek és világiak a püspökkel szorosan együttműködve megélik ezt a küldetést. Só és világosság legyenek. Ez a küldetés ugyanúgy érvényes az egyház közössége, mint kifelé a nem hívők felé.

A Szentatya idézett szavai hangsúlyozták, hogy az egyházi élet szokásos gyakorlata az egyházmegyei zsinat megtartása, így a magyar egyház, azok az egyházmegyek, melyek egyházmegyei zsinatot tartanak, ezáltal is visszatérnek a világegyház vérkeringésébe. Ötven év után, a jelen helyzetben egyházmegyei zsinatot tartani elsőként nagy és felelősségteljes, de egyben szép feladat is. Az egyháztörténelemben minden zsinatnak megvolt a maga története, a kihívás, mely létrehozta, megoldandó feladatai, kiemelkedő és meghatározó személyiségei, megpróbáltatásai, küzdelmei, megoldásai, bezárása és befogadásának, életre váltásának hosszú folyamata. Ez bizonyára nemcsak az egyetemes zsinatoknál van így, de az egyházmegyeiekénél is. Adott korban mindezt vállalni kell. Az elkezdést, az elsőként való elkezdést, a hibákat és hiányosságokat, de ugyanakkor a történelmi pillanat megragadását és azokat az eredményeket is, melyeket reményeink szerint az esztergomi egyházmegyei zsinat terem, és amit igazán majd csak az egyháztörténetírás fog tudni lemérni. Az esztergomi zsinat elindításakor mindez tudatosult.

Az előkészítés

Az előkészítés megszervezése a bizottságok felállításával folytatódott. A bizottságok témáinak kijelölése külföldi egyházmegyei zsinatok példáját követte, ügyelve arra, hogy a kijelölt témák az egyház küldetését az egyház tagjai felé és kifelé, az egyházon kívül állók felé egyaránt kifejezzék. Az egyes bizottságok területei között természetesen vannak átfedések, a koordináció feladata ezek egyeztetése, összehangolása.

A témakörök kijelölése mellett talán még fontosabb a bizottságok vezetőinek a kiválasztása. Olyan személyek kaptak felkérést és megbízatást, akik azon a területen korábbi működésük során megmutatták, hogy képesek lesznek az egész egyházmegye számára kamatoztatni tapasztalataikat. Ez magával hozott egy szükséges fiatalítást is. A bizottságok vezetői szabad kezet kaptak munkatársaik kiválasztásában, akik szintén főpásztori megbízatásra, önként dolgoznak a bizottságokban. A lelkipászorok mellett (33%) nagyobb részüket világi Krisztus-hívő, férfi és nő, családos és egyedülálló, tapasztaltabb korú és fiatal (66%). Az Egyházmegyei Törvénykönyv a zsinaton résztvevőkről a 463. kánonban rendelkezik. A kánon első paragrafusa a klerikus résztvevők mellett az 5. pontban rendelkezik a világi Krisztus-hívőkről: „Az egyházmegyei zsinatra mint a zsinat tagjai meghívandók és rajta részt venni kötelesek: világi Krisztus-hívők és a megszentelt élet intézményeinek tagjai, akiket a megyéspüspök által meghatározott módon és számban a pasztorális tanács választ, vagy ahol ilyen tanács nincs, a megyéspüspök által meghatározott mód szerint jelölnek ki.” Ugyanennek a kánonnak a második parag-

rafusa még további lehetőséget biztosít: „Az egyházmegyei zsinatra a megyéspüspök zsinati tagként másokat is meghívhat, akár klerikusokat, akár a megszentelt élet intézményeinek tagjait, akár világi Krisztus-hívőket.” Az Egyházi Törvénykönyv megjelenése után tartott 1987-es püspöki szinódus „A Krisztus-hívő laikusoknak az egyházban betöltött hivatásáról és küldetéséről” tárgyalt. A szinódus után megjelent apostoli buzdítás, a világiak részvételéről az egyházmegyei zsinaton a következőket írja: „A világi hívők részvételét az egyházmegyei zsinatokon és a helyi zsinatokon (akár tartományi, akár plenáris), az Egyházi Törvénykönyv szabályozza. Ez jó hatással lehet a közösség alakulására és segítheti a helyi egyház küldetésének teljesítését mind a saját határai között, mind ugyanazon egyháztartománynak a többi helyi egyházzal vagy a püspöki konferenciával fennálló kapcsolatában.” (*Christifideles laici* 25. pont.) Végezetül pedig újból utalhatunk II. János Pál pápának magyarországi lelkipásztori látogatása során püspök atyáinknak mondott szavaira: „Különösen pedig tudatok együttműködni a világi hívekkel! Történelemetek folyamán többször játszottak meghatározó szerepet a hit ébresztésében és megőrzésében... A Zsinat ráirányította figyelmünket a világiak értékes és egyedülálló szerepére, amit az egyházban betöltenek...” Az esztergomi egyházmegyei zsinat előkészítése, a bizottságok vezetőinek, munkatársaiknak és a zsinaton résztvevőknek kiválasztása ennek szellemében folyik. Talán fölösleges is mondani, hogy alaptalanok azok a félelmek, melyek szerint az esztergomi egyházmegyei zsinat „klerikális” lesz, csak a papok dolga, a hívek kizárásával. Mind az előkészítésben, mind a zsinat üléseinek a megtartásában nagy hangsúly került már eddig is és kerül ezután is a világi hívek minél aktívabb bevonására. Az egyházmegye számít az elkötelezett és arra felkészült világiak bekapcsolódására. Nagy öröm az, hogy ez eddig a legeredményesebben éppen az Ifjúsági Bizottság munkájában valósult meg, hiszen a fiataloké a jövő, ők az egyház reménysége.

Tavaly nagycsütörtökön indította el Paskai László bíboros a zsinat előkészítését, az olajszentelési mise végén, amikor megszentelte a szentolajokat, és az egyházmegye köréje gyűlt papjai felszentelésükre emlékezve megújították papi fogadalmukat a bizottságok munkatársainak a jelenlétében. Az egyházmegyét képviselő papok, szerzetesek és világiak megyéspüspökük köré gyűlve kérték a Szentlelket a zsinat előkészítésére, mert tudatában voltak és vannak annak, hogy nem az emberi erőfeszítés mozgatja megújulási szándékukat, hanem csak eszközei a kegyelmi hívásnak, még akkor is, ha a zsinat tényleges megvalósulása igen sok buktatót hordoz magában. Hiszen az előkészület egyik legfontosabb feladatát így jelöli meg a Püspökök Lelkipásztori Direktóriuma: „Végezetül a püspök ne fáradjon bele abba, hogy az egész egyházmegyét fokozott imádságra buzdítsa a zsinati előkészület és a zsinat ülései alatt, mivelhogy oly kimagasló ügyről van szó” (164. p.).

A zsinati előkészület mérlegét még korai lenne meghúzni. Az előkészületek során igen hasznos tapasztalatok gyűlnek össze, zsinatot előkészítve tanulunk meg zsinatot előkészíteni, nyitott szívvel a Lélek indításaira és nyitott szívvel egymás iránt, követve anyaszentegyházunk törvényeit és figyelmesen hallgatva Szentatyánk tanítását.

FARKAS BEÁTA

Erény-e a jó szervezés?

Magyarországon két egyházmegyében folynak az előkészületek zsinat összehívására. Ennek során természetesen az egyház megújításának lelki, teológiai oldala kerül előtérbe.

Annak viszont már tapasztalatom szerint sokkal kevesebben vannak tudatában, hogy a zsinat sikere olyan földhözragadt tevékenységen is múlik, mint a jó szervezés. A szervezéstudomány a világon a legbosszantóbb tudomány. Amikor valaki olvassa a szervezési szakemberek tanácsait, úgy érzi, hogy a lehető legkézenfekvőbb dolgokat sorolják fel, amiket bárki józan ésszel is beláthat. Ha viszont a valóságban nézzük meg a szervezetek működését, akkor azt látjuk, hogy nap mint nap vétünk ezek ellen a kézenfekvő belátások ellen. A következőkben néhány olyan szempontot sorolok fel, amelyeket fontosnak tartok a zsinatok hatékony szervezése érdekében. Ezzel csupán egy szemléletmódot szeretnék megvilágítani, nem vállalkozhatok egy zsinati forгатókönyv megírására.

Mielőtt bekapcsolódunk egy zsinat munkájába, tisztába kell jönnünk a saját motívumainkkal. Ha olyan szervezetről van szó, amelynek évtizedek óta nem volt lehetősége a folyamatos megújulásra, különösen nagy annak a veszélye, hogy tagjaiban olyan érzések alakulnak ki, amelyek gátolják a változásokat. Véleményem szerint két kérdésen jól lemérhetjük saját beállítottságunkat, ha őszintén válaszolunk magunknak: Miben gyökerezik a hitünk? A Názáreti Jézusban vagy egy itt és most létező, valamiféle biztonságot nyújtó egyházszervezeti formában? Olyan időszakban, amikor kevés élő közösség létezik az egyházban — távolról sem csak a múlt rendszer miatt —, sokszor az ember nem is tud másba kapaszkodni közösségi hittapasztalat híján, mint a megszokott szervezeti keretekbe. Ha viszont idáig jutottunk, akkor először magunkkal kell rendbe jönnünk. Különben csak a zsinat kerékkötői leszünk, hiszen minden változással a saját identitásunkat érezzük veszélyeztetve.

A mai zaklatott társadalmi életben indokolt egy másik kérdést is feltennünk. Sokszor hallunk ingerült felszólalásokat a közélet különféle fórumain, amelyek a keresztény értékek, az egyházak értékének elismerését követelik. Mit féltünk, amikor az egyház tekintélyéért szállunk síkra? Hajlamosak vagyunk arra, hogy félreértelmezzük az alázatot, az Isten ügye iránti odaadottságot, s elnyomjuk magunkban a természetes vágyat az elismerésre, arra, hogy egy konkrét közösségben fontosak lehessünk. Persze az ember ember marad, és elnyomott vágyainkat belevetítjük az egyházba. Amikor az egyházat kritika éri, saját személyünk elleni támadásként éljük meg. Szabaduljunk meg ettől a kísértéstől, mert nincs még egy olyan intézmény az emberi társadalomban, amelyik ennyire nyugodtan nézhetne szembe bármilyen kritikával, hiszen Istentől várhat kegyelmet, erőt, hogy hibáit ki tudja javítani. A legkevésbé szorul arra, hogy fogyatékoságait elkendőzze.

Ha megnyugtatóan le tudtuk zárni ezeket a kérdéseket, képesek leszünk valódi partneri együttműködésre a zsinati folyamatban.

Mielőtt bármilyen szervezésbe fogunk, világosan meg kell határoznunk a célunkat. A zsinat esetében két célt tűzhetünk ki:

1. Készüljön lelkipásztori munkaterv, amely néhány éves távlatban irányt mutat.

2. Minél több emberben ébredjen fel az elkötelezettség Isten ügye mellett. Helyes, ha a második célra helyezzük a hangsúlyt, mert sok erőfeszítésünk fog kárba veszni, ha a szakszerűen megalapozott dokumentum megszületik, csak éppen tevékeny emberek nem lesznek, akik azt megvalósítják. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy lemondhatunk egy igényes, alapos lelkipásztori munkaterv készítéséről.

A vezetői modell

Az egyház mint intézmény működésének egyik legnagyobb nehézsége, hogy szinte teljesen hiányzik belőle a csapatmunka, ami pedig nélkülözhetetlen az imént megjelölt cél eléréséhez. Ez nem csak az egyházban van így. A nyugati szervezéssel foglalkozó cégek vállalatainknál végzett átvilágításokból egyöntetűen azt állapították meg, hogy Kelet-Közép-Európa tele van „hősies vezetőikkel”, azzal a vezetőtípussal, amelyet a vezetéselméleti könyvek a szervezetre nézve elemi csapásként könyvelnek el. Ez a vezetőtípus önfeláldozó mártírként a vállára veszi a vezetés minden gondját, mindenütt ott akar lenni, mindent kézben akar tartani. A társadalmi gyökereket nem nehéz megtalálnunk, amelyek ezt a magatartásformát kitermelték, a demokratikus környezet hiánya sok mindent megmagyaráz, de a részletesebb kifejtésre itt nincs módunk.

Milyen ismertető jegyei vannak a jó vezetői modellnek? Képes élni a rendelkezésére álló hatalmi eszközökkel, de törődik a változás logikái, lelki, érzelmi vonatkozásaival is. A változást nem erőlteti, hanem elősegíti, éppen ezért ötleteit másokkal megvitatja, kritikájukat elfogadja. Olyan légkört alakít ki, hogy mások is lelkesedjenek az ötletekért. Pontosan tudja, hogy hatalma megosztásával az nem csökken, hanem nő. A sort persze még folytathatnánk.

A zsinat hatékony működéséhez kezdettől fogva szükség van egy világiakat is magában foglaló tanácsadó testületre, akik a püspöknek segítenek a zsinati folyamat koordinálásában. Különben a bizottságok munkája elszakadhat egymástól, eltérő mélységű, sebességű lesz, felesleges párhuzamosságok adódnak. A zsinat eseményeinek megtervezésekor eleve be kell építeni annak a lehetőségét, hogy a visszajelzések alapján kiigazításokat lehessen tenni.

Magától értetődő, hogy egyetlen csoport már egy egyházközség szintjén sem képes feldolgozni a problémákat, tehát bizottságokat kell létrehozni. Ezt meg kell előznie a problématerületek körülhatárolásának. Már ennél a szakasznál is érdemes kilépni az aula falai közül, valamilyen formában lehetővé tenni, hogy bárki javaslatot tehessen. Ennek sokféle eszköze lehet, a templomban kitett ládától kezdve az egyházközségi képviselőtestületektől, teológiai főiskolák tanári karától kért véleményig. A püspök tanácsadó testülete ezek alapján ki tudja jelölni a szükséges bizottságokat.

A bizottságok

Nagy gondot kell fordítanunk a bizottságok összeállítására. A zsinat érdekében itt az elsődleges szempont a hatékonyság és nem az illendőség. Persze a zsinat elfogadtathatósága érdekében elkerülhetetlen, hogy az utóbbinak engedményeket tegyünk, de biztosítékokat kell beépítenünk, hogy ezek az engedmények ne tegyék tönkre a bizottság munkáját. Ilyen biztosíték lehet például, hogy a fontos bizottsági ülésekről jegyzőkönyvet kelljen vezetni, minden írásban benyújtott anyagot meg kell őrizni, a püspököknek beadott anyag csak a tagok egyetértő véleményezése után kerülhet ki a bizottságból, a zsinaton a bizottság anyagát a vezető (tipikusan pap) mellett egy világi is előadja. A megfelelő eszközöket a konkrét közeg ismeretében lehet kiválasztani.

Igyekezzünk a bizottságok tagjait mind szakképzettség, mind lakhely szempontjából széles körből meghívni. A barátainkkal ugyan könnyebb együtt dolgozni, de már túl jól ismerjük egymás gondolatait, a munkánk könnyen belterjessé válik. Ma az egyházra nem jellemző, hogy a papok ismeretségi körében túl sok társadalomtudományokban képzett értelmiségi van, akiknek a munkájára kiemelten szükség lenne a zsinaton. Célszerű, ha a püspök és koordináló bizottsága segít a szakmai bázis megteremtésében. Ez nem azt jelenti, hogy rátelepszik a bizottság vezetőjére, és megköti a kezét a bizottság összeállításában, hanem felajánlja segítségét. Érdemes átnézni a bizottsági tagok névsorát, nehogy túl sok átfedés legyen a tagok között (két-tőnél több bizottságban egy ember nem dolgozhat komolyan), vagy éppen az elkötelezettségükről ismert, képzett, ám kritikus világiak maradjanak ki.

A bizottságok taglétszáma a témától függően változhat, de általánosságban igaz, hogy 6–12 fő tud jól együtt dolgozni. A papság mai létszáma is szükségszerűvé teszi, hogy a bizottságok tagjainak többsége világi legyen. Kerüljük el, hogy a bizottságban akármelyik generáció vagy nem túlsúlya eleve meghatározza a véleményeket. A bizottság viszonylag kis létszáma nem akadályozza meg, hogy esetenként külső munkatársak véleményét ne kérjük ki, munkájukra ne számítsunk. Például lehet, hogy a gazdasági bizottságban elegendő egyetlen konzultáció egy bankárral, hogy tervet készítsen az egyházi intézmények pénzforgalmának korszerűsítésére, és szükségtelen, hogy valamennyi bizottsági ülésen részt vegyen.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a fontos alapelvet, amely természetesen nemcsak a zsinat idejére vonatkozik, hogy munkatársaink kedvét semmivel nem vehetjük el jobban a további közös munkától, mintha nem adunk visszajelzést javaslataikról, figyelmen kívül hagyjuk tanácsaikat, vagy nem magyarázzuk meg, hogy miért döntöttünk másképp.

A problémák feltárása

A zsinatok egyik csapdája, hogy a bizottságok papi és világi tagjai egyaránt úgy vélik, hogy ismerik azt a társadalmi közeget, amelyben élnek. Pedig az egyházi programok látogatottsága mutatja, hogy az embereket nem tudjuk az alapvető gondjaikon, szükségleteiken keresztül megszólítani. Tehát nagy gondot kell fordítanunk arra, hogy a közösség valódi problémáit megismerjük. Ez nem lebecsülendő nehézség. A bizottságokban nyilván olyan emberek dolgoznak, akik már elkötelezetten vesznek részt az egyház életében. Ha vannak problémáik az

egyházzal, azok egészen más természetűek, mint azé az óriási többségé, akiknek a közömbösségét át akarja törni a zsinati folyamatban megújuló egyház.

Elkerülhetetlen, hogy a munkánkat empirikusan megalapozzuk. Használható lelkipásztori tervet nem készíthetünk úgy, hogy például ne tudjuk, hogy az egyházközségi testületek szerepe általában formális, tagjai zömmel idősek és férfiak. Előzetes ismereteink alapján meg kell fogalmaznunk, hogy mire vagyunk kíváncsiak, sejtésünk szerint melyek a legfontosabb kérdések. Kérdéseink megfogalmazását bízjuk szakemberre, aki a feldolgozhatóságra és más szempontokra is ügyelni fog.

Az empirikus vizsgálatokat feltétlenül egyeztessük egyházmegyei szinten. Ha a plébániákat a különböző bizottságok hetente ostromolják különböző kérdőívekkel, nem várhatunk lelkes, pontos válaszadást. Számítsunk rá, hogy a válaszadók, különösen ha papokról van szó, életükben rengeteg olyan statisztikát töltöttek ki, aminek semmi értelmét nem látták. Ezért csak a személyes megkeresés esetén számíthatunk használható adatokra. Ha sikerül elegendő lelkes kérdezőt bevonnunk, akkor már az empirikus vizsgálat folyamata lényeges hozzájárulás lehet az egyházmegye „felrázásához”.

A kérdezőket készítsük fel, együtt tisztázzuk, hogy egy-egy kérdést hogyan értelmezzünk, mire figyeljenek különösen stb. Ma már mindenütt megoldható a kérdőívek számítógépes feldolgozása. Ha ügyesek voltunk és nem bonyolítottuk túl a dolgunkat, viszonylag egyszerű módszerekkel is fontos információk birtokába juthatunk, és hozzáláthatunk a tények részletes elemzéséhez. Ebből feltehetően egy igencsak bénító problémahalmaz fog kikerekedni.

A problémák rangsorolása

Tudomásul kell vennünk, hogy több probléma adódik, mint amennyit meg tudunk oldani. Ezért fel kell állítani egy egyértelmű rangsort, és ki kell jelölni azokat a problémákat, amelyek megoldására van esélyünk. A zsinatok egy másik csapdája, hogy a bizottságok a tagok lelki gyógykezelését szolgálják, azaz kipanaszkodják magukat, aminek alapján kívánságlistát állítanak össze. Ez megingt nemcsak egyházi sajátosság. A külföldi szervezési tanácsadók szájából mind vállalatoknál, mind a közigazgatásban gyakran hallani: uraim, maguk annyi gondot akarnak egyszerre orvosolni, hogy végül egyiket sem fogják. Először a problémáknak azt a körét kell kiválasztani, amelyre egyáltalán hatni tudunk. Ez persze adott esetben vita tárgya lehet. Például szerintem a papi hivatások számának csökkenése mögött olyan összetett társadalmi folyamatok állnak, hogy tartós megoldást csak az egész papi modell világegyházi szintű újragondolása hozhat. Nyilván sok olyan pap van, aki lényegesen nagyobb reményt fűz a szemináriumok megjavításához, a hivatásgondozáshoz. Idővel úgyis elválík, hogy jól ítéltek-e meg a helyzetet.

Mindenesetre ne vesztegessünk el sok időt, energiát olyan kérdések taglalására, amelyeken úgysem tudunk változtatni, például hogy miért nem rugalmasabbak az idősebbek, miért nem kapunk több támogatást a püspökönkéntől, a plébánosunktól, a képviselőtestülettől stb. A bizottságoknak az a feladatuk, hogy javaslatot tegyenek a problémák megoldására.

A rangsorolást az egyházmegye szintjén a zsinat ajánlásai alapján a püspök végzi majd el, de a maga témájában a bizottságnak is meg kell tennie. A rangsorolást ki kell egészítenünk egy időbeli ütemezéssel. Meg kell határoznunk, hogy mikor és milyen formában tudjuk mérni, ellenőrizni, hogy

közelebb kerültünk-e a kívánt célhoz. Ez a zsinat utáni időre biztosítja, hogy a zsinati folyamat élő, nyomon követhető maradjon. Természetesen a leglényegesebb lelki természetű folyamatok így nem ragadhatók meg, de például gyér látogatottságú templomok, üres hittantermek, elhagyatott plébániák látán nem valószínű, hogy virágzó lelki életről beszélhetünk.

Zsinati napok

Az eddigiekben csak arra adtunk ötleteket, hogy a bizottságokban hogyan születhetnek jó anyagok. Még egyáltalán nem foglalkoztunk azzal a súlyponti célkitűzésünkkel, hogyan tudjuk az egyházközségeket, a papokat és a világiakat bekapcsolni a zsinati folyamatba.

Kézenfekvő megoldás lenne, hogy az elkészült bizottsági anyagokat küldjük megvitatásra a hivatalos szervezeteknek, mindenekelőtt az egyházközségi képviselőtestületeknek. Ezt persze meg kell tennünk. Csakhogy ha ezek a testületek elégséges fórumok lennének, akkor szinte nem lenne szükség zsinatra, hiszen lenne eleven, jól működő egyházi élet. A zsinati folyamat egyik kulcskérdése tehát, hogy hogyan találjuk meg azokat az embereket, akik sokat tesznek, vagy hajlandók lennének sokat tenni az egyházért, de nem tagjai hivatalos szervezeteknek.

Ennek egyik lehetséges formája, hogy kijelölünk néhány centrumot az egyházmegyében, ahol összejöveteleket szervezünk. Ezeken ismerhetjük meg a hívek valódi véleményét, akik itt maguk is rádöbbenhetnek arra, hogy milyen fontos a közreműködésük az egyházban. A „zsinati napok” akkor lehetnek eredményesek, ha a püspök és a koordináló bizottság az ügy mellé áll. Egyrészt így biztosítható, hogy átfogó legyen a tematika. Ha csak egy bizottság, mondjuk a világiak helyzetével foglalkozó bizottság szervezi, akkor vagy túllép az illetékességi körén, vagy nem próbálja megtudni a hívek véleményét például olyan fontos kérdésről, mint a hitoktatás új formáiról szerzett tapasztalataik. Másrészt a zsinati napok szervezése óriási energiabefektetést igényel, végrehajtani viszont csak alaposan érdemes. A zsinati napok gazdája egy kis missziós csapat legyen, amelynek vannak világi és/vagy szerzetes pap, valamint laikus tagjai. Egy-egy alkalomra hívhatnak rangos előadókat az ország különböző részéből, de a csapat maga az egyházmegyéből kerüljön ki.

A zsinati napokat meg kell hirdetni a régió plébániáin, de nem szabad megfélemlkezni a személyes megszólításról. A mai információáradatban az emberek — kivéve ha a leghűsbavágóbb érdekeikről van szó — csak a személyes közeledésre reagálnak. Ebben segítséget adhat a plébános, előkereshetjük a teológiát végzettek névsorát stb.

Egy ilyen típusú rendezvény menete az évek során az ifjúsági találkozón stb. eléggé letisztult: egy-két bevezető előadás, kiscsoportos beszélgetések, a tapasztalatok összegezése. Fontos, hogy hagyjunk teret a helyi résztvevők tapasztalatai, élményei, gondolatai elmondására, ugyanakkor például előkészítő kérdések kiadásával ne engedjük parttalanná válni a beszélgetéseket.

Előre végig kell gondolnunk, hogy hogyan tudjuk elkerülni azt a kudarcot, hogy a zsinati napok csak egy lelkesítő, de egyszeri, múltó élményt nyújtsanak. Egyrészt valamilyen módon meg kell szereznünk a résztvevők számára azt a tapasztalatot, hogy hozzájárulásuk a zsinati munkához nem volt hiábavaló; például eljuttatjuk hozzájuk a zsinati napról készült anyagot, optimális esetben beszámolhatunk egyes javaslataik megvalósításáról.

Másrészt a zsinati napok tovább tartanak, mint ahogy a zsinat befejeződik. Egyre több plébánia marad pap nélkül, ezért különösképp létfontosságúvá válnak azok a fórumok, ahol a hasonló foglalkozású egyházi munkatársak (lelkipásztori kisegítők, hitoktatók stb.) rendszeresen találkozhatnak, és egymást lelkileg, tapasztalatokkal támogatva ellensúlyozhatják környezetük közönyét, más nyomasztó nehézségeiket. Ezeket a lehetőségeket egyházmegyei szinten kell létrehozni, segíteni, bátorítani.

A zsinati dokumentum

A zsinat megtartásának módját (meghívottak köre stb.) a kánonjog több szempontból szabályozza. Amit az előkészítő bizottságok munkájáról elmondtunk, magára a zsinat tevékenységére is értelemszerűen érvényes. Ebben a szakaszban a bizottságok már nyitottabban dolgozhatnak. Egyes ülésekre a témának megfelelően vendégeket hívhatnak (más felekezetek, a helyi társadalom képviselőit stb.).

A zsinat közvetlen feladata a zsinati dokumentum elkészítése, amit az előzőekben leírt hosszú munka előz meg. Ha alaposan dolgoztunk, ennek eredményeképpen rendelkezünk egy friss adatbázissal, amit a továbbiakban csak karban kell tartani. Az empirikus ismereteinkre épülő helyzetképet rögzítsük már a dokumentumban is. Csak magunknak ártunk, ha ez a helyzetkép „kozmetikázott”. A későbbiekben az értékeléseknél is nagy segítséget jelent, ha van pontos viszonyítási alapunk.

A dokumentumban meg kell fogalmaznunk egy jövőképet: milyen állapotot kívánunk elérni a következő öt éves vagy esetleg még hosszabb időszakban. A legkényesebb feladat ezután következik. Meg kell jelölnünk, hogy milyen lépésekben, milyen konkrét eszközökkel érhetjük el a kívánt eredményt. Ha ez elmarad, esélyünk sincs a megvalósulásra. Még a dokumentumban célszerű rendszerezni azokat az elképzeléseket, amelyek a zsinati folyamat életben tartását, továbbvitelét szolgálják. Például megtervezhetjük, hogy egy-egy témáról az illetékes bizottság mennyi idő múlva készítsen beszámolót, hogyan ismertetjük a zsinati dokumentumot az egyházmegye pap-ságával, híveivel, a helyi társadalommal stb.

A zsinati folyamat egészében fordítsunk nagy gondot a kommunikációra. Ezt több vonatkozásban már érintettük. A végső fázisban, amikor a vélemények már kiforrtak, keressük a lehetőségét, hogy a társadalom a sajtón, tévén, rádión keresztül kapjon hű képet az egyház megújulási törekvéseiről. Az őszinteség sok emberben le fogja csillapítani az utóbbi évek viharában kialakult egyházellenességet. Ha az egyház képes arra, hogy radikálisan szembenézzen önmagával, példaértékű lehet az egész társadalom számára, és óriási szolgálatot tehet ezzel.

Látjuk, mennyi buktatóval kell számolnunk már akkor is, ha a zsinatot pusztán mint szervezési feladatot fogjuk fel, és még egy szót sem szoltunk a tartalmi kérdésekről. Biztosak lehetünk abban, hogy a leggondosabb szervezés mellett sem menekülhetünk meg sok-sok hibától. A jó és a rossz szervezést nem az különbözteti meg egymástól, hogy az egyik esetben jól mennek a dolgok, a másik esetben rosszul, hanem az, hogy a jó szervezők képesek állandó kiigazításra, folyamatosan eleven kapcsolatban vannak a környezetükkel. A jó szervezés megtanulható, éppen ideje, hogy besoroljuk a keresztyén erények közé.

Emmausz jegyében A poitiers-i egyházmegyei zsinat elé

Ez az üzenet nem kíván sem prédikáció, sem előadás lenni. Felhívást közvetít, párbeszédet nyit és kapcsolatot teremt.

Mi, püspökök, természetesen az „apostoloktól kapott” hitünk és küldetésünk nevében beszélünk, amely minket az Evangélium szolgálatába állított. Ugyanakkor emberi lelkiismeretünkkel és szívünkkel szólunk, ennek erejével és korlátaival.

Egyházmegyei zsinat előtt állunk. Irányelveit elfogadta egyházmegyénk Papi Tanácsa és Lelkipásztori Bizottsága. Megvalósítása közeledik: a következő három évben „együtt járjuk az utat” sokkal intenzívebben: találkozással, beszélgetéssel, megosztással az életre és az evangelizációra vonatkozó terveinket és cselekedeteinket. Főként arra az egyszerű kérdésre keressük a választ, amely a jövőnkre vonatkozik: Urunk, mit vársz tőlünk, a nekünk adott időben, a harmadik évezred hajnalán? Kívánságod szerint hogyan kell teljesítenünk hívó és tanúságtévő küldetésünket mindenki szolgálatára?

Ennek az üzenetnek nincs más célja, csak hogy elkötelezzük magunkat arra a lelki erőfeszítésre, amellyel e zsinatra föl kell készülnünk.

Nem véletlen, hogy 1990 nagycsütörtökén tesszük közzé ezt az üzenetet. Húsvét ünnepe afelé fordít és indít bennünket, aki életünk értelme, Jézus Krisztus, halálának és feltámadásának csodálatos valóságában.

Azért jön világunk és életünk szívébe, hogy egyesítsen bennünket, ahogyan az emmauszi tanítványokat egyesítette: velük járt, hallgatta őket, beszélt hozzájuk és magát mint a feltámadt Urat nyilatkoztatta ki nekik. Általa félelmük reménységgé vált.

A zsinat lelkisége tehát azt kívánja, hogy felismerjük Krisztusnak ezt a szabadságát, amikor velünk jár az úton, hogy ráébredjen minket a reménységünkre. Felül tudunk-e emelkedni félelmeinken, hogy együtt fogadhassuk ezt a felszabadító kinyilatkoztatást?

Az sem véletlen, hogy ezt az üzenetet a lelkipásztoroknak is ajánljuk. Nekik, akik velünk, püspökökkel és diakónusokkal együtt az apostoli küldetés felelősségét hordozzák, ami ma éppúgy bátorságot követel, mint tegnap.

Mindnyájan az Úrtól rendelt szolgáitok vagyunk: „Nem önmagunkat hirdetjük, hanem Krisztus Jézust” (2Kor 4, 5) az apostolok módjára, emberileg törekenyen, de a Szentlélek erejében és hűségében.

Ezt a hivatást — jól tudjuk — törekeny cserépedényben hordjuk; sok minden súlyosbítja életünket és bénítja küldetésünket. És mégis arra kaptunk meghívást, hogy olyanok legyünk, mint Krisztus: társai mindenkinek, aki nehezen halad előre. Az emberi szolidaritásnak e követelménye is egyike zsinatunk irányelveinek.

Hozzátok, a Vienne-ben és Deux-Sèvres-ben élő megkereszteltekhöz, úgy küldjük ezt az üzenetet, mint a keresztény reményre szóló felhívást. Papjaitok közvetítésével jut el hozzátok, mert az ő feladatuk az, hogy az apostolokat követve befogadják és hirdessék a húsvét üzenetét.

Még ha a hittől és az egyháztól többé vagy kevésbé eltávolodottnak érzitek is magatokat, miért ne fogadnátok el, hogy együtt menjünk az úton? Mert úgy gondoljuk, hogy világosan ki kell mondanunk: a mi zsinatunknak egyáltalán nem az a célja, hogy hitünket rákényszerítsük másokra, hanem az, hogy valóban zárándok népet alkossunk, olyanok közösségét, akik boldogok, hogy megoszthatják az őket életető reménységet, ahogy azt az emmauszi tanítványok is tették, miután találkoztak Krisztussal.

Ez az üzenet felhívás arra, hogy számba vegyünk azokat az indíttatásokat, amelyek részben hitünkéből, részben abból a helyzetből fakadnak, amelyben élünk.

— Zavaros történelemben élünk.

— Itt az idő, egy élő és nyitott egyház számára.

— Egy nagy találkozó adatott mindannyiunknak: a zsinat.

1. Zavaros történelemben élünk

Kimondhatjuk: soha nem volt olyan aranykor, amelyben minden világos és nyugodt lett volna. A történelem tele van zűrzavarral, félelemmel és erőszakkal, amely szorongatja az emberiséget. Voltak különösen kegyetlen és tragikus periódusok. A drámák hosszú láncolatán keresztül lehetett felemelkedni az ezredév borzalmaiból, melyekről a történészek beszélnek nekünk.

Nem kívánunk az iszonyat prófétái lenni, és a kétezredik évtől való félelmet szítani. Ellenkezőleg. A reménységből merítünk, s azzal szemléljük a világot.

Számos lehetőség és esély jelét láthatjuk. Tudjuk, mivel lehet visszaszorítani az éhséget, a szenvedést, az elnyomást. Az emberi jogokért, a békéért, a szolidaritásért való harc sokféle formában nyilvánul meg, különböző területeken. Leomlanak a falak — amelyeket a félelem, a gyűlölet s az elnyomást szolgáló ideológiák emeltek. A szabadság egész népek számára ma már nem csupán vágyakozás, hanem végre valódi felszabadulás. A súlyos konfliktusok feszültsége és a hidegháború nyomása után, ma eljött a reménység ideje. A történelem horizontja megvilágosodott.

Ennek a történelemnek mégis vannak bizonytalan és zavaros elemei is. Az égboltról nem hiányoznak a felhők és a viharok. A képen, sőt szemünk előtt számos árnyék tűnik fel társadalmunkban és mindennapjainkban. A történelem mozgása felgyorsult. A technikai, tudományos fejlődés megszámlálhatatlan utat és reménységet kínál. Ugyanakkor felhalmozza a változásokat és fokozza a szorongást.

Manapság nálunk kétsebességes társadalomról szokás beszélni. Ezzel jelzik szemérmesen a peremre szorultakat, a civilizációból és a haladásból kizártakat. Különösen a munkanélküliek milliói maradnak el az európai mércétől, amely a mi horizontunkat alkotja. A féktelen teljesítmény- és konkurrenciaharc a munka elembertelenedéséhez vezet, mert az emberi kapcsolatokat alárendeli a számítások és a technika követelményeinek. Innen ered számtalan munkás nyugtalansága és aggodalma.

Ugyanilyen logika alapján nézhetjük az elhagyott földet és a kifosztott földműveseket. A mi egyházmegyénk területén is a jövőre vonatkozó jóslatok különböző provokatív és csábító formái tűnnek fel — s az elhanyagolt termőföldek ugarrá válhatnak.

Ezek az ellentmondások épülnek bele mindennapjaink világába: hasadékokat vágnak, feszültségeket teremtenek, melyek roncsolják a társadalomnak, talán még a családoknak az életét is.

Aggodalom tölt el társadalmunk lelki és erkölcsi elszegényedése miatt is. Nem álmíthatjuk magunkat az ideológiák bukásával vagy összeomlásával. Azt mondják, hogy a mi társadalmunk a remény hiányától szenved. Ennek az az oka, hogy hiányzik a cél és az értelem. Az életlehetőségek gyarapodtak, de ez nem azonos az élet értelmével. A lélek éppúgy, mint a természet, borzad az ürességtől. Sem a hőstettek, sem a szórakozás nem töltik ki az ember bensejét.

Láthatjuk tehát, hogy „a vallási érzék” torz formákból, sötét erőkből és veszélyes fanatizmusból is fakadhat. A biztonság, a jólét, az elérhetetlen álmok vágya, a megmászhatatlan valóság sokkhatása a kábítószerek útjára taszíthat sokakat. Vannak, akik látják ezt a pusztulást, anélkül, hogy felmérnék a következményeket, és feltárnák a valódi okokat.

Folytathatnánk és finomíthatnánk ezeket a megfigyeléseket mindarról, ami leértékeli a létet és eltorzítja az emberi életet.

Mindez azonban egyáltalán nem ok a kétségbeesésre. Ellenkezőleg, a bizalomra kaptunk meghívást, és arra, hogy törekedjünk építeni jövőnket. Fel kell hívni a figyelmet minden rendelkezésünkre álló erőforrásra. Egyrészt természetesen az értelem és a tudomány, de másrészt a Lélek, az akarat, a szív és a hit erejére. Ezeken keresztül rajzolódhat elénk az egyház küldetése ebben a zavaros világban.

2. Itt az idő az élő, nyitott egyház számára

Az egyház... ugye ma ez a szó sokakban meglepetést vagy ijedtséget vált ki?

Nem kellene-e megbarátkoznunk ezzel a szóval azáltal, hogy feltárjuk valódi jelentését? Az egyházat misztériumának igazságában és történelmének valóságában kell megértenünk és befogadnunk.

Misztériuma, hogy Krisztus testét alkotja. „Ő a rejtőző és közénk jött Jézus Krisztus”, Bossuet megfogalmazása szerint. Jézus Krisztustól származik. A prófétákra és az apostolokra alapozott épület (Szent Pál), az időben és a térben a Jézus Krisztusban kapott üdvösség szentségét hordozza.

Történetében az egyház a Jézus Krisztust követők közössége, akik hitük és keresztségük által csatlakoztak hozzá. Ez a közösség egy testet alkot az emberiséggel. Összefonódik annak állapotával, kincseivel és korlátaival, erőforrásaival és fogyatékoságaival.

Ez a két szempont elválaszthatatlan egymástól. Utal rá a lourdes-i püspöki konferencián kiadott szöveg. „Az egyház az emberiségnek az a része, amely felismerte Istennek Jézus Krisztus által adott ajándékát.”

Az egyház mindnyájunk ügye. Ma arra kaptunk meghívást, hogy megújult figyelemmel és szeretettel fedezzük fel, szeressük és szolgáljuk. Rajtunk múlik, hogy olyan legyen, amilyennek kívánjuk: élő és nyitott.

Az élő egyház. Ez azt jelenti, hogy minden tagjának a bensőséges szeretetet és aktív részvételt kell megvalósítania. A Zsinat úgy határozta meg és úgy jellemezte az egyházat, mint a megkereszteltek közösségét, amely hordozza misztériumát és küldetését. A megkereszteltek e felelőssége mozgatja helyi, megyei

egyházunkat. Erre utal az a megfogalmazás, amelyet közzétettünk egész pásztorlevelünk foglalataként: „A világ szívében a keresztény közösségek felelősek a küldetésért, együtt alkotva az egyházat a szolgálatukban álló lelkipásztorokkal.”

Ez az az egyház, amelybe meghívást kaptunk, hogy csoportok, közösségek, mozgalmak keretében segítsük növekedését ott, ahol testet ölt. Úgy, ahogyan azt a régió püspökei néhány éve megfogalmazták: „Az egyházban való élet alapszabálya az egy hitközösséghez való tartozás.”

A felhívás mindegyikünknek szól: az ajtó nyitva áll, és vár az Ige és a Kenyér asztala. Sok minden megújul az egyházban. A javaslatok, kritikák nem hiányoznak, de belülről kell bírálni és cselekedni. Az egyház nem olyan műemlék, melyet be lehet vakolni. „Élő kövekből” való építmény, amelynek minden egyes darabja a stabilitást, a harmóniát és a formát biztosítja.

Ha az egyház „az emberiségnek az a része, amely felismerte Istennek Jézus Krisztus által alkotott ajándékát”, világos, hogy mindazoknak nyitott ház, akik hozzátartozóknak érzik magukat a keresés, a beszélgetés, a megfogalmazott javaslatok által, és mindazon kérdések által, amelyek megmutatnak valamit a minden ember szíve és tudata mélyén rejlő vágyakból.

Az egyház nemcsak „az emberiségnek az a része”, amely az egész emberi család nevében felismerte Isten ajándékát, hanem az a hely, amelyben az ember lelki, erkölcsi és érzelmi dimenziója meggyökerezhet és kibontakozhat. Az a hely, ahol legfőbb törekvése jelentést és értelmet talál az Evangélium fényénél.

Azok, akik talán távol érzik magukat az egyháztól és törekvéseitől, tudják-e azt, hogy ha az egyház nem hiányzik is nekik, ők hiányoznak az egyháznak. Szüksége van mindarra, amit hordoznak: arra a gazdagságra, erőre és öröme, amelyet mindenkivel megoszthatnak. Az egyház csak akkor lesz élő, ha nyitott a világra, a társadalomra és a saját egyetemességére. Mindezeket figyelembe véve kell a párbeszédet elmélyíteni és az összefüggéseket megújítani.

A világra nyitott egyház. Azt lehet mondani — paradox módon —, hogy Isten nem az egyházzal keresi a kiengesztelődést, hanem a világot akarja elérni, üdvözíteni az egyház által. Az egyház azért van itt, hogy befogadja és kinyilatkoztassa Isten terveit a világ számára.

Nem elég, hogy az egyház a világ szívében legyen, neki is szívébe kell fogadnia a világot. Érdeklődnie kell minden iránt, ami fontos szerepet játszik a népek és a személyek sorsában: a béke, az igazságosság, az emberi jogok, a szolidaritás iránt. Ez nem azt jelenti, hogy váljék szentimentálissá, csapjon fel az egyetemesség vagy a harmadik világ ideológusának. Hanem azt, hogy hatékonyabban kell dolgozni ott, ahol vagyunk, itt és most, meghatározva azt a magatartást, azokat a személyes és közösségi kapcsolatokat, melyek valóban az ember javát szolgálják mind az egyének, mind a népek szintjén.

Az egyház a keresztények és a jóakarató emberek szolgálatában kidolgozza azokat az észrevételeket, és megjelölte azokat az eszközöket, amelyekkel elkötelezettebb cselekvésre szólít fel mindenkit.

A keresztények a társadalom minden területén szorosan egymás mellett élnek testvéreikkel. Ez olyan jelenlét, amely a mindennapi együttélésben nyilvánul meg: itt kell tanúságot tenni hitükről.

De feltűnnek olyan problémák is, amelyek az egyház és a társadalom viszonyából ma fakadnak. Történelmünk és kultúránk értékes tapasztalatokat

hordoz. Az állam és egyház szétválasztása is közéjük tartozik. De ma felül kell vizsgálnunk az alapelveket és a kifejezési formákat.

Nemcsak az iszlám bizonyos áramlatainak betörése az, ami ezt sürgeti. Társadalmunknak jobban számon kell tartania lelki és kulturális örökségét. Nagyobb lelkiismereti és véleménysszabadságot kell teremteni, s a vallás ügyeinek nagyobb tiszteletét. A laicizálódás nem tekinthető és gyakorolható úgy, hogy száműznek vagy tagadnak minden spirituális dimenziót és törekvést, amelynek a vallás az intézményes kifejezője.

A katolikus egyház semmiféle előnyt nem követel magának. Egyetlen joghoz azonban nagyon világosan ragaszkodik, minden hívő és az egész egyház számára: hogy létezhesen, kifejezhesse magát, szerepét betölthesse a társadalom építésében és a kultúra fejlesztésében. Ez lassú, türelmes keresés, fájdalmas felismerésekkel, kitartó párbeszéddel.

Az egyháznak kötelessége az, hogy jogot formáljon a keresztények véleményére és üzenetére, ugyanakkor harcolnia kell az integrizmus ellen és visszaszorítania azt. Az integrizmus nem vallás, hanem annak karikatúrája. Az igazi vallás erről a jelről ismerhető fel: határozottan szerepet vállal a társadalomban, ugyanakkor megvallja Istenbe és az emberbe vetett hitét, s nyíltan vállalja a konfrontációt és a nyilvános vitát.

Az egyház egyetemes hivatással rendelkezik. Ez az, amit a katolikus szó jelent. Ezt kell minden közösségében, minden tagjában megvalósítania és meggyőződéssé tennie. Mindezt úgy, hogy világviszonylatban alkotórésze legyen a fejlődésnek. Egyházunknak éreznie kell, hogy alkotóeleme az egyetemes küldetésnek.

Ez a küldetés valósul meg mindazokon keresztül — papok, szerzetesek, szerzetesnők és laikusok —, akik részesei, sőt hordozói az Evangélium üzenetéről való tanúságtételnek. Állandóan a szolidaritás tudatában kell élnünk. Ezt segítik a fiatal egyházak, amelyek életrevalóságuk jeleit hordozzák szívükben a szegénység körülményei között, a szenvedésekben, melyeket ismernek. A pünkösdi Lélek lakjék bennünk, járjon át minket, és vezessen bennünket.

3. Növekedésünkben az erőfeszítés és a kegyelem ideje: a zsinat

A zsinatot az Egyházmegyei Papi Tanáccsal és a Lelkipásztori Bizottsággal egyetértésben határoztuk el, és együtt készítettük el programját. A komoly erőfeszítés ideje ez, s régóta folynak a munkálatok.

Tudjuk, hogy a zsinat jelentése: „közös út”. Az egyetemes zsinat tanításait, irányelveit átdolgoztuk egyházmegyénk követelményei alapján. Ez csupán azt jelenti, hogy szeretnénk fölkelteni a vágyat, növelni az elszántságot, hogy együtt haladjunk előre a hitben. Mindenki a maga szintjén és helyén meghívást kapott arra, hogy ebben a szellemben keresse meg feladatát és vállaljon részt törekvéseinkben.

Ez a célja mindazoknak, akik tagjai az egyházmegyének. A közös felelősségvállalásra, az együttműködésre és a közösségépítésre számtalan különböző alkalom nyílik: a mozgalmakban, az egyházmegyei csoportokban, a szolgálatokban, főleg az egyházmegyei tanácsok együttesében, ahol meg lehet osztani egymással az apostoli tevékenység kincseit és gondjait.

Minden tanácsot, szolgálatot és mozgalmat felkértünk arra, hogy fogal-

mazzák meg alapelveiket, s az egyházmegye színe előtt adjanak számot róla, hogyan élnek meg és szolgálják küldetésüket. Így tudjuk tudatosabbá és hatékonyabbá tenni tanúságtételüket és az általuk végzett apostoli munkát.

Lehetetlen előre látni, milyen eredménnyel zárul a mi zsinatunk. Olyan lesz, amilyenre mi tesszük. De szabad azt kívánnunk, hogy legalább az „igazság műve” és a „nyitás műve” legyen. Hol tart az egyházunk? Hol tart a hitünk? Mire van szükség? Melyek a legsürgősebb feladatok?

Ezek a kérdések lesznek bizonyára eszmecseréink alapmotívumai. Sok területen meghatározó lesz az, hogy hogyan válaszolunk, s hogy kielégítő választ adunk-e Isten hívására és az emberek elvárásaira.

Bizonyára egészen különböző vélemények alakulnak ki, és elkerülhetetlenek lesznek a viták is. Ez lesz az a pillanat, amikor hivatásunk sokféleségét kinyilvánítjuk. Sőt arra is alkalom nyílik, hogy megértsük: egy egyházmegye olyan személyekből tevődik össze, akik nem szűnnek meg elfogadni — különbözőségükön keresztül —, hogy Krisztus Teste sokkal nagyobb, mint mi.

Biztosak lehetünk abban, hogy a zsinatból nem úgy lépünk ki, mint ahogyan beléptünk.

Az egész zsinatot a „katolikus” célkitűzés vezérli: arra szólít fel bennünket, hogy különböző csoportjaink éljenek és dolgozzanak együtt, egységben az egész világon elterjedt egyházzal.

Az egyházmegyei zsinat mindig egy egyházmegye keretein belül zajlik le, de ugyanakkor az egyház látható keretein belül is. Mert összefügg Isten kívánságával: kapcsolatot teremteni minden jóakarátú emberrel.

Bár az összejöveleteken csak néhány százan vesznek részt, zsinatunk a küldetésnek engedelmessé válik, amelyet Jézus adott tanítványainak: legyetek a föld sója és a világ világossága. Nekünk, akik a zsinatot készítjük elő, bátran kell távolabbra is tekintenünk. Milyen alapvető elvárásaik vannak a velünk együtt élő férfiaknak és nőknek? Milyen kérdések foglalkoztatják őket? Hogyan ébreszthetjük rá őket Isten művére világunk szívében? Krisztusba vetett hitünk hogyan írja be magát gyorsan fejlődő társadalmunk mostani történetébe?

Ez a katolikus nyitás nem fakultatív: zsinatunk eredményessége sürgetően megköveteli.

Igy válik láthatóvá e nyitás valódi jelentése. Ez nagy erőfeszítések időszaka a történelem folyamataiban. Hogyan pontosíthatjuk és foglalhatjuk össze főbb jellemzőit?

4. A zsinat eredménye

A zsinatnak hármas jelentősége van: apostoli, kánoni vagy jogi és liturgikus. Apostoli jelentősége, hogy az egyházmegye küldetését és egységét közvetítse és szolgálja. A megkeresztelteknek, a szerzeteseknek és a felszentelt papságnak a képviselői jönnek össze a püspökükkel. Helye és jele az egész egyháznak, amelyben közösen hallgatják a Lelket, hogy minél igazabb és őszintébb tanúságtételre vezesse, s még hűségesebb szolgálatra ösztönözze őket. Mindez a napirenden szereplő kérdéseken és a kialakuló vitákon keresztül bontakozhat ki. Még kell találnunk a küldetésünket meghatározó célokat, erőket és irányvonalakat.

Kánoni vagy jogi jelentőségű, hogy a zsinat olyan esemény, amelynek jogi státusa van; ez meghatározza természetét, funkcióját, autoritását. „A zsinat az egyházmegyei részegyház olyan kiválasztott papjainak és más Krisztushívőnek gyűlése, akik az egész egyházmegyei közösség javára a megyéspüspöknek segítséget nyújtanak” (461. kánon).

Ezt a formális szempontot pontosította a jog, meghatározva a zsinat fontosságát és jelentőségét. A zsinat hozhat határozatokat, amelyek a püspök jóváhagyásával az egyházmegyei jog részévé válnak. Jól tudjuk, hogy a jog nem tükrözi a valóságot. De meghatározó szempontokat ad, cselekvési normát állít fel, s ezzel reményt kelt bennünk. Mert azon kell dolgoznunk, hogy megvalósuljon és valóra váljon mindaz, amit megfogalmaztak és elhatároztak. A jogi eszmefuttatások azért vannak, hogy segítsenek kilépni az álmok rendjéből (ezek hasznosak és szükségesek) a valóság rendjébe (ebben élünk!).

Liturgikus és szentségi jelentőségű, hogy a zsinat nemcsak a vitának és a határozathozatalnak a helye. Helye és pillanata az ünneplésnek is, ünnepi esemény. Ez az a pillanat, amikor felfigyelnek arra, „amit a Szentélek mond az egyháznak”: ennek ki kell fejeződnie a zsinat egész lefolyásában.

A zsinat az egyházban létrejövő találkozó, az egyház találkozója, amely Krisztusra tekint, hármass vonatkozásban:

- történelmi testén keresztül, ahogyan a Szentírás bemutatja,
- az egyházi szervezeten keresztül, ahogyan az összefüggésben megjelenül,
- és eucharisztikus testén keresztül, ahogyan a szentségi ünneplésben kifejeződik.

Ami a zsinat lényegét alkotja, annak már az előkészítésben is meg kell jelennie. Ezért mostantól kezdve és a következő években arra hívunk benneteket, hogy konkrétabban és határozottabban kapcsolódjatok be az ünneplésbe és az imádságba.

A zsinat végül is nem más, mint mély megtérés és elköteleződés. Hogy egyre jobban felismerjük — Lelkére hallgatva — mindazt, amit az Úr személy szerint és kollektívan vár tőlünk, és rendelkezésére bocsássuk magunkat. Mostantól kezdve tehát ezek szerint kell meghatározni az irányelveket és a konkrét elképzeléseket.

A közösségeket, csoportokat és egyházi mozgalmakat arra hívjuk, hogy úgy éljék meg a következő évet, mint a „meghívás évét”. Az egyházmegyei hivatásgondozó szolgálatnak az a feladata, hogy támogasson és ösztönözzön minden kezdeményezést, minden próbálkozást.

Az imának és az Isten szavára való hallgatásnak ideje kezdődik: szeretnénk egész szívünkkel, akaratunkkal és életünkkel Isten rendelkezésére állni, hogy tanúságot tegyünk róla, és teljesítsük a ránk bízott szolgálatot.

Ez a feltétele annak, hogy a zsinat hatékony és eredményes legyen. Egy olyan egyház tanúságtétele, amely megnyílik a Léleknek, hogy vezesse és benne lakozzék, hogy így ma és holnap is jellé váljék a világban.

A hit, a remény és a szeretet szellemében kötelezzük el magunkat. Arra kapunk meghívást, hogy az előttünk álló utolsó évtized útján járva ne csak a kétezredik év félelmei ellen vértessük fel magunkat, hanem fedezzük fel újra Isten csodáit, ébredjünk rá jelenlétére, és szolgáljuk annak terveit, aki meglátogatja népét, és találkozóra hív bennünket a harmadik évezred hajnalán.

Feszler Magdolna fordítása

Változó világban

Le Mans egyházmegyei zsinatának határozatai — részletek

A kultúrák különbözőségei a társadalom életének minden szintjén megnyilvánulnak. Jézus Krisztus emberségünkben testet öltve önmagát adta az emberek sokaságának.

Le Mans megye katolikusai legyenek egyre inkább és egyre aktívabban jelen az egyesületi, szakmai, érdekképviselői, kulturális és politikai életben, helyi, megyei és országos szinten egyaránt, hogy ezáltal előmozdítsák az egész ember és minden, egymástól oly sokban különböző ember fölemelkedését. Legyenek nyitottak a nemzetközi kapcsolatokra, és vegyenek részt azokban a társulásokban, amelyek segíthetik a különböző kultúrák befogadását.

Életükkel legyenek tanúi az Evangélium gazdagságának.

A plébániákon és a mozgalmakban, az egyházi intézményekben és szolgálatokban nem elégségesen van jelen a kultúrák és gondolkodásmódok különbözősége.

1. A különböző katolikus közösségek legyenek vendégszeretőek, tartsák tiszteletben azokat, akik nem osztják istenhitünket. Nyíljanak meg az ökumenizmus előtt, amely az Evangélium parancsa és az igehirdetés sürgős feladata (Jn 17,20-23). Értsék meg a többi vallást, és becsüljék azokat, akik az assisi összejövetel (1986. október) szellemét vallják magukénak.

2. Fogadják be az idegeneket, a kirekesztetteket és a társadalom peremére szorultakat, kezdjenek velük párbeszédet és nyújtsanak nekik segítséget.

3. A szertartásokon használjanak egyszerű, világos és odaillő nyelvezetet, fogadják el a különféle kifejezésmódokat, különösen a gyerekeket és a fiatalokat.

Igyekezzenek kapcsolatokat teremteni más európai és harmadik világbeli keresztény közösségekkel.

Krisztus élete és tanítása arra készítet minket, „ne legyünk személyválogatók”.

1. Le Mans katolikusai tárják fel a kirekesztés és az intolerancia okait.

Törekedjenek arra, hogy az emberek közötti különbségeket gazdagodásként éljék meg.

Családjaikat, iskoláikat alakítsák olyan kiváltságos helyekké, ahol meg lehet tanulni ezt a nyitottságot és befogadókészséget. Mélyedjenek el Krisztus misztériumában, az egyház tanításában és vállalt kötelezettségeik teljesítésében.

Nyíljanak meg társadalmunk minden problémája előtt, használják fel a — hívó és nem hívó — szakértők véleményét.

A társadalomban vállalt felelősség előmozdíthatja azt, hogy a gazdaságot és az új technológiákat az ember felemelésére használják fel, és ne váljanak ezek a kirekesztés eszközévé.

2. Bátorítsák a képzés és a nevelés szándékait és eszközeit a plébániákon, a mozgalmakban, a társulatokban, a közösségekben és intézményekben, kapcsolják be őket az Állandó Nevelés Egyházmegyei Szolgálatába.

Hívjanak meg világi szakértőket a különböző lelkipásztori intézményekbe, hogy így részt vegyenek az Állandó Nevelés Egyházmegyei Szolgálatában.

Támogassák az iskolákban a nyitást más kultúrák és más vallások irányába, a nevelést a polgári értékekre és emberi jogokra, a részvételt azokban a közösségekben és mozgalmakban, amelyek ezekért dolgoznak. Törekedjenek arra, hogy a tananyagban vegyék tekintetbe a vallást, ismertessék annak hatását az emberek történelmére, tárják fel civilizációnk zsidó-keresztény gyökereit.

Gondolkodjanak arról, hogy az Egyházmegyei Információs Központ segítségével a különböző egyházmegyei kérdések hatásos módon, a párbeszéd és a nyitottság szellemében megjelenjenek a média világában.

Az egyház közösségének és tagjainak küldetése az, hogy „hirdessék a szegényeknek az Evangéliumot”.

1. Le Mans egyháza különös figyelemmel fordul a szegények, a kultúrából és a gazdaságból kizártak felé. A keresztényeket a testvéries lelkültre ösztönzi.

2. Az elkötelezett keresztények szilárdan és láthatóan utasítsák el egyes személyek, egy vidék, ország vagy nemzedék kirekesztését. A szolidaritás kinyilvánításán túl törekedjenek arra, hogy a vállalatokat és munkahelyeket fenntartsák, fejlesszék és újakat létesítsenek a megyénkben, mindazokkal együttműködve, akik a gazdasági és a politikai életben dolgoznak.

Ahhoz, hogy egy testvéribb és szilárdabb társadalomért munkálkodhasunk, jobb megértésre van szükség a különböző társadalmi rétegek között.

1. Létre kell hozni az Egyházmegyei Lelkipásztori Tanács különbizottságát, olyan katolikusokból, akik az Actio Catholica mozgalomban (a fiatalok és a felnőttek között), az egyházmegye különböző esperességeinek egyházi szolgálataiban, társaságaiban, mozgalmaiban és intézményeiben tevékenykednek a legelesettebbek szolgálatában — a mi megyénkben és az egész világon.

2. A Szolidaritás Pasztorációjának keretén belül e bizottság feladata legyen az, hogy szembenéz a következő problémákkal: jogtalanság, munkanélküliség, bűnözés, kábítószer. Ez a bizottság forduljon az Egyházmegyei Lelkipásztori Tanácshoz, jelezze ezeket az igazságtalan és konfliktus-helyzeteket, és keltse föl a katolikus közösségek érdeklődését.

Felszólítjuk a katolikus közösségeket, hogy

— ügyeljenek az igazságtalanságot és bizonytalanságot létrehozó társadalom káros hatásaira;

— tudják elemezni az okokat és a következményeket.

Ennek a bizottságnak további feladata:

— javasoljon alapképzést a gazdasági és társadalmi problémák elemzéséhez;

— ügyeljen arra, hogy a katolikus közösségek szolidaritási akcióikat egyeztessék más keresztény egyházakkal;

— az egyes településeken mindazokkal működjenek együtt, akik a szakmai és a társadalmi életben ezért dolgoznak;

— a katolikus közösségek értsék meg a harmadik világgal való osztozás szükségességét, és hatékonyan vegyenek részt valamennyi keresztény nevelésében; az emberiség és a népek fejlődését tekintsék jogosnak és azt az evangelizáció műveként éljék meg.

A keresztény hitet nem szabad elválasztani az emberek hétköznapi életétől.

Általában az Egyházmegyei Lelkipásztori Tanácsra tartozik annak eldöntése, hogy mikor kell fellépnie minden kereszténynek a következő területeken:

- a munka és a gazdaság reális és igazságos elosztásának felügyelete;
- a „feketemunka” ellen, a bérek és jövedelmek igazságtalan felhalmozásának ellenőrzése;
- a rész munkaidős elfoglaltság támogatása;
- az emberi jogok védelmezése, az idegenek befogadása és jogaik érvényesítése;
- harc a rasszizmus ellen;
- mindenkinek joga van lakáshoz és az egészségének fenntartását szolgáló minimumhoz.

A zsinati résztvevők nagy többsége úgy véli, hogy nem elégséges, ha egy pap vagy egy diakónus egyedül készít fel a házasság szentségére.

1. A házasságra való felkészítést egy csoport felelősségére kell bízni, amely házaspárokból és egy papból vagy diakónusból áll. Ez a csoport az egyes plébániák vagy esperességek keretében, különböző érdeklődésű keresztényekből alakuljon meg.

2. A házasságra való felkészítésnek ezt a módját folyamatosan kell elterjeszteni. Lehetővé teszi a házasulandóknak, hogy felfedezzék a házasság szentségének és a házaseletnek a követelményeit és kincseit. A házasságra felkészülés legyen változatos, és igazodjon a jegyesek sajátos helyzetéhez és kultúrájukhoz.

Az elváltak, a polgári házasságban élők szenvednek attól, hogy az egyház peremére kerültek.

Különbőféle keresztény közösségeink úgy fogadják be az elváltakat, a polgári házasságban élőket, mint keresztényeket, az egyház tagjait. Keresztény közösségeink láttassák meg velük azt, hogy mint minden megkereszteltnek, nekik is missziós küldetésük van saját környezetükben és az egyházban.

A szentségi házasság megkötése után sok házaspár nem részesül további lelkipásztori gondozásban.

Az egyházmegyében alakítsanak ki lelki és tanácsadó központot a családoknak és a házaspároknak. A helyi csoportok lehetőleg kísérik figyelemmel a házasokat is, és segítsék őket nehézségeikben.

A keresztény közösség viselje gondját az egyedül maradt házasoknak, és segítsen folytatni az életet elváltként vagy özvegyen.

„Aki közöttetek első akar lenni, legyen a ti szolgátok.” (Mt 20,26)

1. A keresztények élő hittel törődjenek a betegekkel, a fizikai vagy értelmi fogyatékosokkal, az idősekkel, a kirekesztettekkel, a társadalom peremére szorultakkal.

Támogassák minden ember részvételét az egyház és a város életében:

— a közösség életében támogassák a beteg és fogyatékos emberek részvételét: szentségek, katekizmus, apostoli szolgálatok, mozgalmak, lelkipásztorok tanácsa stb., továbbá sport, szórakozás, szakmai, társadalmi, kulturális és politikai élet;

— tegyenek anyagi erőfeszítést: nyissák meg és tegyék elérhetővé számukra a templomokat és kápolnákat, figyelembe véve a fogyatékosok és az érzékszervi sérültek igényeit;

— hívják meg egyiküket-másikat, hogy vegyenek részt és a lehetőségekhez mérten vállaljanak felelősséget a közösségben.

2. A keresztények vegyék számításba a különleges helyzeteket (a sajátos lelki szükségleteket, a magányosságot): rendezzenek külön szertartásokat a plébánián, a rádióban és a tévében;

— speciális lelkészsképeket vagy gondozó központokat hozzanak létre járási szinten;

— az újabban kialakuló otthoni betegápolásban segítsék a kórházi beteglátogatói szolgálatot.

Pap nélküli istentiszteletek az egyházmegyében.

1. A pap nélküli istentiszteleteket falun és városban ott tartják, ahol lehetetlen vasárnapi misét tartani; avval a céllal, hogy a hívek keresztény életükben és missziós tudatukban megerősödjenek.

2. Minden helyi közösség, amelyik pap nélkül is istentisztelettel szeretné megünnepelni a vasárnapot, számíthasson az egyházmegye és az esperesség képzésére és hatékony segítségére. A közösséget segítse az a pap, akinek lelkipásztori gondjára vannak bízva.

3. Minden ilyen közösség legalább havonta egyszer részesülhessen vasárnapi misében, ha a résztvevők száma és a lelkipásztorok ideje ezt lehetővé teszik.

A zsinati résztvevők nagy többségét nyugtalanítja, hogy a fiatalságot nemigen érdekli az egyház élete és alig vesz részt a vasárnapi istentiszteleten.

A fiataloknak és a felnőtteknek egyaránt elengedhetetlenül fontos a liturgiába való bekapcsolódás (imádság, mise, szentségek) a keresztény hit szerinti vallásos élethez és a keresztséggel együttjáró missziós küldetéshez.

1. A pasztoráció helyi felelősei (a plébánosok és a pasztorális megújulási csoportok vagy a lelkipásztorok tanácsa) részesítsék előnyben és támogassák a fiatalok lelkészsképeit és mozgalmait.

2. Időről időre rendezzenek a fiataloknak szóló szertartásokat a plébánián vagy esperességben, a fiatalok kifejezőmódjához igazodva, mozgalmaik és lelkészsképeik keretében.

3. A felnőttek legyenek nyitottak a fiatalok életmódja iránt. A fiatalokat lehetőleg rendszeresen ösztönözzék a vasárnapi szertartások előkészítésére és gazdagítására, hogy azok csakugyan a húsvéti misztérium ünnepi jellegét fejezzék ki.

Diakónus vagy pap által vezetett teljes közösség ünnepelje az Úr húsvéti misztériumát.

1. A világiak, fiatalok és felnőttek mindinkább vegyenek részt a szertartások előkészítésében és gazdagításában (különösen vasárnap, valamint keresztteléseken, esküvőkön, temetéseken), hogy mindnyájan életszerűen és életüket áthatóan ünnepelhessék az Urat.

2. A plébánián vagy az esperesi kerületben gondoskodjanak az egyszerű és missziós lelkületű liturgikus képzésről. Egyházmegyei szinten is szervezenek vagy ajánljanak liturgikus képzést (konferenciákkal, liturgikus kiadványokkal).

3. A szertartások nyelvezetét igazítsák a gyülekezet tagjaihoz. Az Eucharisziától független szertartási formákat alakítsák a gyülekezet körülményeinek és jellegének megfelelően. Tartsák tiszteletben a résztvevők fogékonyságát, elvárásait, nyelvi kifejezési formáit.

A bérálás fontos szentségi fokozat a keresztény életben.

A bérálás által a keresztény elkötelezi magát arra, hogy tanúságot tesz Jézus Krisztusról, s a Szentlélekből, Isten adományából él. A bérálás szükséges ahhoz, hogy teljes jogú kereszténnyé váljunk.

1. A bérálás szentségét javasolni kell a katolikus egyházban megkeresztelt minden fiatal számára:

- 14 éves kortól kezdve, az érettségüknek megfelelően;
- egyházi életük keretében (plébánia, lelkészség, mozgalmak stb...)

2. A bérálás szentségének felvételét írásban kell kérni, legalább egy (iskolai) évvel korábban.

Az előkészítő csoportok a bérálás előtt és után segítik azt, hogy a keresztény közösségek és a fiatalok kapcsolatba kerüljenek egymással, hogy hozzásegítsék a fiatalokat az egyház igazi életének megismeréséhez és az abban való részvételhez.

Hozzák létre az Egyházmegyei Lelkipásztori Tanácsot.

1. Válasszanak a zsinat résztvevőiből egy csoportot (a zsinat tagjainak egytizedét). Ez alkotja az Egyházmegyei Lelkipásztori Tanácsot, legfőljebb két évre.

2. Az Egyházmegyei Lelkipásztori Tanács küldetése lesz:

- megalkotni rendtartásukat: szerkezetét, a kinevezés módját, működési rendjüket, a választások menetét stb.;
- őrködni a Le Mans-i egyház életének minősége és missziós küldetése felett;
- felügyelni a zsinat határozatainak megvalósítására.

Sok fiatal elhúzódik a plébániáról. Csak kevesen vállalnak aktív szerepet.

Az egyházközségek segítsenek a fiataloknak, hogy csatlakozzanak a plébánián a megújulási mozgalmakhoz vagy egy apostoli csoporthoz.

A keresztény közösségek (plébániák vagy bármi más elismert hasonló gyülekezet) életképessége a tagokon múlik: milyen elkötelezetten lépnek igazi lelki egységre.

Ez úgy valósulhat meg, ha a férfiak és a nők összejönnek Isten Igéje nevében, és azt életükben megvalósítják. A közösségek életképessége függ minden tagjának hozzájárulásától, hogy kicseréljék tapasztalataikat és segítsék a közösség kibontakozását. A papok, a diakónusok, a világiak, a szerzetesek és szerzetesnők együttes cselekvésére van szükség.

A papok és a diakónusok városban és falun egyaránt egyre inkább közösen hordozzák a felelősséget, elsősorban a Pásztorális Megújulási Csoport tagjaival osztva meg gondjaikat.

Azok a világiak és szerzetesek, akik felelősséget vállalnak az egyházért, kapjanak teljes körű elismerést mind a papok, mind az egész közösség részéről, hiszen ők is a misszió szolgálatában állnak.

Hollósi Éva fordítása

XII. Piusz keleti politikája

A Szentszék az úgynevezett keleti politikát, tehát a pápáknak állampolitikájukkal szorosan összekapcsolódó lelkipásztori törekvéseket Kelet-Európában, olyan régóta folytatja, mint amilyen régi a kereszténység ezekben az országokban. Amióta az egyes közép-kelet-európai népek a nyugati, latin kereszténység felé fordultak, sohasem szakadt meg a szeretet, a szolgálat és a gondoskodás köteléke ezen országok és a pápák között. Nemritkán a keresztény hit megtartása és tisztán tartása is a pápák műve és érdeme volt ezekben az országokban, kezdve III. Ince pápától (1216) XI. Ince pápáig (+1689).

A Szentszék lelkipásztori törekvései természetesen a politikai viszonyokhoz igazodtak, és emiatt minden időben alárendelt szerepet játszottak ez utóbbiakkal szemben. Ennek megfelelően a pápák korai keleti politikájában is megfigyelhetők a sikerek és sikertelenségek, sőt az ellentmondások is. XXIII. János pápa pontifikátusával, egészen pontosan az 1961-es esztendővel¹ nagy változás állt be: a Szentszék felhagyott korábbi magatartásával a kelet-európai ateista-kommunista kormányokkal szemben. Az egyház és a pápaság történetében XXIII. János ismerte el először nemcsak az állam és az egyház abszolút szétválását — mint ahogy ezt Moszkva megkívánta —, hanem az uralkodó, az egyház számára rendkívül kritikus és hátrányos status quo-t is.

A Szentszéknek ez a politikája természetesen Keleten éppúgy, mint Nyugaton csodálkozást, kételyeket, elutasítást vagy egyetértést váltott ki, politikai nézettől vagy táborától függően. Különösen VI. Pál pápasága idején (1963–1978) foglalkoztatta a nemzetközi sajtót és újságíróközösséget ez a témakör. A számos publikáció közül kettőt említhetünk: Hansjakob Stehle: *A Vatikán keleti politikája* című művét (München–Zürich, 1975), amely a Vatikán keleti politikájának folyamatosságát próbálja bizonyítani a Szovjetunió létrejötte óta, valamint Reinhold Raffael: *Hová kormányoz a Vatikán?* (München, 1973) című könyvét, amely a pápa politikájának kritikáját tartalmazza.

Milyen volt a Szentszék magatartása XII. Piusz idején (1939–1958)?

A Szentszék magatartását Magyarországgal szemben XII. Piusz pápa egész pápasága alatt nemcsak a nagyon világos, határozott vatikáni keleti politika jellemezte, hanem a személyes vonzódás is Magyarország iránt, amit XII. Piusz gyakran kinyilvánított. 1916-ban XV. Benedek pápa rendkívüli követeként a béketárgyalások érdekében Esztergomban és Budapesten is járt. Pápai legátusként a Budapesten megtartott 34. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából ismerte meg, ahogy ő mondta, a „magyarok megnyerő jámborságát” és zárta szívébe e népet.²

Magyarország megszállása a Vörös Hadsereg által Magyarország és a Vatikán kapcsolatában is alapvető, elvi változásokat vont maga után. Ettől kezdve Magyarország a kommunista Szovjetunió hatalma alá tartozott. Az egyháznak számolnia kellett a moszkvai kommunista párt egyházpolitikai elveinek alkalmazásával. 1945. március 29-én meghalt Serédi Jusztinián bíbo-

ros primás. Nem sokkal halála után Vorosilov, a szovjet megszálló hatalom marsallja megvonta a diplomáciai státust Angelo Rotta pápai nunciustól, aki 1930 óta képviselte Budapesten a Szentszéket, és aki az üldözötteknek és zsidóknak nyújtott segítségével egészen rendkívüli érdemeket szerzett.³ Ezzel arra kényszerítették, hogy az országot rövid időn belül elhagyja. Ezáltal azonban az a közvetlen kapcsolat is megszűnt, ami 1920 óta Magyarország és a Vatikán, a nunciatura és a püspökök között fennállt.

A kommunista túlsúlyú, ideiglenes magyar kormány azonnal hozzáfogott, hogy a magyar katolicizmus szabaddá vált legfontosabb hivatalába, a primási székbe olyan papot jelöljön, aki nemcsak hisztérius, hanem együttműködésre is kész. Ezt a tervet hiúsította meg XII. Piusz, amikor 1945. október 2-án Mindszenty József veszprémi püspököt Esztergom érsekévé és Magyarország primásává nevezte ki. Mindszentyt a nemzetiszocialista rendszer megingathatatlan magatartásáért üldözte, érdemei tehát vitán felül álltak. A kormány nem örült ugyan ennek a kinevezésnek, mégis különösebb ellenvetések nélkül tudomásul vette.⁴

1945. november 30-án az új primás az amerikai katonai misszió repülőgépével Rómába repült, és három hétig ott tartózkodott. Utazásáról ő maga tudósított: „December 8-án léptem (...) XII. Piusz elé. Már ezt megelőzően részletesen tájékoztattam a pápai államtitkárságot, és tárgyaltam a különböző kongregációkkal. Így a Szentatya már ismerte szülőházánk minden szenvedését és keresztjét. Nehéz egész pontosan leírni a találkozást. Elegendő, ha csak annyit mondom: ismét megtaláltam a szeretet kötelékét, amit a háború széjjelszakított. A Szentatya szeméből, szavaiból és tetteiből megható szeretet, jószág és részvét áradt (...) A legnagyobb érdeklődéssel vette tudomásul mindazt, ami népünket a háború utolsó szakaszában és azután érte. A pápai udvarban is a legnagyobb érdeklődés nyilvánul meg irányunkban.”⁵

Azonban Mindszenty nemcsak a vatikáni hivatalokkal tárgyalt, hanem külföldi segélyszervezetekkel is, sőt az 1945. november 4-én megválasztott új kormány kívánságát is közvetíthette: a diplomáciai kapcsolatok újbóli felvételét Magyarország és a Szentszék között. XII. Piusz felettébb örült ennek a kívánságnak⁶, a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása azonban mégsem történt meg.

Miközben az éppen hazatért primás ellen átfogó kommunista propaganda-hadjárat indult, XII. Piusz 1945. december 25-én Mindszentyt bíborossá nevezte ki. Az orosz megszálló hatalom ezúttal minden eszközzel igyekezett megakadályozni a primás római útját. Mindszentynek azonban ismét sikerült az amerikai katonai misszió repülőgépével Rómába eljutnia. 1946. február 18-tól március 10-ig tartózkodott Rómában. A pápa kétszer fogadta egy-egy órás kihallgatáson, fontos megbeszéléseket folytatott a pápai államtitkársággal, a kongregációkkal és egyházi intézményekkel, látogatást tett minden vezető kuriális tisztségviselőnél és jelentősebb udvari méltóságnál, aktívan tevékenykedett a magyar kolóniában és a menekülttáborokban. Amikor a primás február 21-én a nyilvános konzisztóriumon átvette a bíborosi birétumot, a hívők hirtelen tapsban törtek ki, a pápa átölelte, és ezeket a liturgián kívüli magyar szavakat mondotta: „Éljen Magyarország!” De rögtön utalt arra is, hogy Mindszenty az új bíbor-viselők között az első, akinek vérével kell egyháza mellett hitet tennie.⁷

Mialatt Mindszenty bíboros primás az elkövetkező hónapokban arra törekedett, hogy a népet a hitélet elmélyítésével készítse elő a rájuk váró még

nehezebb időkre, és közben a kibontakozó engesztelő, bűnbánati és imamozgalmak még soha nem tapasztalt visszhangra találtak a hívők körében, az állami apparátus ravaszság és erőszak bevetésével egyre jobban kommunista befolyás alá került. 1946. február 1-én Magyarországon kikiáltották a köztársaságot, a polgári és egyházi életet pedig a legkülönfélébb önhatalmú törvényt módosítások és miniszteri rendelkezések szorították korlátok közé. Teljes erővel megindult az egyház elleni harc.

A súlyos nehézségek ellenére a primásnak sikerült 1947. június 13 és július 11-e között Kanadába utaznia. Ottawában nemcsak a Mária-kongresszuson vett részt, hanem számtalan személyes kapcsolatot hozott létre egyházi és állami méltóságokkal, meglátogatta a magyar egyházi közösségeket és intézményeket, tárgyalt amerikai segélyszervezetekkel, mint például a National Welfare Conference (NCWC) képviselőivel New Yorkban és Chicagóban. Mindenütt lelkesen fogadták. Az amerikai püspökök egészen rendkívüli melegséget tanúsítottak iránta. Visszatérése után a primás erről számolhatott be: „A világ szeme rajtunk van, Magyarország katolikusain. A világ katolicizmusa látja, hogy a magyar katolicizmus rendíthetetlenül halad a Krisztus által előírt úton.”⁸ Mindszenty elérte célját: tájékoztatni tudta a szabad világot a magyar egyház szenvedéseiről és a világ nyilvánosságának figyelmét egyházunkra irányította. Biztosra vehető, hogy ez alkalommal a primás a Szentszék képviselőjét is részletesen tájékoztatta a magyar egyház helyzetéről.

Az egyház elleni harc megindulásakor XII. Piusz pápa előbb tartózkodóan viselkedett. Csak miután 1948. március 25-én a máriapócsi zarándoktemplom basilica minor rangra emelése alkalmából megírt, *Hungaricae gentis fides* apostoli levelében feltűnő módon méltatta a magyar vallásosságot,⁹ fordult közvetlenül a magyar katolikusokhoz. 1948. május 30-án, a Budapesten megtartott 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus tízéves jubileuma alkalmából rádióbeszédet mondott. Üzenetét közvetítették a budapesti Szent István-bazilikában. Az ünnepségen a bazilikában és a bazilika körül 250 ezer hívő vett részt. Beszédében a pápa a magyar történelmi visszapillantás és a vallásosság méltatása után felszólította a magyar katolikusokat, hogy a nagy nehézségek és az elnyomás ellenére is maradjanak hívek az egyházhoz.¹⁰

Eközben az egyházellenes harc még hevesebb formát öltött. Mikor a feszültség a kormány és az ellenállást tanúsító bíboros primás között kiéleződött, a jezsuita rend nyomására Czaplak Gyula egri érsek is bekapcsolódott az egyházpolitikába.¹¹ A hatalmon lévőkkel való többszöri találkozás után — és Mindszentyvel folytatott rövid megbeszélés után — Esty Miklós kíséretében 1948. szeptember 20-án Rómába utazott. Szeptember 21-től kezdve rendszeres tanácskozásokat folytatott P. Robert Leiberrel (SJ), a pápa bizalmasával, az államtitkárság munkatársaival és annak két szubsztitútusával, Domenico Tardinival és Giovanni Montinival. Pater Leiber tanácsára a pápai kihallgatásra részletes memorandumot állított össze a magyar egyház helyzetéről. A beszámoló nemcsak a magyar kormány panaszait és kívánságait tartalmazta, hanem az ott-tartózkodása alatt Rómában elért eredményeket is, mivel P. Leiber már kétszer is részletesen informálta XII. Piuszt, és a megfelelő intézkedésekben már meg is egyeztek. Így a memorandumban is rögzítették, hogy

a helyzet tisztázására a pápa apostoli vizitátort — Angelo Rottát, Budapest korábbi nunciusát és Giuseppe Canarit, a nuncius egykori munkatársát — küld Magyarországra. Czapik érsek szeptember 29-én Castel Gandolfóban személyesen is felvetette a témát XII. Piusz pápa előtt. Ezt követően, a Montinival és Tardinival folytatott megbeszélésen azonban az érseknek meg kellett állapítania, hogy a két ember felfogása eltérő. Míg Montini nagyon óvatosnak és differenciálnak tűnt, Tardini Mindszenty felfogását képviselte: a kommunista kormánnyal nincs értelme tárgyalni, úgysem tartanak be ígéreteiket. Az érsek kérdésére, hogy ezek után a magyar püspökök melyik utat válasszák, röviden ennyit válaszolt: legyenek mártírok.

Czapik érsek október 4-én indult haza, és három nappal később már itthon volt. A kormány azonban már alig mutatott érdeklődést egy apostoli vizitátor Magyarországra küldése iránt. Inkább a primás elleni harcra koncentrált minden erejét, mivel őt tekintette az állam és az egyház közötti legfőbb akadálnak. Tervének megmentése céljából Czapik érsek elérte, hogy a magyar kormány december elején Mócsy Imre jezsuita atyának engedélyt adott, hogy futárként Rómába utazzon. A kormány „gentleman-agreement”-jét vitte magával: beleegyezést vizitátor küldésébe, de egyben jelezte, hogy eljárást indítanak Mindszenty bíboros ellen, s a tényállás nyilvánosságra hozatala előtt a kormány eljuttatja az eljárás aktáit a Szentszéknek. December 17-én azonban a római magyar követ a kormánynak ezt az ajánlatát visszavonta. Így aztán Mócsy római tartózkodása, amint ő erről 1949. január 17-én a Magyar Püspöki Karnak beszámolt, hiábavaló volt. A felhívás, amit a Vatikánból magával hozott, így hangzott: „Legyetek bátrak és erősek!” Tardini, aki őt december 28-án fogadta, a Magyar Püspöki Kar egyetlen kötelességét ebben jelölte meg: „Protestare, protestare!”

Eközben 1948. december 26-án Mindszenty bíborost letartóztatták. Miközben őt összeesküvéssel, hazaárulással, kémkedéssel és devizabűntettel vádolták, a kormány hivatalos tárgyalásra hívta a püspököket az állam és az egyház kapcsolatának rendezése céljából. A magyar kormány értesítette erről a Vatikánt is, és készséget mutatott a megegyezésre a Mindszenty-ügyben.¹² A bíboros letartóztatására a Szentszék a Konsistorialis Kongregációjának december 28-i dekrétumával válaszolt, amelyben a primás elfogatásának és fogva tartásának minden érintettjével kapcsolatban kimondta az „excommunicatio Sedi Apostolicae specialiter reservata”-t.¹³ XII. Piusz pápa 1949. január 2-án *Acerrimo maerore* apostoli levelében¹⁴ a magyar püspöki karhoz fordult. Ebben ünnepélyes tiltakozását fejezte ki a primás elfogatása miatt, amely nemcsak a vallást, hanem az emberi méltóságot is sérti, dicsérte a primás hitvalló bátorságát és harcát az egyház szabadságáért, és felszólította a püspököket, hogy egységesen és rendíthetetlenül küzdjenek az egyházért, teljesítsék főpásztori kötelességeiket, még ha életüket is kellene áldozni érte.

A magyar kormány tárgyalókészségéről a Vatikánnal az *Osservatore Romano* 1949. január 4-i száma így írt: „Felfoghatatlan, hogyan lehet összeegyeztetni a Szentszékkel való egyetértés óhaját azzal a bánásmóddal, aminek a primás részese lett, és ami a Szentszékre nézve is sértő. A Szentszék álláspontja közismerten az egyház jogainak és a lelkiismeret szabadságának tiszteletben tartása; ez nemcsak a szabad vallásgyakorlatot jelenti, hanem a katolikus hitoktatás, az igehirdetés és a hitterjesztés szabadságát, legfőképpen azonban a fiatalok keresztény szellemben történő nevelésének szabadságát

is.”¹⁵ E nyilatkozatnak megfelelően a Magyar Püspöki Kar, amely 1948. december 16-án még a primás elnöklete alatt készséget mutatott a tárgyalásokra az állammal, nem volt többé hajlandó a kormány képviselőivel tanácskozni.

A kommunisták is belátták, hogy a megegyezés a Vatikánnal nem lehetséges, és előkészítették a kirakatper Mindszenty ellen. A primás tizenhat napos, szünet nélküli kihallgatások és kínzások következtében összetört, így ellenállás nélkül alá lehetett vetni a drogokkal történő speciális kezelésnek. A primás ezután egy primitív, nyilvánvalóan diktált vallomást tett, és 1949. február 3-án, 4-én és 5-én testileg és lelkileg teljesen megtört, akarat nélküli emberként lépett a népbíróság elé. A bíróság bűnösnek találta, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte.

Ez a kirakatper nagy visszhangot váltott ki az egész világon. A szabad világ durva bírói tévedésnek és az évszázad nagy botrányának nevezte. XII. Piusz pápa február 15-én rendkívüli titkos konzisztóriumot tartott.¹⁶ Beszédében először Mindszenty elfogatásának okait és körülményeit vázolta, majd magával a kirakatperrel foglalkozott, és megállapította, hogy ez bizonyára arra irányul, hogy Magyarország katolikus egyházát zavarba hozzák. Mindszenty fizikai és lelki állapota titkos behatások nélkül érthetetlen lenne — mondotta. A sziklaszilárd természetű ember hirtelen olyan gyöngé és lelkileg ingadozó lett, hogy viselkedése a vádat nem önmaga, hanem vádlói és elítélői ellen fordítja.

Tiltakozását a pápa a következő módon ismételte meg: „Minekutána sor került erre a nagyfokú becsületsértésre, amit ennek az oly tiszteletre méltó egyházfőnek kellett elszenvednie, és mint egy bűnözőt, fegyházra ítélték, nem tehetünk mást, mint jelenlétetekben újra megismételjük ünnepélyes tiltakozásunkat. Erre mindenekelőtt a vallás szent joga indít Bennünket, amelyért a jámboroknak ez a bátor szószólója rettenthetetlenül és teljes erejével hosszú időn át küzdött; erre indít Bennünket ezenkívül a szabad nemzetek és népek egybehangzó és egyetértő véleménye, amely mindenütt megnyilvánult, akár szavakban, akár írásban, sőt még olyan emberek megnyilatkozásaiban is, akik nem a katolikus egyházhoz tartoznak”.¹⁷

A pápa február 16-án fogadta a Szentszékhez akkreditált diplomatákat. A diplomáciai testület nevében Carolo Arango Vélez kolumbiai nagykövet sajnálatát fejezte ki a Mindszenty-per miatt. XII. Piusz válaszul beszédet intézett a diplomáciai testülethez, amelyben különösen a per embertelen voltát támadta, és felszólította az egész világot, hogy lépjen föl az igazságosságért, emberiségért és szolidaritásért.¹⁸

XII. Piusz abban a beszédében is a magyar katolikusok helyzetével foglalkozott, amelyet 1949. február 20-án a Szent Péter-templomban mondott.¹⁹ A Mindszenty-per az egyházüldözések hosszú láncának csak egyetlen láncszeme — mondotta. Az új, totalitárius rendszerek a régi egyházüldözők hűséges tanítványai. Olyan egyházat akarnak, amelyik hallgat, amikor beszélnie kellene, Isten törvényeit megtagadja, amikor védelmeznie kellene azokat, amelyik beilleszkedik, szervilissé válik, és az emberi jogokat nem védelmezi. A pápa nem hallgat — tette hozzá —, amikor az egyház és a vallás jogait lábbal tiporják.

A primás ügye 1949. április 5-én az Egyesült Nemzetek közgyűlése elé került. Negyvenhárom szavazattal három ellenében elítélték a magyar kormány eljárását, és nemzetközi sérelemnek nevezték.²⁰

Mindszenty letartóztatásával és elítélésével a magyar egyház történelmének nagyon szomorú, egyik legnehezebb szakaszába lépett. Magyarország 1949. február 2-án szovjet mintára népköztársasággá vált, amely néhány héttel később az úgynevezett „vasfüggöny” létrehozásával hermetikusan lezárult a Nyugat előtt. A május 15-én tartott színlelt parlamenti választásokkal azután végleg megvalósult a kommunista párt diktatúrája. A Szentszék, amely 1948-ig az *Osservatore Romano* és az NCWC sajtóképviselője által még közvetlenül tudott informálódni Magyarországról, ettől kezdve a nyugati diplomáciai képviselők, mindeneke-lőtt a budapesti olasz követség tudósításaira és szolgálataira volt utalva. A Magyar Püspöki Kar és a Szentszék kapcsolata is megszakadt, semmiféle összeköt-tetés nem volt lehetséges a továbbiakban. Sem újságok, sem a Vatikán hivatalos lapja (*Acta Apostolicae Sedis*) nem jutott el a címzettekhez Magyarországon.

A kommunista kormány folytatta egyházellenes intézkedéseit, és a püspöki kart — nem utolsósorban szerzetes férfiak és nők ezreinek deportálása által — 1950. augusztus 30-án egy úgynevezett „meg egyezés” szövegének aláírásá-ra kényszerítette. A Szentszék ezzel nem értett egyet.²¹ Már ezt megelőzően Msgr. Domenico Tardini a pápai államtitkárságról bizalmas közlést juttatott el Grósz József kalocsai érsekhez, a püspöki kar elnökéhez, amelyben a Szentszék nyomatékosan utalt arra, hogy az állam és az egyház közötti meg- egyezést a Szentszék a maga számára tartja fenn. Az egyezmény aláírása után a Szentszék egy monitumot juttatott el a püspöki karhoz, amelyet a Pápai Államtitkárság Msgr. Angelo Dell’ Acqua aláírásával október 9-én állított ki, de amely csak december 9-én érkezett meg a címzethez. Ebben Msgr. Dell’ Acqua kifejezésre juttatta a Szentatya fájdalmát, és megállapította, hogy a püspöki kar az egyezmény aláírásával túllépte jogkörét. Amit a püspökök bizonygattak, hogy ezzel a Szentszék jogait nem akarták kisebbiteni, az egyezmény szövegében nem található meg, és a sajtó sem tudósított erről. A püspöki kar súlyos terhet vett magára, miközben a kormány csak nyolc is- kolát adott vissza. Az egyéb állami engedményeket már az alkotmány rö- g- zíti. Az egyezmény tételeit az egyház tanításával nem lehet összeegyeztetni. A püspöki kar veszélyes engedményeket tett, amikor beleegyezett a szerze- tesrendek feloszlataiba. A Szentatya elismeri ugyan a magyar egyház nehéz helyzetét, de egyúttal figyelmeztet minden püspököt, hogy védelmezze az egy- ház jogait, és őrizze meg hűségét az apostoli szék iránt.

A következő öt nehéz esztendő során a Szentszék nem adott ki semmiféle nyilatkozatot Magyarországról. Először 1956. június 29-én intézett XII. Piusz pápa apostoli levelet a keleti blokk országainak főpásztoraihoz és hívóihoz.²² Ebben feltárta a kommunista uralom alatt élő országok egyházainak sajnála- tos helyzetét, Krisztushoz való hűségre ösztönözte a püspököket, a klerust és a hívőket, és biztosította őket a világegyház együttérzéséről és imáiról. A pápa szó szerint ezt írta: „Mivel Isten veletek van, tőletek, akik őt erre kéri- tek, sohasem fogja megtagadni isteni gondoskodását. Mégis, mindenkitől azt várja, hogy a katolikus egyház parancsait engedelmesen kövesse és a hitet mindig odaadón védelmezze (...) Tudjuk, és ez nagy vigaszunkra szolgál, hogy sokan közületek nemes és erős lélekkel készek arra, hogy inkább min- dent elszenvedjenek, még szabadságuk és életük elvesztését is, mintsem

hogy a katolikus hit integritását veszélyeztessék. Noha a legnagyobb nehézségeknek vagytok kitéve, az apostoli buzgóságtól hajtva siessetek minden vallási kötelezettségeknek hűségesen eleget tenni és mindenekelőtt a hitet sértetlenül megőrizni”.²³

Az 1956-os forradalom kitörése után, október 28-án XII. Piusz a *Luctuosissimi eventus* enciklikában²⁴ a világegyházhoz fordult, és arra kérte azt, hogy imádkozzon Magyarorszáért. Október 31-én hosszabb táviratban üdvözölte a kiszabadított bíboros prímást.²⁵ November 1-én a pápa ismét enciklikával fordult a világegyházhoz. *Laetemur admodum* körlevelében²⁶ örömeinek adott hangot, hogy Magyarországon és Lengyelországban az egyház számára új remények ébredtek. A magyar szabadságharc leverése után, november 5-én XII. Piusz a *Datis nuperrime* enciklikában²⁷ tájékoztatta a világegyházat. A szomorú eseményekről ezt írta: „Hungaricae gentis cruor clamet ad Deum — Magyarország szenvedése az egekbe kiált”. A magyarok küzdelméről és szenvedéseiről a pápa november 10-i rádióüzenetében²⁸ is megemlékezett, akárcsak karácsonyi beszédében,²⁹ amelyet szintén a rádión keresztül sugároztak a világba.

A Szenszék nem tartotta elégségesnek a megnyilatkozásokat. A Zsinati Kongregáció 1957. január 21-én a pápa külön megbízására név szerint exkommunikálta a kommunista rendszerrel együttműködő papi békemozgalom egyik vezetőjét, és az exkommunikáció terhével sújtott minden papot, aki a jogszerű egyházi hatóságoknak ellenszegül.³⁰ Ezenkívül a püspökségek által rendreutasított papokat, tehát a békepapokat magasabb egyházi hivatalok betöltésére és budapesti plébániák élére egyházjogilag alkalmatlannak nyilvánította (inhabiles). A Zsinati Kongregáció 1957. július 16-án a pápa nevében minden magyar lelkészt felszólított arra, hogy egy hónapon belül vonuljon ki a politikai életből, ellenkező esetben „excommunicatio ipso facto speciali modo Apostolicae Sedis reservata” fenyegeti.³¹ Az érintettek azonban nem engedelmeskedtek, már csak azért sem, mert az államapparátus gondoskodott arról, hogy ne jusson el hozzájuk semmiféle hivatalos tájékoztatás. Ezek után, 1958. február 15-én a Zsinati Kongregáció a békemozgalom három szóvivőjét parlamenti tevékenységéért név szerint exkommunikálta, és úgy nyilatkozott, hogy a kiközösítést akkor oldják fel, amikor az illetők politikai tevékenységükről ténylegesen lemondanak, és őszinte megbánásukat kifejezésre juttatják.³²

B. Réthelyi Sarolta fordítása

Jegyzetek:

1. Giancarlo Zizola: *L' utopia di Papa Giovanni*. Assisi 1973. 336–337. o. 2. Mindszenty — Okmánytár (továbbiakban M.O.) I. St. Pölten 1956. 121. o. 3. Ispánki Béla: *Az évszázad pere*. Megszólal a tanú. Torontó, 1987. 54–55., 58. o. 4. Uo. 56–66. és M.O. I. 53. o. 5. M.O. I. 120–122. o. 6. Uo. 117. o. 7. Uo. 176–180 és Pascalina Lehnert nővér, aki a pápa háztartását vezette: *Ich durfte ihm dienen*. Würzburg 1983. 169. o. 8. M.O. II. 236–243. Idézet: 241. o. 9. *Acto Apostolicae Sedis* (AAS) 40 (1948), 497–500. o. 10. AAS 40 (1948) 254–256. o. 11. A továbbiakhoz: Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenkét esztendeje 1948–1964*. München, 1988. 12–45. o. 12. M.O. III. 246–247. o. 13. AAS 41 (1949) 31., 80. o. 14. AAS 41 (1949) 29–30. o. 15. Vö. M.O. III. 246. o. 16. AAS 41 (1949) 41–45. o. 17. AAS 41 (1949) 260 o. 18. AAS 41 (1949) 73–74. o.; 19. AAS 41 (1949) 74–76. o. 20. M.O. III. 261. o. 21. A továbbiakhoz Salacz, uo. 95–96. o. 22. AAS 48 (1956) 549–554. o. 23. Uo. 551. o. 24. AAS 48, 2 (1956) 741–744. o. 25. Uo. 761–762. o. 26. Uo. 745–748 o. 27. Uo. 748–749. o. 28. Uo. 787–789. o. 29. AAS 49, 1 (1957) 5–22. o. 30. Uo. 38–39 o. 31. Uo. 637. o. 32. AAS 50 (1958) 116. o.

A Vigilia beszélgetése

Adriányi Gáborral

— Kezdjük a bemutatkozással. A bonni egyetem professzora valaha a budapesti Hittudományi Akadémián tanult. 1959-ben hatvan társával együtt kizárták a szemináriumból, mert nem vettek részt egy békegyűlésen. Titokban szentelték pappá, majd 1961-ben disszidált. Egyik fontos kutatási területe a modern magyar egyház története, a hazai közönség mégis kevésbé ismeri. Melyek professzor úr életének legfontosabb állomásai?

— 1935-ben születtem Nagykanizsán. A piaristákhoz jártam ott iskolába, s tőlük kaptam első vallásos és szellemi indíttatásomat. Aztán megszüntették a piarista gimnáziumot, én pedig kisszeminaristaként Veszprémbe kerültem. A kisszemináriumok feloszlata után az áldott emlékü Badalik Bertalan veszprémi püspök utasítására bennünket az időközben újra megnyílt esztergomi ferences kollégiumba küldtek. Mivel az államosítással két évet vesztettem, szerettem volna egy évet különvizsgákkal pótolni. Így aztán Pestre kerültem, s végül abban az Árpád Gimnáziumban érettségiztem, amelyben apám Endrey Mihály püspök osztálytársa volt.

Érettségi után jelentkeztem püspökömnél, aki a központi szemináriumba küldött tanulni. 1959-ben én is belekerültem a szórásba — kitétek az utcára. Az Orvosfizikai Intézetben dolgoztam, s titokban tanultam tovább a teológiát. 1960-ban a többiekkel együtt engem is titokban szentelt pappá Zadravec püspök úr. 1961-ben egy lipcsei utazás kapcsán sikerült átjutnom Nyugat-Berlinbe. Rómába mentem, ahol két évig a Pápai Magyar Intézetben tanultam, s így 1963-ban doktorálhattam az Angelicumban. A doktori disszertációt magyar témából írtam: az 1855-ös osztrák konkordátum magyar vonatkozásairól. Ezt a témát még annak idején budapesti professzorom, a későbbi váci érsek-püspök, Bánk József adta. Az anyagot a Vatikánban és Bécsben gyűjtöttem hozzá. Ez a disszertáció olyan jó benyomást tett az egyik bonni professzorra, hogy biztatott: folytassam tudományos munkámat. Bernhard Stasiewskyhez irányított, aki az egyháztörténelmi tanszéken az új és legújabb korral foglalkozott. Stasiewsky kelet-porosz-lengyel származású volt, ismerte a szláv nyelveket. Ez volt az összekötő híd, amely ismét Kelet-Európához vezetett.

1971-ben megszereztem a habilitációt a bonni egyetemen. A témát Hubert Jedin adta: foglalkozzam az I. Vatikáni zsinat magyar vonatkozásaival. Aztán asszisztens lettem, később docens, és 1976-ban a bonni egyetem katolikus teológiai kara egyhangúan meghívott a középkori és újkori tanszékre, azzal a feladattal, hogy folytassam Stasiewsky munkásságát, a kelet-európai katolikus egyházak történetének kutatását. Így aztán minden évben meghirdetek egy kelet-európai témájú előadássorozatot is, amilyen például a kereszténység felvétele, a reformáció kora vagy a legújabb kor története Kelet-Eu-

rópában. E témakörben természetesen Magyarország is jelentős szerepet játszik. Éppen most jelenik meg könyvem erről a témáról: az egyházak története Kelet-Európában 1919 után.

— *Magyar egyháztörténetész Bonnban — ez a sajátos helyzet milyen lehetőségeket és feladatokat jelentett?*

— A magántanári képesítés megszerzése után sikerült magával Mindszenty Józseffel megbeszélnem a tervemet, s ő áldását adta rá. Kettős cél lebegett a szemem előtt. Az egyik: kinti munkásságommal népszerűsíteni a magyar egyház történetét. Sajnos idegen nyelven még egyáltalán nem jelent meg magyar egyháztörténeti munka. Ezért igyekszem ismertetni, népszerűsíteni a magyar egyháztörténetírás eredményeit németül. Ez tehát elsősorban nem önálló kutatásokat jelent, de igen fontos misszióknak tartom mindmáig. Három könyvet s több mint nyolcvan cikket publikáltam ebben a témában.

Ehhez kapcsolódott a másik feladat: segíteni idehaza a szorongatott magyar történetírást. Igyekeztem olyan témákat kutatni és feltárni, amelyekhez a magyar egyház pillanatnyilag nem jut hozzá. Ezért kezdtem el kutatni nemcsak a Vatikánban, hanem a római Collegium Germanico-Hungaricum levéltárában és a német külügyminisztériumi levéltárban. Ezeknek a kutatásoknak az eredményeit természetesen magyarul tettem közzé, a magyar közönség számára. Ötszáz példányban megjelent publikációkkal ugyan aligha vehettem föl a versenyt a Magyarországon 30-60 ezer példányban kiadott propagandakönyvekkel, de cikkeimet elküldtem a magyar levéltáraknak, könyvtáraknak, hogy a kutatók hozzáférhessenek, és ne lehessen nem tudomásul venni ezeket a tényeket.

Igyekeztem támogatni a hazai kutatókat is. Sorozatot indítottam *Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae* címmel. Olyan munkákat adtam ki itt, amelyek Magyarországon íródtak, de ott nem jelenhettek meg, és olyanokat, amelyek Nyugaton készültek, de a magyar egyháztörténelemmel foglalkoztak. E sorozatban jelent meg az én kézikönyvem is, meg Salacz Gábornak három könyve. Salacz Gábert negyvenhét éves korában kényszernyugdíjazták úgynevezett klerikális beállítottsága miatt. Szekfű Gyula tanítványa volt, pécsi egyetemi tanár. Később raktárosként tengette az életét. Andics Erzsébet kimondta munkásságára a halálos ítéletet még az életében — így aztán semmi sem jelenhetett meg tőle otthon. Amikor először találkoztam vele, beszélt kéziratairól. Így jelent meg tőle első kötetként a *Magyar egyház története a dualizmus korában*, amely teljesen levéltári kutatásokra épül. Három éve adtuk ki a *Magyar egyház tizenhét esztendeje* című könyvét, amelyet közvetlenül halála előtt fejezett be, s Rogács Ferenc pécsi püspök titkos jegyzései alapján készített. Rogács a püspökkari konferenciákról hazatérve emlékezetből mindig jegyzőkönyvet készített. Ismeretes, hogy az ötvenes évektől kezdve a püspökkari konferenciákról nem állítottak össze jegyzőkönyveket, mert ezek végül mindig az Állami Egyházügyi Hivatalba jutottak el. Mivel nem akartak mindent az ÁEH tudomására hozni, elhagyták a jegyzőkönyv-írást. Rogács püspök testi-lelki jóbarátja volt Salacz Gábornak, s halála előtt neki adta ezeket a titkos jegyzeteket. Salacz természetesen levéltári anyagból és már megjelent más munkákból is dolgozott, így írhatta meg a magyar egyház történetét Mindszenty letartóztatásától az 1964-es megállapodásig.

— *Ami tegnap még napi politika, akár egyházpolitika volt, az mára történelemmé változik. Az 1990-es változások lezártak egy sajátos korszakot az egyház s vele a vatikáni diplomácia tevékenységében, illetve a volt kommunista országok megszűnésével véget ért sajátos egyházpolitikájuk is. Mikor és hogyan válik a történész számára kutathatóvá ez a korszak, s milyen tények kerültek máris feltárára?*

— Konkrét példát mondanék. A hatvanas évektől kezdve a német kommunisták mindent elkövettek azért, hogy a Német Demokratikus Köztársaságot legalább indirekt módon elismertessék a Szentszékkal is, olyan módon, hogy igazítsák hozzá az egyházmegyei határokat a politikai határokhoz, rendeljék önálló egyházi vezetés alá a kelet-német területeket. A német püspökök ezt a leghatározottabban ellenezték. VI. Pál pápa életének utolsó heteiben az Államtitkárság puccsszerű hirtelenséggel közölte a német kormányval, hogy azonnal felállítják a kelet-német püspökségeket, külön egyháztartományokat szerveznek, elszakítva őket a nyugat-német püspökségektől. Azt mondták, nem lehet tovább várni, a kommunizmus olyan hosszú ideig életben marad, hogy a lelkipásztori érdekek ezt kívánják. Ki akarták használni a pápa utolsó napjait. VI. Pál azonban a terminus lejártá előtt három nappal meghalt. I. János Pál pápa olyan rövid ideig uralkodott, hogy azalatt nem tudták elintézni. Amikor II. János Pál pápa trónra került, a kelet-német külügyminiszter kihallgatást kért ebben az ügyben. De a pápa nem is fogadta, csak megüzenve, hogy nem lesz semmiféle változás.

— *Most aztán, Németország újraegyesülése után már valóban lelkipásztori szempontok alapján, politikától mentesen lehetett felállítani az új egyházmegyéket. Persze akkoriban még senki sem várta, hogy a kommunizmus ilyen hamar összeomlik.*

— Nem akarok a próféta szerepében tetszelegni, de én számítottam arra, hogy ez a rendszer nem tart örökké, s azt is megírtam, hogy Magyarország lesz az első, amelyik a blokkból kiesik. Erre 1986-ban 8-10 évet adtam. Az első lökést ehhez báró Splényi emlékiratai adták. Arról beszél, hogy nagy tragédia éri Európát, ha akár a német pángermanizmus, akár a bizánci vagy orosz mintára szerveződő pánszlávizmus eluralja a kontinenst. Véleménye szerint akár az egyik, akár a másik kerülne uralomra, Magyarországnak lesz az a szerepe, mint a mesében az egérnek, hogy az oroszlán ketrecét szétrágja. Ezt 1987-ben meg is írtam. Legnagyobb meglepetésemre átment a cenzúrára, s ebből tudtam, hogy itt alapvető változások kezdődtek. De hogy ez ennyire gyorsan ilyen dominó-hatást vált ki, tulajdonképpen vértelenül, arra csakugyan egyikünk sem gondolt.

— *A Vatikán keleti politikájáról a hatvanas években ma nem egy cikk jelenik meg, tényfeltáráon, de akárhányszor kritikusan is. Mennyiben függött össze az akkori nyitás a kommunista országok felé a II. Vatikáni zsinattal, az ott deklarált lelkiismereti és vallásszabadsággal?*

— A II. Vatikáni zsinat célja nem az volt, hogy új dogmákat fogalmazzon meg, hanem hogy a kor szükségleteit felmérje, s „az idők jeleit” tekintetbe véve vizsgálja fölül az egyház életét. Éppen ellentétes célzattal ült tehát össze, mint az I. Vatikáni zsinat. Akkor, IX. Piusz pápának az volt a meggyőződése, hogy az egyháznak védekeznie kell a korszellemmel szemben, ezért is látták szükségesnek a pápai tévedhetetlenség dogmájának kimondását. A II. Vati-

káni zsinat viszont kimondottan pasztorális zsinat volt, amely az egyház örök tanait, a kinyilatkoztatás igazságait a modern világgal igyekezett összehangolni az aggiornamento szellemében. Hogy a zsinat nem ítélte el a kommunizmust, abba nyilvánvalóan belejátszott a vallásszabadság deklarálása, de közrejátszhattak politikai megfontolások is. Hamvas Endre csanádi püspök arra próbálta rávenni a zsinati atyákat, hogy ne hozzanak semmilyen elítélő nyilatkozatot a kommunizmus ellen — beszéde megjelent a zsinati akták gyűjteményében.

— *Hogyan látja a zsinat fogadtatását?*

— Egy-egy zsinat határozatainak valódi befogadása az egyház életébe mindig hosszú, nemritkán feszültségekkel terhes folyamat. Így volt ez az I. Vatikáni zsinat esetében is. Az ókatolikusok mozgalma a zsinat elleni tiltakozásból született. Nem fogadta be könnyen a tévedhetetlenség dogmáját a magyar egyház sem. Simor János hercegprímás 1870-es beszédéből pontosan kiolvasható, hogyan vélekedett a klérus akkor Magyarországon. Az Apostoli Szentzsík nem vezetheti tévedésbe az egyházat. De hogy a pápának személy szerint tévedhetetlenségi privilégiuma van, arról mi sohasem beszéltünk, mondta Simor. A II. Vatikáni zsinat után is két szélsőséges irányzat mutatkozott. Az egyik, a tradicionalista, Lefebvre-féle mozgalom minden újítást elvetett, így a vallásszabadságról szóló tételt is. A másik pedig a szélsőséges progresszív irány, amely minden szabadosságot és önkényes eljárást is a zsinattal próbált igazolni. Jó lenne, ha Magyarország is maradéktalanul és hitelesen befogadná a zsinat szellemét, kerülve mind az integrista-konzervatív, mind a szélsőségesen progresszív nézeteket.

— *Szó esett már az egyháztörténelem és a politika kapcsolatáról. Hogyan látja Professzor Úr a hit szerepét az egyháztörténelemben?*

— A történelem, így az egyháztörténelem is, empirikus tudomány, egzakt történelmi tényekkel foglalkozik. A tények elemzésében viszont szerepet játszik az én egyéni hitem is. Schütz Antal egyszer a budapesti egyetemen igen hatásos előadássorozatot tartott *Isten a történelemben* címmel, ez könyvben is megjelent 1934-ben. Az egyháztörténetnek tehát kettős arculata van: empirikus, tudományos és hitbeli oldala. Kutatásaim közben az egzakt történelmi módszereket kell használnom, a tényeket tehát nem másíthatom meg. De a valóságot, az egyház belső természetét, valódi történelmét csak akkor érthetem meg, ha az egyházat a hitem felől közelítem meg. Az egyház természete ugyanis kettős: nem csupán látható, társadalmi intézmény, hanem Isten műve is.

— *Hogyan kapcsolódik egymáshoz a hit és a kultúra?*

— A hit Isten kinyilatkoztatásának tudatosan reflektált elfogadása. Ez már önmagában is a kultúra része. Nincsen kultúra hit nélkül. Amióta az emberiség történelmét figyelemmel tudjuk kísérni, azóta úgy találjuk, hogy az ember a hitén keresztül egy kultúrát is létesít. A történelem nem érthető meg az emberi kultúra története nélkül, az emberi kultúrához pedig hozzátartozik a hit. Nincs emberi méltóság hit nélkül. A hit hozzátartozik az ember lényegéhez.

— Az egyház hitből élő közösség. Mégis meghatározott jogrend szabályozza az életét. Mi a jogrend szerepe az egyház életében? Hogyan látja ezt az egyháztörténész?

— Jogrend nélkül elképzelhetetlen emberi közösség, de a jog nem öncél. Volt tanáromnak, Bánk József nyugalmazott érsek-püspöknek szavait idézném: „Summum jus, summa injuria”. Ez szabadon magyarul annyit jelent, hogy a túlzásba vitt jog tulajdonképpen jogtalanság. Más szóval: emberi történelem nincsen jog nélkül, a jogrendszerek sokszor befolyásolták az egyház történelmét is, de sohasem szabad a jogot öncélnak tekinteni. A jogrendszer mindig az adott körülményekhez igazodik, vagy azokhoz kell igazítani. Ez vonatkozik az egyházra is. Ezért történt, hogy a II. Vatikáni zsinat határozatait az egyház törvénykönyvében is kodifikálni kellett, ezért jelent meg az új kódex. A jog tehát az egyház életében is különös szerepet játszik, hiszen az egyház látható társadalmi intézmény is. Viszont ennek a jogrendszernek nem szabad elmaradottnak lennie, nehogy az egyház elsődleges feladatát, az isteni kinyilatkoztatás továbbadását hátráltassa. Erre az egyháztörténelemből sok példát lehetne felhozni. Az egyházjog első nagy kodifikálása az első világháború után nagy haladást jelentett, de az is tagadhatatlan, hogy sok merev és egyoldalú intézkedéshez vezetett, amelyek az idők folyamán tarthatatlannak váltak. Tehát az egyházjog áll az egyház szolgálatában, nem pedig fordítva! Nem a Krisztus-hívóknak kell az egyházjog holt betűihez igazodniuk, hanem az egyházjognak kell a kinyilatkoztatáshoz, az egyházi tanítóhivatalhoz és a megvalósítható egyházi élethez igazodnia.

— Tekintsünk még távolabbra. Az egyház intézmény és misztérium egyszerre. A történelemben elsősorban az intézmény jelenik meg. Hogyan kapcsolódik egymáshoz az intézmény és a kegyelem, a megélt hit az egyházban?

— Pontosabban kellene definiálnunk az intézmény fogalmát. A német nyelvben gyakran az insztitúciót értik ezen, amit az Amtskirche, az intézményes egyház szóval jelölnek. Szerintem ez a fogalom csak bizonyos értelemben használható. Szükség van ugyan arra, hogy egy többszáz milliós világ-egyházat különböző intézményeken keresztül igazgassanak. Viszont ez sem lehet öncél — az insztitucionális egyháznak semmi más feladata nem lehet, mint hogy Isten népének szolgálatára álljon. Nem a püspökök, papok, hívek vannak az intézményekért, hanem az intézmények őértük, a hit terjesztéséért és meggyökereztetéséért. Az egyháztörténelem folyamán az intézmény nem egyszer eluralkodott az egyházi életben. Minden egyoldalú vagy túlzott intézményesítés az egyházon belül végeredményben az egyházi élet és a hit kárára történt. Csak egyetlen példát említenék, az inkvizíciót, amelyet fel is számoltak. A Hittani Kongregáció feladata többé nem inkvizíciós perek lefolytatása, hanem az, hogy a katolikus hitet az egyház tanító hivatalán keresztül a mai embernek mai nyelven és formában közvetítse, azaz a hitet tisztán tartsa.

— Az egyház legfontosabb küldetése tehát a hit fenntartása, terjesztése, életre váltása. Korunk humanizmusa viszont mintha ki akarná szorítani a hitet az ember életéből.

— Tagadhatatlan, hogy korunkban egy lényegében pogány humanizmus terjedt el, amelynek jelszava németül így hangozhat: „Seid nett zueinander!”,

Legyetek kedvesek egymáshoz! A keresztény hit ennél mérhetetlenül több. Nemcsak kedvesség, figyelmesség, nemcsak igazságosság, jog, hanem válszunk Isten végtelen szeretetére, amely az egymás iránti testvériességben folytatódik. A keresztény hit nem egyszerűsíthető le humanizmusra. Éppen ez a profán humanizmus az egyik oka annak, hogy a tömegek elveszítették hitüket — de hozzátehetem: emberségüket is. Hit nélkül nem létezik igazi emberi kultúra. Ez a pillanatnyi helyzet tehát nem maradhat fenn tartósan. Átmeneti válságnak, a fejlődés egy állomásának tekinthető inkább. A keresztény hit jelenleg nem mennyiségi, hanem minőségi változáson megy át. A hívek száma világszerte zsugorodik, de akik szívvel-lélekkel kereszténynek vallják magukat, azoknak hite sokkal elkötelezettebb, intenzívebb, bensőségesebb, mint a korábbi nemzedékeké. A keresztény hit a következő évtizedekben hatalmas benső és külső megújuláson fog keresztülmenni, és az emberiséget egy emberibb, keresztényibb, boldogabb jövőhöz fogja elvezetni.

— *Befejezésül hadd kérdezzem meg, kit állítana példaképül a magyar keresztények elé?*

— Meg vagyok róla győződve, hogy Pázmány Péter mellett a magyar katolicizmus második legnagyobb személyisége Prohászka Ottokár volt. Prohászka életében valóban Isten műve folytatódott a magyar történelemben. Egész élete — akár tudományos munkásságát, akár lelkipásztori, egyházkormányzati tevékenységét vagy imaéletét tekintem — Isten jóságáról tesz tanúságot. Ez a szentéletű ember egész életét Isten szolgálatára tette föl, éjt nappallá téve dolgozott az egyház szolgálatában. A magyar egyháztörténelemben nem akad még egy olyan zseniális, szentéletű ember, akinek egész élete olyan benső törésektől mentes lett volna, akinek hivatása ennyire Isten és az egyház szolgálatában állt volna, mint az övé. Erre az odaadásra volna szüksége a ma keresztényeinek is.

Illés Róbert

Számunk szerzői:

Adriányi Gábor egyetemi tanár, Bonn

Farkas Beáta egyetemi docens, JATE

Losonczi Péter egyetemi hallgató, ELTE

Németh László pápai káplán, érseki titkár, Esztergom

Rózsa Huba egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

TANDORI DEZSŐ

Bloomsbury jegyzetek

(1993. január 7 - 15, + 1 nap)

Tenni? Hagyni? Megtenni valamit, ezzel
akkor elhagyni — ahogy egy kesztyűt
letettél a padra a György sugárút tövében
lenni, letetted, csak hogy följegyezd: „Mert”
— vagy „de”, s hogy valahol ott felejtess?
Az álomnak mondta ő, mondtad. Az ébren-
létben visszamentél, a kesztyű ott volt,
az a fél pár később veszett el. Vagy a másik
fél pár. Nem dolgozod, hogy kesztyűt dobj. Még
azon is ámulsz — megérted bár! —, amit Virginia
mondott itt, látta, három ház is por, téglá,
törmelék, füst, roncs vas- és fadarab, üveg-
szilánk, ennyivel sincs gond. Naplójának
füzeteit kotorgatta elő. Emlékszel
vasgerendára felszúródott

zongorátokra? Létrán
feljártatok, s a későbbi Fő Bíróság
felé tekintve klimpíroztatok, később
játékokat keresgéltek, tányérokat — vesszenek! —
törtetek, diszkoszvetők a klasszikus korból,
mikor tizenegy amerikai srác, az atlétika
szabályait könyvből eltanulva és gyakorolva,
Athénba ment. Itt állok, a tévétornyot
nézem Bloomsbury egyik ablakából, felépültek
azok a házak, nyilván megjelent a Napló
megannyi része, kevés könyvesboltot jársz most,
nem ismerkedsz meg ezzel a kínálattal,
állsz és nézed a karácsonyfa-tévétornyot,
kék, piros, sárga, nappal majd ködben,
szemközt asztaloknál még valami rejtélyes
munkálatok folynak, kötetlenség
látszata, aztán, mikor legközelebb fordulsz
arra, ezek a furcsa, gólyafészek-tömböket
égnek emelő, háború utáni épületek feketélleni
tudnak csak, az ő dolguk, vettem egy flakon

bitter lemont a Safeway szupermarket
nagy világosságában, bekapom az Eunocint, alszom.

✱

Lehetne aludni délig, zavar, hogy
ott felejtett tárgyként volnék, kint
kis kocsikat tologatnak a folyosókon, lepedőkkel,
szappannal, friss törölközőkkel. És a reggelihez
is jobb korán érkezni. Ülök az étterem
félhomályos két asztalának egyikénél — ezt
megszereztem! —, kint az eső jéggel is veri
az ablakot, de a gólyafészek-betonos (e ki-
szögellő ablaktalanságokban van az épület-
gépzészeti rész?), barnálló, eszményien
(vízcsorgással) díszített közház-
sor még sötét. Villognak a sarkon a közlekedési
lámpák. Valaki átvág, egy fekete taxi
bekanyarodik. Megáll mellettem a pincér,
újabb kávét? Ráérek, mindketten széttárjuk
karunkat. Akaratlanul is a zöld deszkázatú
kis galéria felé mutatok. A zaj csitul.

✱

Barna-kék kötött rablósapkám szemembe húzva:
nekivágok, óhatatlanul is a zöld
deszkázatú kis galéria felé indulok el.
Természetesen nincs ott a bot, rajta a kabát, az
öt éve volt, és akkor se Virginia botja.
Az ott maradt, az agyagba döfve, az Ouse partján.
A kabát meg rajta volt, zsebei megtömve kövekkel.
(Jó úszó volt, különben túl jó úszóként... mi
lett volna a vállalkozás sikere?) Egy hét
sodródás, akkor most. Fel-felpillantok, még
az Oxford Streeten is észreveszek olyan
feketéllő kis házakat, aranyozásokkal, változott
valami bennem pár év alatt, most ezeket a tagolt
formákat keresem, a kiszögellőket, három keskeny
ablakot az egyetlen helyett, a moderntől
elfordulok, és csak — bokáig sárban —
a Round Pondtól a Serpentine Gallery felé
haladva, lélek sehol, elégedetlenkedem
a klasszikus lovasszobor láttán, mely most
Barbara Hepworth munkáját helyettesíti. Bent
a galériában: éles fényben — kint: eső! —
Patrick Caulfield parádés pop művészete.
Hajdani képzőművész-rajongásom kései jeleként
még megvásárolom a katalógust. Talán utolsó

ilyen ténykedésem. A St. James's Parkban
újdonosság, hogy a verebek csapatai mellett
kék cinege és széncinege is jön a kezemre, ők
villanásnyit időznek csupán, annál érdekesebb:
érezni, hogy a bokrok mélyéről lesnek,
várják a kellő pillanatot, aztán már nincsenek
is sehol. De hogy egy seregély is megtisztel,
valami másik köztéren, ez megdöbbenő. A
seregélyek ezrei kavargtak a fekete-égett téglás
palota mellett a kopár fákon öt éve, azt hittem,
szellőztetőberendezés zúg. Egy égbolt madár!
Akkor halt meg Szpéró, ez küldött Angliába.
Kinézek a gép ablakán, látom a szárnyat idén is,
igen, a jeget mossák róla, késünk egy órát.
Legalább megérkezünk. Lásd: kesztyű.

✱

Lásd: kesztyű, elszámítom magam hazaúton
(bementem még egy bitter lemont venni!),
elbizakodottság volt, holott akadt bennem
ösztönös „alázat”, ahogy — esőben, vasárnap! —
hagytam magam elsodorni az út hajlatával
megint az itteni Lánchíd mása mellé, és a szélben
— sapkám, megkötött zöld sálam, pergető fekete
kabátom — átmentem a Hammersmith Bridge-en.
Kis piros vasárnapi extra-autóbusz volt
a jutalmam, erről szálltam le a Round Pondnál, és
mint már meséltem. „Szt. Pál Nyitott Terepén”
— egy kis park neve ez a Hammersmith Roadon —
ittam a bitter lemonból, téptem két szál füvet
— az esőben —, és Szpéró meg Samu fényképtokjába
tologattam, közben eltört, elszakadt, jobban
be is fért rögtön. Kellemetlen volt lekésni
a járatot aztán, de nem döbbsentett meg.
Egy szót se szóltak, semmi kiokítás,
átigazították a jegyem másnapra. Metrózhattam
vissza a városba, törmelék pénzen
beváltottam magam — kesztyű! — egy aljább
szállodába. Fekete zsák állt a szobámban szeméttel,
a mosdó a lábamra akart zuhanni, a kulcsért
letétet kellett fizetnem. Ez másnap
hajnalban jól jött, ennyi fixre támaszkodhattam,
megvenni a jegyet megint, fél hatkor
a takarítómunkások közt lefurakodni, át a
vasrácsra, Paddington, ódon és rideg fvek,
már minden hihetetlen, akár ha egy padon hevernék,
mert valaki fölírt egy fontos megjegyzést.
Az esőben elázott a sült krumplim, még egy

bitter lemonra maradt pénzem, és egész
éjszaka nem alhattam — a másnapi járatot
nem lehetett lekésni már, szombat volt ráadásul,
a kapualjak valamelyikében
alhattam volna, és aztán is mi lesz.
De hazaértem, és most itt vagyok,
s csak azt mondhatom, mindezek után.
Hanem hogy ez mit akar jelenteni, annál
kevésbé tudom, mert tudom: valamit, azért.
Tenni, amit már nem lehet hagyni, és hagyni, amit
már tenni nem, tenni nem. Gyerünk hát, te meg én.

POMOGÁTS BÉLA

Vízivárosi világegyetem

Tandori Dezső verseiről

Tandori Dezső költészetét nem könnyű megközelíteni. A vers hagyományos fogalma nála alaposan megváltozott. Tekervényes előadásokat olvasunk régi gombfocimérkőzésekről, egy kaktuszgyűjtemény alakulásáról, játékmackókról s az általuk rendezendő Nagy Koala Kártyabajnokságról. Vagy ellenkezőleg: néhány szót, groteszk módon hangzó mondattöredékeket, „koant”, amely a szemléleti és nyelvi képtelenségek különös rejtvényét adja fel. Máskor a nyelvtől idegen jelek — sakkállások, repülőjáratokat szemléltető diagramok, kitöltött totószelvény-változatok — helyettesítik a szöveget. Az olvasó nemegyszer gyanakodni kezd: talán beugratják, talán a költő maga sem gondolja komolyan, amit a papírra ír.

Szokatlan, ismeretlen világba kerülünk, ennek „hősei” nemcsak a játékmédvék és a verebek, hanem versek, régebbi költők szövegei is, például Szép Ernőtől, akinek kobold-alakja hosszú időn át Tandori költészetének „házi szelleme” volt. Önálló világ jön létre így, igaz, imaginárius világ, mondhatnám, világpótlék és személyes értelmű panoptikum, amelynek megvannak a saját természeti és kulturális törvényei. E törvények mögöttes terében általában egy invenciózus, játékos és játszani szerető elme áll.

Kétségtelen, hogy Tandori költészetében sok a játékoság, a nyelvi tréfa, a „polgárpukkasztó” ötlet. A szöveget (vagy a különös szó- és jelkombinációt) életre hívó szándék mégsem a tréfálkozásé. A költő felismert valamit, amit különben a modern nyelvelmélet és költészet egy egész áramlata is. Nevezetesen azt, hogy a „szép vers” stílusformáinak egy tetemes hányada egyszerűen kiüresedett, elveszítette értékét és jelentését. A közhelyek, a mindenhová beépíthető olcsó nyelvi panelek ócskapiacára került. Ez a felismerés radikális változásokat hozott: a verstechnikát, a grammatikát, sőt a verselméletet kellett átalakítani. Az átalakítás benső igényében és reményében épült fel

Tandori Dezső kihívóan személytelen antilírja és a korábbi hagyományokat elutasító költői laboratóriuma.

Ennek a laboratóriumnak kezdetben a vers minél magasabb fokú elvonatkoztatásában voltak eredményei. A magyar nyelv rendkívül konkrét, sokkal gazdagabban jelöli a tárgyakat, dolgokat, cselekvéseket, mint az elvont fogalmakat. A nyugati nyelveknél erősebben él a képes beszéddel, még a gondolatokat is szereti metaforikus módon megjeleníteni. Költészetünk legnagyobb erőforrása ezért a képteremtő fantázia: a magyar költő szemléleti képekben vagy látomásokban szokott teret adni élményeinek és felismeréseinek. Tandori Dezső radikálisan szakított ezzel a hagyománnyal. Ahogy Vas István megállapította: „Nagy és eredményes erőfeszítést tett a magyar nyelv elvonatkoztatására. Névmások önállósításával, határozószavak főnevesítésével és szinte meghatározhatatlanul leleményes módszerekkel egész új mondattant tud teremteni, mehökkentő és sohasem sejtett kapcsolatok, vonatkozások jelzésére.”

A kísérletezés következő szakaszán ellenkező irányú folyamat megy végbe. Tandori az elvonatkoztatás bűvészmutatványai után a köznapiságot akarja rögzíteni. Mintha filmre vagy magnetofonszalagra venné életének, környezetének véletlenszerű rezdüléseit. Ötletesen, gyakran jóízű humorral hangzanak ezek a beszámolók. Tárgyi anyaguk bármi lehet: egy televízióban látott képsorozat, egy újságoldal, egy utcakép, akár a koalák és a kaktuszok. „Közhelyszerűen létezünk; és mégis mennyi furcsaság történik velünk” — írja 1976-ban megjelent verseskötete, *A mennyezet és a padló* fülszövegében, magyarázat gyanánt.

A közhelyszerű létezés költői lenyomata már nem csak a hagyományos költészet iránt érzett bizalmatlanságról tanúskodik. A költői alkotás és az alkotó személyiség iránti gyanakvásról is. Tandori úgy érzi, hogy az alkotás értéke és az alkotás mögött a költő személyisége végképp meghatározhatatlan. Nincsenek „versek”, legfeljebb „szövegek”, és nincs költő, legfeljebb egy nyájas fiatalember, aki a filmfelvevőgépek és magnetofonok előzékeny tárgyilagosságával „megörökíti” — pontosabban: lejegyzí — mindazt, ami történik vele.

E vélekedés és magatartás nem ismeretlen a modern művészetben. Irányzatok és elméletek lépnek fel, amelyek szerint a „műalkotás” és a „használati tárgy” között nincs, vagy alig van különbség. Egy jégszekrény éppúgy lehet „műalkotás”, ahogy egy szobor, s egy alkalmi újságkivágás éppúgy lehet „vers”, ahogy egy klasszikus költemény. A művész feladata legfeljebb a „talált tárgyak” összegyűjtése, esetleg megtisztítása lehet.

Egy talált tárgy megtisztítása — ez Tandori Dezső 1973-ban megjelent verseskötetének címe. A „talált tárgy” bármi lehet: köznapiság, játék, élethelyzet, esemény. A „megtisztítás” a lehető legkevesebb: egyszerű leírás, beszámoló, meditáció. Tandori határozottan szakít az „élménylíra” poétikájával: nem a lélekben kavargó, egyelőre formátlan élményt akarja kifejezni, hanem pusztán leír valamit, bármit, majd a leírás maga kelt benne élményeket. Az „élménylíra” képviselőinél kezdetben van az érzés, a felismerés, és ezt követi a kifejezés, az alkotás. Tandori először írni kezd, valóban bármiről, és maga a kifejezés hozza létre az „élményt”, indítja meg a lélekben zajló folyamatokat.

Tandori egészen különös, igazából véletlenszerű egyéni világot hozott létre, s eközben valami olyasmit ismert fel, ami a modern bölcsletről sem idegen. Azt tudniillik, hogy a létező dolgok adott rendje tulajdonképpen nem

szükségszerű, lehetne másmilyen is az ember, a történelem, a világegyetem. Megbizonyosodott arról, hogy minden viszonylagos, s ezért néhány szobában tartott verébnek is lehet a teremtésben akkora jelentősége, mint a „világpolitikának”, a „gazdasági helyzetnek”, akár a „kulturális élet küzdelmeinek”. Berendez magának egy külön valóságot: Vízivárosi Világegyetemet és Történelmet. Mindez elfér egy szobában. Ebben a zárt térben mindazonáltal mindaz megtörténik—megtörténhet, ami az emberi lény számára fontos és végzetes: élet és halál, felismerés és kiábrándulás, összeomlás és újjászületés.

Ez a külön világ a szemlélő előtt általában játéknak látszik, pedig nem az. Megvan a maga pátosza, megvannak a maga sorsfordulatai és tragédiái. Nagy kérdés, vajon milyen mértékben átélhető és befogadható mindez. Tandori ravasz elbeszélő és megejtően változatos költő, aki rendkívül érzékenyen tudja kifejezni annak az egyszemélyes világegyetemnek a finom árnyalatait és rezdüléseit, amelyet létrehozott. Az olvasót azonban mindenekelőtt a saját sorsa foglalkoztatja, kivált egy olyan világban, ahol mindinkább kiszolgáltatottnak érzi magát. A Vízivárosi Világegyetem és Történelem így személyes költői sziget marad, igaz, messze világító és izgalmas szellemi sziget, ahová azonban nem mindenki nyer bebocsáttatást.

Emblèmes ou devises chrétiennes
(Lyon, 1701)

RÓNAY LÁSZLÓ

A magyar irodalom új irányai

A második világháború folyamán Magyarország súlyos veszteségeket szenvedett el. A szellemi élet tekintélyét is kikezdte, hogy a magyar politikai vezetés Hitler és a fasiszta Németország szövetségese lett, s ez ellen csak elvélve emelték fel szavukat az értelmiség legbátrabbjai. A holocaustot még az egyházak sem ítélték el kellő súllyal és erővel. Mindenekelőtt a múlttal kellett szembesülni. Az önvizsgálat a második világháború befejezése után megkezdődött, s elsősorban a költészetet hatotta át.

1946-ban indult el az akkori fiatalok legnagyobb hatású, máig kisugárzó és ösztönzéseket adó folyóirata, az *Újhold*. Köréje gyülekeztek azok, akik szinte gyermekfejjel éltek át a háborút, de átérték és végigszenvedték következményeit is. Valamelyest hatott rájuk az egzisztencializmus létszemlélete, ám Magyarországon ekkor még annak inkább francia változata volt szűk körben ismert. Heidegger, Jaspers és a többiek rendszeres recepciója csak jóval később, a szerencsétlenül alakuló történelmi körülmények miatt megkésve kezdődött el. Rokonuknak a francia Gabriel Marcelt nevezhetjük, legalábbis abban a vonatkozásban, hogy az ő lírájukban is központi helyen áll a személyek kölcsönös nyitottságának eszménye, s irodalomfelfogásuknak meghatározó tényezője a szeretet és a lét összekapcsolásának kísérlete. E nemzedék legjobbjainak költészetében épp az kelt erős drámai hatást, hogy részben a világháborús, részben az azt követő történelmi tapasztalatok nyomán az az érzés szilárdult meg bennük, hogy hiába akar a költő megnyílni, hiába akarja a lét tengelyébe állítani a szeretetet, a világban uralkodó rossz ezt lehetetlenné teszi. Ez a fájdalmas felismerés részben arra ösztönözte őket, hogy az élet és a sors fogyatékoságait pozitívumokká változtassák. E nemzedék legnagyobb hatású költője, Pilinszky János így írt erről: „Ha megkérdezné, mi is az én költői nyelvem, igazság szerint azt kellene válaszolnom: valamiféle nyelvnélküliség, valamiféle nyelvi szegénység... A művészetben a süketek hallanak, a vakok látnak, a bénák járnak, minden fogyatékoság teremő és magasrendű erővé válhat.” (*Ars poetica helyett*)

Pilinszky János

Költészetének első korszakára a látomásosság a legjellemzőbb. Ennek lírájában jelentős hagyományai vannak, s ő sem vonta ki magát a romantikus örökség sugallata alól, bár ezek a vizionált költemények reális történelmi tapasztalatokon nyugsznak:

*Újra és újra őket látom.
a hold süt és egy rúd mered,
s a rúd elé emberek fogva
húznak egy roppant szekeret.*

*Vonják a nővé éjszakával
növekvő óriás kocsit,
a testükön a por, az éhség
és reszketésük osztozik.*

(Harbach, 1944)

Már ekkor szinte végleges vonásokkal alakult ki költészetének egyik meghatározó témája: a világháború rettenete, a zsidóüldözések borzalma. Ugyanakkor azonban annak is tudatában volt, hogy az ember, még a bűnben is őrzi magában egy jobb, tisztább világ adottságait, melyeket ő a gyermek-ség-érzés különféle állapotainak kivetítésével igyekezett megfogalmazni és életének is vezérlő elvévé tenni. Elkötelezett katolikus hite hatja át szemléletét, képvilágát, gyakran önmagát stilizálja jellegzetesen evangéliumi élethelyzetekbe: *Nem görbülhet egyetlen hajuskzála, / öröm legkisebb ráncaik / a kőzeteknél konokabban / az ítéletnapig.*

Ez a kettősség nyeri el szintézisét talán legnagyobb versében, az *Apokrif*-ben, amelyet egyik méltatója joggal állított Becket *Godot-ra várva* című drámája mellé, mint a századközép tragikus mélységeiből megszólaló keresztény szólamot. A világvége nyomasztó sejtelmét az a tudat és meggyőződés ellenpontoszza benne, hogy Isten jelen van jóban és rosszban, s „lát”: kegyelme tartást és reményt adhat az embernek. Ezt a gondolatkört bontotta ki *Szállkák* (1972) című verseskötetében, amelynek középpontja és egyben érzelmi nyugvópontja Krisztus keresztje, a mindenkori szenvedés és megváltás gyönyörű jelképe. „Tér és idő keresztjére vagyunk mi verve, emberek” — idézi Simone Weilt. Ebben a már-már reménytelen helyzetben csak a szeretet érzése adhat számára vigasztalást, az az óra, amely hite szerint biztos eljön, midőn az Atya „visszaveszi a keresztet”, s.

*Akkor azt mondjuk: szeretlek. Azt mondjuk:
nagyon szeretlek. S a hirtelen támadt tülekedésben
sírásunk még egyszer föl szabadítja a tengert,
mielőtt asztalhoz ülnénk.*

(Mielőtt)

„Az öröm és a szenvedés egyaránt drága ajándékok: mindkettőt teljesen el kell fogadnunk, mindkettőt a saját tisztaságában kell élveznünk, anélkül, hogy összekevernénk őket” — írta Simone Weil egyik elmélkedésében. Jónak és rossznak ez a lényegre törő szétválasztása, a dolgok és jelenségek pontos, olykor szinte lecsupaszított megnevezése adja Pilinszky János költészetének erejét. Amikor a század első évtizedeiben megkezdődött a látványos nagy megtérések hulláma, s a „rettenetes lelkipásztor”, a francia Paul Claudel, zordon prófétaként hajszolta kortársait az egyetlen boldogító igazság felé, mely persze meglehetősen nehezen nyílik meg az erőszakosoknak, egyre ha-

tározottabban alakult ki a világirodalomban az úgynevezett neokatolikus irányzat, amelynek minden európai országban voltak jeles képviselői, de szorgos iparosai is. Pilinszkyt gyakran hozták párhuzamba a misztikusokkal.

Az sem véletlen, hogy életében és halálában is legendák születtek személyiségéről és életéről, s egyike azoknak, akik körül kultikus táncot járnak az utódok. Nem volt misztikus, s elhatárolta magát a neokatolikus irányzattól is, jóllehet életének tekintélyes részét töltötte el az egyetlen akkor engedélyezett magyar katolikus hetilap, az Új Ember szerkesztőségében, s ebben a lapban jelentek meg nagyszerű prózai írásai, jegyzetei is. A sokat szenvedett Közép-Európa költője volt, aki könnyedén emelkedett túl a hazai költészet feszítő kettősségén, mert felismerte, hogy ebben a térségben nemcsak nagy és súlyos társadalmi kérdések sokasodnak megoldatlanul, hanem — ahogy a világ minden részén — szenvedő személyiségek, kiszolgáltatott, a végre nyitott egyedek is élnek, közéjük állt hát, s e rabruhás menetben haladt a túlvilági öröm felé.

Nemes Nagy Ágnes — helykeresés a létben

Pilinszky János költészetével párhuzamosan bontakozott ki az *Újhold* körében Nemes Nagy Ágnes (1920-1991) lírája is, melynek ugyancsak jellemző eleme a látomásosság. Ez 1948 és 1956 között, amikor az egész nemzedéket hallgatásra kényszerítették, egyre keserűbb és józanabb leírásokkal párosult, míg nem a költőnő feloldhatatlannak látva a kimondott szó gyengeségének, kétértelműségének és a hallgatásban megtalálható igazságnak a dilemmáját, szinte teljesen elhallgatott, s a vers helyett az esszének lett kiváló művelője. A magyar esszéírók új nemzedéke általában nem az angol hagyományt követi, jórészt hiányzik belőle annak csípős szellemessége és szókimondása, inkább a francia minták után halad, s képszerű, választékos fejtegetésekben bontja ki témáját. Az esszéírók lényegesen többet tettek a magyar irodalom történetének hiteles megismeréséért, értékeinek megőrzéséért és a világirodalom befogadásáért, mint az irodalomtörténészek. Ennek részben az a magyarázata, hogy 1948-tól 1988-ig, tehát negyven évig, az irodalomtörténetet csak a marxista-leninista ideológia alapján lehetett művelni. Aki nem így tett, hamarosan egészen más foglalkozást kereshetett magának. Az egyik legkiválóbb magyar gondolkodó, Hamvas Béla például raktárosként kereste a kenyerét, miután a félelmetes filozófus, Lukács György — aki jelentős alakja volt korának, de a magyar irodalomnak igazi kártevője — az általa képviselt művészi magatartást radikálisan a történelem lomtarába seprúzta. Nemcsak ő járt így, hanem nemzedékek egész sora, minek következtében 1948 és 1956 között nemhogy az esszé, de az irodalom is belterjes lett, veszített színvonalából. A nyugati irodalmak elől szinte teljesen elzárták a magyar olvasókat, nehogy megfertőzze őket a „burzsoá rontás szelleme”, tenyeres-talpas hősök népesítették be a regényeket, félelmetes sikereket elérve a munka frontján, a költemények egy része pedig azzal a szándékkal íródott, hogy a napi politika szócsöve legyen. Ebből a szörnyű szellemi rombolásból elsőnek az esszé és a műfordítás ocsúdott fel, s Nemes Nagy Ágnes mindkettőnek meghatározó alakja.

A világháborús döbbenet, a nehezen vagy szinte egyáltalán nem kiküzdhető boldogság írójaként indult a kortárs magyar irodalom egyik legnagyobb prózaírója, Mándy Iván. Egyik elbeszélésében, *A huszonhatodik utcában* kétségbeesetten igyekeznek hősei, hogy végre megtalálják azt a terepet, ahol boldogan, békességben és szeretetben élhetnek.

„Megsejtettem valamit abból, amit belső realitásnak neveznek” — mondta alkotói módszerét jellemezve, s mert mi sem áll távolabb tőle, mint az elméletiség, és meglehetősen rejtőzködve él, alkot, szinte semmi támpontot nem ad a kutató számára, hogy módszerét jellemezze. Erősen hatott rá a filmkészítés képi szemlélete: élesen vágja a cselekmény tömbjeit, sűríti a leírásokat, gyakran él kihagyásos szerkesztésmóddal, s hallatlan erős beleérzéssel jeleníti meg az emberek és tárgyak „lelkét”. Egyike azoknak, akik sajátos eszközökkel átértelmezik korunk mítoszait. Elbeszéléseinek és regényének (*A pálya szélén* 1963) hősei gyakran sportolók, kivált labdarúgók, de nem a teljesítmény, a test kultusza foglalkoztatja, hanem a pályák környékének világa, azok a szurkolók, akik életüket adnák a csapatért, annak győzelméért, s közben szinte észrevétlenül csúsznak lefelé a társadalmi ranglétrán. Legendás régi csapatokat idéz a foci hőskorából, arcok villannak fel s úsznak el, közben pedig mindvégig érezzük, hogy a lét alapvetően reménytelen, a szegények és a kiszolgáltatottak a valóságban sosem, legfeljebb a lélek terein találják meg vágyott boldogságukat és életvitelük igazolását. Alapérzése a részvét, s e vonatkozásban az expresszionista életérzés folytatója, s alkotásmódjában is érezni az irányzat hatását, bár sokkal inkább jellemző rá a tudatos líraiság, némelyik novellája akár szabadvers is lehetne, előfordul, hogy ritmizálja mondatait.

A nagyvárosok peremén élő, reménytelen emberek írója, hőseiből azonban sosem hiányzik egy jobb és igazabb világ sejtelme, melyet olykor a megszólaló, életre kelő, humanizált tárgyak jelképeznek számára. Egyáltalán nem meglepő, ha némelyik elbeszélésében — mert elsősorban novellista — megszólalnak a padok, elindulnak a létrák, nyöszörögnek a kariatidák. Részvétét iróniája ellenpontozza. *Előadók, társszerzők* (1970) című kötetével műfajt teremtett. Amit a kelet-európai irodalmakban hosszú ideig csak közvetve, áttételesen fejezhettek ki az írók, azt egészen egyéni formában jelenítette meg: hősei kiszakadva a tér realitásából, de nagyon is konkrét történelmi helyzetben — az ötvenes években — lebegnek, küzdve megélhetésükért, a maguk módján tagadva azt az ideológiai közállapotot, mely mindenkire ránehezedett akkoriban, aki nem volt hajlandó vállalni az uniformizált gondolkodás- és kifejezésmódot. A megrontott jelenből ezért fordult újra meg újra a megszépített múltba, amelyben életre kelnek és megszólalnak a film hőskorának nagy alakjai (*Régi idők mozija* 1967; *Zsámboky mozija* 1975; *Álom a színházról* 1977). A befogadó tudata általában lineárisan működik: az eseményeket és a cselekményt dolgozza fel, és igyekszik saját elképzelései szerint tovább építeni. Mándy Iván műveinek az a titka, hogy e tudatmozgást több dimenzióssá téve minden olvasóban megmozdítja azt a játékos vagy gyermeki adottságot is, amely valamennyiünk szívében él, mint létünk magasabb összefüggéseinek lenyomata.

LOSONCZI PÉTER

Remény és dialógus — dialógus és remény

„Minél jobban törekszünk... az ész vezetése szerint élni, annál jobban törekszünk majd arra, hogy kevésbé függjünk a reménytől...” — írja Spinoza.¹ Ez az idézet jól érzékelteti azt a dilemmát, amely — a racionalista gondolkodásban gyökerező — újkori filozófia reményfelfogását jellemzi. Felvetődhet tehát a kérdés: van-e egyáltalán értelme a reményről beszélnünk? Jelen gondolatok megfogalmazásakor kettős cél vezérel. Egyrészt röviden vázolnék néhány olyan momentumot, amelyek — véleményem szerint — e „remény-telenség” megerősödéséhez, illetve a reménytelenség — mondjuk így: a nihil — álláspontjának elterjedéséhez vezettek.

Másrészt szeretném felmutatni egy olyan gondolkodói viszonyulás lehetőségét, melynek tükrében *lehetséges és értelmes* a reményről szólnunk.

Vizsgálódásainkat Descartes-tal kell kezdenünk, hisz „világkép-teremtő” filozófiája (Heidegger) kihat az európai gondolkodás széles területeire. A descartes-i „módszer” — az igényeiben a matematikai tételek bizonyosságához igazodó módszer — többirányú kisugárzását kell feltárnunk ahhoz, hogy megértsük a racionalizmus ösvényét továbbtaposó Spinoza fent idézett kijelentését.

A francia filozófus célja a korában újonnan felmerülő szkepszis cáfolata volt. Saját fegyverükkel támad a szkeptikusok ellen („...akik csak azért kételkednek, hogy kételkedjenek...”²); vizsgálódásait maga is a kétely teljes körű kiterjesztésével kezdi. Úgy találja azonban, hogy bármilyen kétségek is merülnek föl tudását illetően, egy dologban — éppen a gondolkodás tényét figyelembe véve — mégsem kételkedhet: nevezetesen abban, hogy ő maga létezik. Tehát a „cogito ergo sum” alaptétel révén létében — metafizikailag — bizonyossá vált res cogitans*-tól visszafelé haladva kell felépítenie a világot.

Természetesen itt nem áll módunkban behatóan foglalkozni mindazokkal a kérdésekkel, amelyeket a descartes-i rendszer örökül hagyott, s amely kérdésekről máig viták folynak. Számunkra most az a magabiztos helyzet fontos, amelybe Descartes a „módszer” kidolgozása révén jutott. Ez a magabiz-

* gondolkodó szubsztancia

tosság adja az *Értekezés* alaphangját³, s — a felmerülő bizonytalanságok ellenére — a *Meditationes*-ban is meghatározó.

De miképp kapcsolható ez a remény témaköréhez?

Descartes szerint a remény olyan élménye a léleknek, amelyet valamely, a maga szempontjából jónak ítélt dolog képzete kelt benne. Ám ha következtések akarunk lenni, akkor a módszerből eredő — fentebb már ábrázolt — optimizmus szellemében el kell vetnünk a reményt. Ezt a feltevést látszik alátámasztani az *Értekezés*ben ideiglenesként megfogalmazott harmadik erkölcsi vezérelv, amelyet később Descartes tulajdonképpen véglegesít.⁴

A hasonló alapokra épülő; a világot a matematika axióma-, illetve tétel-rendszeréhez hasonlóan leíró spinozai filozófiában a remény már egyenesen „állhatatlan öröm”-ként kerül tárgyalásra⁵. Spinoza a félelmet és a szomorúságot szoros összefüggésbe hozza a reménnyel⁶, s így a remény nem pusztán — újabb szójátékkal élve — „módszer-tani”, hanem metafizikai szempontból is elvetendő lesz⁷. S bár meglehet, hogy bizonyos értelemben mégiscsak beszélhetünk a reményről Spinoza esetében⁸, ez még nem jelenti a remény rehabilitálását.

A racionalizmus magabiztosságával függ össze, ám messze túlmutat azon az a folyamat, amely magának a módszernek a természetében megy végbe. Ahogy arra — Nietzsche nyomán — Heidegger rámutat, a módszer itt már „a világ előzetes terve”⁹ lesz, s ennek nyomán „csak az számít igazán valószínűsnek, ami tudományosan kimutatható, azaz kiszámítható”¹⁰ (a spinozai remény-félelem-szomorúság párhuzam is a kiszámíthatatlanság ürügyén kerül megfogalmazásra!). Ez a felfogás korunkban jut el végletes — de talán nem végleges — megvalósulásához: a kibernetikai szemlélethez. A „kibernetikai világterv” (Heidegger), a vezérlésen alapuló világ eszméje mindent pusztán információvá degradál; az ember maga is csak semleges építőköve lesz egy hatalmas automatának. S ha jól meggondoljuk, egy ilyen vezérelhető, uralható világban valóban anakronizmus lenne a reményről beszélnünk!

Itt kell megemlítenünk a descartes-i fordulat fontos antropológiai következményét. Miután az egyedüli biztos támpont az „én” (a res cogitans), az ember abszolút kitüntetett szerephez kerül; úgymond „feldolgozza a világot” (Heidegger). Ebben rejlik az újkori metafizikai fordulat végletes szubjektivitása (mint láttuk, a metafizika *megalapozó funkciót* tölt be itt), s ehhez még párosul a (matematikai) módszerből eredő objektivitás-igény. Tehát e fordulat színe és fonákja: a test, a lélek és a külvilág-problematika föloldatlansága. Ezek azok a kérdések, amelyeket az utódok közül sokan és sokféleképpen próbáltak megoldani, ám igazán megnyugtató válasz nem született.

Kétirányú folyamatnak lehetünk tanúi tehát: egyszerre megy végbe a „világ felszámolása” (Tillmann J. A.) és a „Kiágyazódott Ész” (Szilágyi Á.) — valóban reménytelennek tűnő — elmagányosodása.

Szóltunk már a metafizika megalapozó szerepéről. Ez a szerep maga után vonja azt is, hogy az adott kor metafizikai kérdései kihatnak az ember egész világlátására, lét-élményére.

Ha elfogadjuk azt a véleményt, mely szerint „a metafizikai gondolkodásban a világ eredendő egysége meghasadtan mutatkozik”¹¹, akkor azt is látnunk kell, hogy az újkori filozófia esetén ez a hasadás különösen húsbavágó.

Hiszen a metafizikai törésvonal az „én” és a külvilág között húzódik; s tekintve a fentebb említett objektivitás-igényt, az „eredendő egység” helyreállítása igencsak nehéz feladatnak bizonyul. Ez a felismerés vezetett el magának a metafizikai gondolkodásnak általában vett kritikájához: a gondolkodók mintegy Don Quijoteként próbálnak kitörni a metafizika szorításából.

Egymástól igencsak különböző válasz-kísérletek születnek, ám sem Nietzsche heroizmusa, sem az embernek „dolgozó élőlényként” való leírása (Heidegger) nem vezet ki ebből a tragikus helyzetből.

Nietzschénél a metafizika tagadása (éppen a tragikum átélése folytán) — úgy mond — a tagadás metafizikájába csap át — ily módon a nihilizmus betetőzi a metafizikát. A „munka metafizikai rangra emelése” pedig végső soron a „létező elhasználásának” útjára (Heidegger) vezeti az embert, megújítva evvel a világ feldolgozásának folyamatát.¹²

Nietzsche szerint a remény a „Pandora szelencéjében rejtező... legnagyobb szerencsétlenség”¹³, míg a másik szemlélet képviselőinek — a racionalizmus optimizmusának örököseiként — Spinozával kell egyetérteniük. Ám a Heidegger által leírt folyamat felismerése folytán könnyen hatalmába kerítheti őket a bizonytalanság, a nihil.

Wittgenstein *Tractatusa* úgy tűnik, végleges — ám igen szigorú — megoldással szolgál. Ha elfogadjuk, hogy csak a „logikai térben fennálló... tények”-ről teszünk kijelentéseket, az azon kívül eső dolgokról pedig hallgatunk, akkor — végső soron — „az élet problémájának megoldását e probléma eltűnése jelenti” majd.¹⁴

„Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell”¹⁵ — így szól hát a hallgatás tétele. Végletes megosztottsággal kell szembenéznünk újra: a természettudományos leírás és a hallgatás között választhatunk.

Ám valóban így áll-e a dolog? Az eredendő egység felismerése valóban csak hiú ábránd marad? Nem így lesz, ha lemondunk arról, hogy helyreállítsuk — tehát megkonstruáljuk —, s ha hajlandóak vagyunk tiszteletben tartani a „világ szakralitását” (Varga Mátyás). Ha — feladva a birtoklás és a győzelem igényét — készek vagyunk a világgal való *dialogusra*. Ennek lehetőségére „nyit ablakot”¹⁶ Martin Buber dialogikus bölcsellete.

Buber így kezdi *Én és Te* című művét:

„A világ kétarcú az ember számára, amiként kétarcú az ember magatartása a világban.

Az ember magatartása kétarcú, amiként kettő az alapszó, amit kimondani képes.

Az alapszók nem szavak, hanem szópárok.

Az egyik alapszó az Én-Te szópár.

A másik alapszó az Én-Az szópár...”

Az Én-Az alapszó a tapasztalás világát, a pusztta tárgyak világát fedi le. Buber tehát nem tagadja a tapasztalati megismerés lehetőségét és szükségességét. Mert bár az Én-Az alapszót „sohasem mondhatja egész lényével az ember”, mégis a „világ alapigazságához tartozik: csak az Az rendezhető”.

Ahogy igaz lesz, hogy „Az nélkül nem élhet az ember...”, úgy fontos hangsúlyozni: „...aki csak Az-zal él, nem ember”.

Mert az embernek alapvetően szüksége van az Én-Te alapszó kimondására — ezt az alapszót „csak egész lényével mondhatja” —, szüksége van arra, hogy „viszonyban álljon” („az embert, akinek azt mondom: Te, nem tapasztalom... viszonyban állok vele...”). Az Én-Te viszonyulás — az embereken és a világon kívül — Istennel is fennállhat; sőt: a végső cél éppen ez. Ám fontos hangsúlyozni, hogy — mint arra Fila Béla rámutat — „súlyos félreértés lenne, ha Istent az örök eszmék... világában keresnénk”. Nem „a lét szegélyén, vagy azon túl rejtőzik, hanem egyszerűen ott van minden Én-Te találkozásban”.¹⁷ Isten tehát itt nem valamiféle metafizikai „legfőbb létező”!

Az Én-Te alapszót kimondó ember kívül áll a múlt és a jövő örökös dilemmáján: „ami lényegi — a jelenben éljük meg”. (Ez a jelen nem „pontoszerű jelen...”, hanem valóságos, kitöltött és beteljesült jelen...). Az Én-Te viszonyban álló ember mindig e lényegi jelen részese — s hozzátehetjük: ez a világ szakralitásának megélése egyben.

S hogy mit mondhatunk ezek után a reményről?

A remény: magában a dialógus lehetőségében rejlik. Úgy is mondhatjuk, hogy az Én-Te viszonyban álló, a dialógusban részt vevő embert éri. Hiszen nem egypólusú világról beszélünk itt, s a megjelenő kettősség — a „magatartás” és a dialógus kettőssége — nem hasadást jelent. Éppen ellenkezőleg: átmenetet és kölcsönösséget („A viszony — kölcsönösség...”).

„Az Az-világból való kilépés nem tanítható előírások formájában...”, a „Te kegyelem által találkozok velem — hiába keresném, hogy megtaláljam...” Mondhatjuk úgy is: „megmutatkozik”.¹⁸ A remény tehát nem valamiféle metafizikai irányultság vagy ehhez kapcsolódó etikai norma. Nem függés — ajándék.

De etika-e ez egyáltalán? Nagyon is az! Ám: ez az „etika nem lehet tudomány”, s azzal, amit mond „tudásunk semmilyen értelemben nem gyarapodik...”.¹⁹ S — újra Wittgenstein szavait „elorozva”²⁰ — elmondhatjuk: az etika és az esztétika egy.

Jegyzetek:

1. Spinoza, Baruch: *Etika*, Gondolat, 1979.
2. Descartes: *Értekezés a módszerről*, Akadémiai, 1980;
3. „...minden dologról csak egy igazság van, s aki ezt megtalálja, annyit tud a dologról, amennyit egyáltalán tudni lehet...” (uo. 178. o.)
4. „Harmadik vezérelvem az volt, hogy mindig arra törekedjem, hogy inkább magamat győzzem le, mint a sorsot (...) akaratunk természetesen csak olyan dolgokra irányul, amelyeket értelmünk... elérhetőnek mutat...” *Értekezés*, 178. o., illetve: *Levelek Érzsébet hercegnőhöz*, Európa, 1977, 44–45. o. 5. i.m. 174. o. 6. i.m. 310. o. 7. Boros Gábor: *Spinoza reménytelen reménye*, Magyar Filozófiai Szemle 1986. 3–4. 356. o. 8. „a legfőbb jó megvalósításának reménye reménytelen remény s ezt Spinoza nem ítélte el és nem adta föl” vö. Boros: i.m. 375. o. 9. Heidegger: *A művészet eredete és a gondolkodás rendeltetése*, Athenaeum 10. uo. 72. o. 11. Tillmann J. A.: *Szigetek és szemhatárok*, Holnap, 1992, 72. o. 12. Heidegger: *A metafizika meghaladása*, Vigilia, 1990. 6. 13. Nietzsche, Friedrich: *A vándor és árnyéka*, Göncöl, 128. o. 14. Wittgenstein: *Logikai-filozófiai értekezés*, Akadémiai 1989. 1–1.13 ill. 6.521 — 11. ill. 89. o. 15. uo. 7. (90. o.); 16. Fila Béla: *Martin Buber dialógikus gondolkodása*, Vigilia, 1983. 3. 173. o. 17. uo. 175. o. 18. vö. Wittgenstein i.m. 6.522 (89. o.) 19. Wittgenstein, Ludwig: *Előadás az etikáról*, Nappali Ház, 1990. 1. 11. o. 20. *Logikai-filozófiai értekezés*, 6.421 (87. o.)

Az egyház és a pluralista társadalom

A Vigilia decemberi száma amolyan ünnepi „tűzijáték” volt: szellemi életünk számos kiválóságát szólaltatta meg. Szépen megfogalmazott, magvas, nemritkán fanyar, de mindig őszinte vallomásaik sokunkat továbbgondolkozásra készítettek. Ilyen sok szempontúan, ilyen felelősen, ernyre nyitottan kellene elgondolkoznunk közös dolgainkról, legalább az egyházon belül! Korábban azt gondoltuk, hogy a reánk kényszerített politikai rendszer akadályozza az őszinte szót, a nyílt, jószándékú eszmecserét. Mára kiderült, hogy a rendszerváltozás önmagában még kevés — le kell küzdenünk a bennünk lévő akadályokat, előítéleteket is. S a Vigilia feladata éppen az lehetne, hogy fórumot adjon ennek az együtt-gondolkodásnak, a higgadt, az egyház építését szolgáló, Krisztus iránt elkötelezett dialógusnak. Talán ezt szolgálhatja majd most indított rovatuk, a *Perspektívák*. Örömmel üdvözöltem a kezdeményezést, s éppen ez adott bátorságot arra, hogy megírom néhány észrevételemet. Örölnék, ha közölnék levelem, s örömmel olvasnám mások reflexióit, véleményét is, akár a lapban megjelent írásokról, akár más, a lap profiljába tartozó kérdésekről.

Barátaimmal eltűnődtünk a decemberi szám hosszabb tanulmányain is. Pálvölgyi Márta sajtóelemzése a pápalátogatásról (Vigilia 1992. június) kitűnő írás volt, remek tükröt tartott elénk a magyar sajtóról. Mostani elemzése is sok érdekes szempontot vet föl, de mintha a szerző szubjektív állásfoglalása a kelleténél erősebben érvényesülne, a tárgyilagos és teljes kép rovására. Tudom, hogy lapjuk hagyományához tartozik, hogy távol tartja magát a politikától, ezt az írást mégis „kormánypártinak” éreztem. Kiegyensúlyozta viszont Lengyel László kitűnő, összefogott, bár az egyházzal szemben erősen kritikus

írása. Sokat vitatkoztunk róla: egyesek ellenzéki liberálisnak tartották, mások a Borkor közösségek gondolatait látták megfogalmazódni benne. Megjegyzéseim viszont érdemes elgondolkodni.

Egy súlyos ellenvetésünket, illetve kiegészítésünket azonban el kell mondanom. Egyes iskolákban, önkormányzatoknál ma is élethalálharcot kell folytatni azért, hogy az egyház, egy-egy szerzetesrend, egy-egy katolikus kezdeményezés megkapja azokat a lehetőségeket, amelyek jog szerint megilletik. Azelőtt gyakran hallottuk a „helyi túlkapások” emlegetését az egyházat sújtó rendelkezésekkel kapcsolatban — bizony manapság is sok még a helyi túlkapás. Ezek az esetek az elnyomott egyház képét mutatják, nem pedig a hatalmaskodó egyházét!

Eltért a véleményünk abban, hogy szabad-e, kell-e a Vigiliának ilyen kritikus írásokat közölnie. Véleményem szerint a párbeszéd előfeltétele az, hogy meg tudjuk hallgatni a másképpen gondolkodók véleményét is, még azokét is, akikkel nem értünk egyet. Hit és erkölcs kérdésében, illetve mindabban, ami az Egyházi Tanítóhivatal illetékességi körébe tartozik, nem lehet vita katolikusok (még értelmiségiek, sőt teológusok) között sem. De gyakorlati kérdésekben, az egyház életét, jelen helyzetét, tevékenységét, pasztorális tevékenységét érintő területeken csak akkor követjük hűen a Zsinat iránymutatását, csak akkor értelmezzük helyesen az idők jeleit, ha minél tárgyilagosabb helyzetelemzést tudunk végezni, s ha véleményünket minél több szempont figyelembevételével alakítjuk ki. Úgy tudom, hazánkban még nem alakultak az egyházmegyei Pasztorális Tanácsok, amelyeket pedig a Zsinat ajánl s a Kánonjogi Kódex is részletez. Ha jól tudom, ezeknek főleg világiakból kellene állniuk, s céljuk az lenne, hogy az egyház-

megye vezetése első kézből kaphasson hiteles tájékoztatást az ország különböző vidékein, különböző társadalmi viszonyok között élő, különböző foglalkozású, elkötelezett katolikusok gondolatai, tájékoztatása alapján. A *Perspektívák* című új rovat s maga az egész lap teret adhatna ilyen országos méretű párbeszédnek, ahol szóba kerülhetnének az egyházunkat érintő mai kérdések, gondok, feladatok. Véleményem szerint ez lehetne a Vigilia küldetése a mai magyar egyházban és társadalomban.

A párbeszédet sajnos ma sok minden akadályozza Magyarországon, s ez alól az egyház sem kivétel. Legsúlyosabb hibáknak az előítéleteket érzem. Gyakran tapasztalom, hogy az olvasók nem a szavakra, a gondolatokra figyelnek, hanem arra, hogy ki mondja, írja le azokat. Az embereket pedig sokan eleve beskatulyázzák, egyeseket - alaptalanul és indokolatlanul - eleve kizárnak az értelmes, a katolikus, az egyházhű, sőt a jóindulatú emberek köréből, tehát meg sem hallgatják véleményüket, vagy nem azt hallják meg, amit azok mondanak, hanem saját előítéleteik szerint torzítják el a hallottakat-olvasottakat. S bármennyire igaz legyen is a szó, bármilyen meggyőző, elutasítják az, amit mondanak - elutasítják azt, sőt tagadják még a másik jogát is arra, hogy véleményét nyilvánítson.

Rétsági Béla
Debrecen

Perspektívák?!

Engedjék meg, hogy a *Perspektívák* rovatall kapcsolatban hangot adjak néhány gondolatomnak. Azt írja Kerekes Károly, hogy „Isten nem kérdezte meg tőlünk, hogy milyen egyházat akarunk, hanem szuverén módon, végtelen szeretetében ajándékozott nekünk egy egyházat”. Én ezzel szemben azt gondolom, hogy Isten nem egy egyházat, hanem Fiát ajándékozta nekünk végtelen szeretetében. Az Emberfia pedig egyedül Péter főségét szabta meg ebben az egyházban. Hogy ez az egyház most hol tart, arról jobb nem is beszélni.

Magunk fabrikálta egyházmodellről van szó. Hát talán Jézus írta elő, hogy palotákban lakjanak egyházi vezetőink, hogy még ma is különbség legyen a szertartásoknál a díjfizetés szerint? Hát nem mi hoztuk, alakítottuk ezt így még a feudalizmusban? Nemcsak Lengyel László *Államfogoly* című cikkében érthető úgy — már aki úgy akarja értelmezni —, hogy az egyház a klérusból áll, hanem elsősorban maga a klérus különbözteti meg magát, s véli úgy, hogy ő az egyház. (Mégpedig e szerint annál „egyházibb” valaki, minél magasabb méltóságot képvisel az egyházban.)

És vajon mit jelentenek azok a szavak, hogy „az állam a lekötelezettje, az adója az egyházaknak anyagilag, erkölcsileg?” Hát nem kell-e alázatosan szolgálnunk, mindenféle viszontjuttatás elvárása nélkül még az ellenségeinket is? Hogyan értelmezheti ezt így 1993-ban Kalotay Kálmán? Vagy lehet, hogy másképpen érti, és csupán a megfogalmazás nehézsége teszi nézeteit teljesen anakronisztikussá?

Mindezek rendkívül súlyos problémák, különösen ha úgy érezzük, hogy ezek hátterében az áll, hogy a magyar egyház nem vette észre, hogy ez az ország és ez a társadalom jócskán megváltozott az elmúlt negyven évben. Társadalmunk elvallástalanodott, s a hívókra embertársink többsége ámulva, vagy rosszabb esetben ellenszenvvel tekint, s egyáltalán nem kíván a hithez és a valláshoz közeledni. Én ezt tartom a legfőbb problémának, s ezzel a tökéletes elvallástalanodással egyházunk még nem igazán nézett szembe, okaira nem derített elegendő fényt, nem rendelkezik programmal a leküzdésére.

Nem tudom levelemet okos, szép szóval befejezni. Csak azt tudom, hogy lelkem minden erejével, teljes szívemből és minden erőmmel hiszek, de bizonyos vagyok benne, hogy Kerekes Károly és Kalotay Kálmán hajója elment.

Tisztelettel, aki ugyan már 1948 óta, de most 1993-ban egy húszezer fős kisvárosban alighanem egyetlen olvasójuk

Müller Márta
Dombóvár

Hitéletünk óre

Kevesen tudják, hogy a magyat görög katolikus egyháznak Kárpátalján — az egykori Ung, Bereg és Máramaros megyében — igen sok híve él. Ezek a magyar görög katolikusok a munkácsi egyházmegyéhez tartoznak, ennek keretében élnek a ruszin és ukrán görög katolikusok is. (Az egyházmegye székhelye már hosszabb idő óta Ungváron található.) A kárpátaljai görög katolikus egyházat 1949-ben felszámolták a szovjet hatóságok, a 450 000 hívőt, közöttük 28 ezer magyart, egyszerűen bekényszerítették az ortodox egyház keretébe. Romzsa Tivadar püspök még 1947-ben az állambiztonsági hatóság által szervezett utcai baleset áldozata lett, utódát, Chira Sándort huszonöt évi kényszermunkára ítélték, igen sok lelkeszt, közöttük Ortutay Elemér teológiai tanárt, elhurcoltak, a templomokat elkobozták, az ungvári görög katolikus székesegyházat átadták az ortodoxoknak: a Rómához hű papok és hívők katakombalétbe kényszerültek, a papi utánpótlás is földalatti körülmények között történt. A görög katolikus egyház helyreállítására már csak a kommunista uralom megrendülése után: 1989 decemberében került sor. Azóta számos egyházi intézmény újjászületett, megindult a lelkészképzés, s Szemeti János püspök visszakapta az ungvári székesegyházat.

A *Hitéletünk óre* című görög katolikus imakönyv megjelenése újabb fontos állomása annak az útnak, amelyen a sokáig elnyomott egyházi közösség most az újjászületés felé halad. Kárpátalján a szovjet megszállás óta eltelt időben nem jelent meg hasonló imakönyv. Szabó György lelkész állította össze az 1958-as torontói görög katolikus imakönyv nyomán, ő annak idején Ortutay Elemér titkos papi szemináriumának növendéke volt. Az imakönyv igen gazdag anyagot foglal magába, a magyar miseszövegeken kívül végigkíséri az egyházi évet, közreadja a szentségek kiszolgáltatása köré épülő imákat,

ezen kívül igen szép hagyományos imaszövegekkel is szolgál, a többi között Aranyszájú Szent János, Damaszkuszi Szent János imáival, de szerepelteti a nyugati egyház imáit, például Aquinói Szent Tamás, XIII. Leó és XV. Benedek pápák imádságait is. Érdemes külön megemlíteni II. Rákóczi Ferenc imáját: „a hazáért néhez időben”. Ebből szeretnék idézni, mintegy minden kárpátaljai magyar fohászáként: „Add végül, mi Urunk, legkegyelmesebb Atyánk, magyarok nagy, szent, hatalmas Istene, hogy felvételvé néped kebelébe, rendelésed útjáról le ne térjünk, hanem igazságtételeid órévé lévén, utunk nyugalomban és békeességben vezessen Tehozzád, ki végtelen kegyelmednél fogva azt akartad, hogy kiszabaduljunk a szolgaságból és megváltassunk.” Ámen, így legyen.

Pomogáts Béla

Fráter Zoltán: Áprily Lajos

„Ember voltam, remegő, daloló.” Így látta s jellemezte önmagát Áprily Lajos, egyéniség és mű harmóniáját foglalva szóba. Ezt a tökéletes önarcképet versekre s a bennük rejlő emberi sorsra figyelve finom ráérzéssel, árnyalt elemzéssel gazdagítja Fráter Zoltán. Igaza van: valóban az emlékek poézise s a természet hangulatának zenéje szól az Áprily-versből. Van költészetében valami állandóság, a szűrt napfény szelídsége fényli be olykor tétova melankóliáját, s a gyógyíthatatlan seb, a szülőföld, Erdély elvesztése miatti enyhíthetetlen fájdalom. Németh László jól ítélte, amikor a szász származását, de magyarul író költő helyét magas mércét állítva jelölte meg: „Nem primér jelensége az irodalomnak, de nem is epigon. A magyar líra pillanatnyi bomlásából ő szigetre szállt, és szigetre mentett magvaiból gyönyörű flóra sarjadt. A kifejezés áhítatát, a természet tiszta sugallatát, s ahogy ő mondja: az ember dallamát őrizte meg nekünk. Egyike azoknak a művészeknek, akik nem utat

törve, de tiszta és komoly szívüket felmutatva válnak új idők követévé." Rendre megjelenő kötetei, az 1921-beli *Falusi elégia*, a *Rasmussen hajóján*, *Az aranyosó balladája*, *A láthatatlan írás*, az *Ábel füstje*, a *Jelentés a völgyből*, az utolsó, még életében napvilágot látott *A kor falára*, s az 1969-beli, Győry János által gondozott posztumusz *Akarsz-e fényt?* valóban mind egy „remegő, daloló” ember megkapóan tiszta életútjának a jelzőkövei. Sokfelől sokféle kritikát kapott ez a költészet, Bendek Marcelltól Vita Zsigmondon át Görömbei Andrásig. Hozzám Szabó Zoltán megfigyelése áll közel, mely szerint Áprily a mikrokozmosz költője, a „kicsiségében nagyszerű világ” ábrázolója, aki „a művességet művészté emelte”. Fráter Zoltán nagy erudícióval mozog a nemes költészetnek ebben az otthonában. Új és irányadó, amit a *Jelentés a völgyből* verseinek, a költő híres négysorosainak, „Őszikéinek” hanglírájáról mond. „A hangvilág megszerkesztése, a hangok muzikalitása által” érzelm és gondolat kap poétikai formát. Másként szólva: a hanghatás, a verszene lényegi elem tartalomhozó érzelmi-gondolati modulátor is. Fráter filológiai is precíz munkája méltóan mutatja fel Áprily téveszthetetlenül egyéni karakterű költészetét. (*Balassi Kiadó 1992*)

Pálmai Kálmán

Prágai Tükör

Néhány évvel ezelőtt szemináriumi óráimon ült egy sudár, finom arcú, szép lány, Lucie Szymonowská, aki a lehető legtökéletesebben megtanult magyarul, és megismerte irodalmunkat és történelmünket. Amikor elvégezte az egyetemet, visszatért Prágába, s most főszerkesztője lett egy induló magyar nyelvű negyedéves lapnak. Ez a *Prágai Tükör*. A Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége adja ki, első száma idén télen jelent meg. A szerkesztőségi beközönlő szerint a jelen állapotok realitásából indulnak ki, de programjuk jövőközpontú. Nem határokbán, hanem hiadokban szándékoznak gondolkodni. Feladatuknak tekintik, hogy ezen a közös múltú területen, „Európa szívében” hitet

tegyenek a polgári gondolat és az emberi jogok sérthetetlensége mellett.

Szép verseket olvashatunk a számban Vladimír Holantól, aki századunk egyik legjelentősebb cseh költője volt: verseit Vörös István tolmácsolta magyarul, s ő írt kísérő tanulmányt is hozzájuk. Szerepel a számban Pilinszky János és Orbán Ottó, van benne könyvkritika és színházi szemle. A most induló prágai lap első számát mégis azért olvassuk különös érdeklődéssel, mert magunkat és a cseh-magyar kapcsolatokat láthatjuk benne cseh tükörben. Azt, amit a cseh irodalomkritika klasszikusa, Felix Šalda itt közreadott cikkének címével így fejezett ki: *Mi és a magyarok*.

A szám középpontjában a mai cseh-magyar kapcsolatrendszer áll, amely — mint több írás is leszögezi — döntően fontos lehet egész Közép-Európa számára. Ez a kapcsolatrendszer azonban — mondják az írók cseh szerzői — távol van az ideáltól, s nehezen leküzdhető akadályok állnak útjában. Bohumil Dolezal például a bősi problémára utalva így fogalmaz: „Az éretlen szlovák és a számító cseh politika minden terhet Magyarországra hárít, és annak a veszélye áll fenn, hogy ez a jelentősebb polgári demokratikus hagyományok nélküli, gazdasági problémákkal küszködő ország, amely még mindig az igazságtalan trianoni szerződés következményeit nyögi (...), a jelenlegi politikai rendszer összeomlásával és a háború előtti politikai atmoszféra visszatéréssel fizet rá erre a helyzetre”. Petr Příhoda a cseh-magyar jövőt latolgatva józan illúziótlan-sággal veszi számba a kapcsolatokat nehezítő akadályokat, s ezek fő forrását mindkét országnak Szlovákiához fűződő különleges viszonyában jelöli meg. Ebben az összefüggésben még arra a veszélyre is figyelmeztet, amely a cseh és magyar politikai alvilág rossz szellemeinek esetleges felébredésében rejlik. Megfontoltságra intő szavait a következőképpen fejezi be: „Nem látok más utat az esetleges katasztrófát elkerülendő, mint a valóban demokratikusan, európai módon gondolkodók bevonása, természetesen a keresztényekkel együtt, mind a cseh, mind pedig a magyar oldalon.”

Kenyeres Zoltán

Remegő légoszlop

Egy viszonylag ritkán hallható alapmű, a *Gran Partita* hangzott föl február 4-én a Zeneakadémián. Lukács Ervin vezényletével a darab nem is hangzott másnak, mint a hivatalos címe: *B-dúr szerenád*, Mozart tollából. Óvatosság és figyelem jellemezte az előadást, egyneműség, kiegyensúlyozottság, kellem. Számomra ugyan nem erről szól a *Partita*, de elég volt egyetlen pillantást vetni Lukács madárként rebbenő, szépen tartott, kifejező, de könnyű kezére, hogy tudjuk, nagy érzelmeket, szélsőséges tempókat nem várhatunk ezen az estén. A zene közvetlen hatásának bizonyára jót tett volna egy lassabban ívelő oboa- és klarinét-dallam az *Adagióban*, egy hegyesebb menüett aligha nem lett volna izgalmasabb, de amit cserébe kaptunk, nem megvetendő. Szép volt a hangzás, a fülnek kellemes, és igazán elsőrangú mulatság. Az Állami Hangversenyzenekar fúvósai együtt játszottak, és csekély kivételtől eltekintve azt, ami a kottában van. S ha feledhető volt is az este, legalább nem rossz emlékü.

Fáy Miklós

Borges: A halhatatlanság

Emerson szerint a legjobb emberek — a könyvekben élő és ma is létező emberek — társaságában tölthetnénk életünket, mi azonban nem őket keressük, hanem inkább kritikákat és kommentárokat olvassunk róluk, ahelyett, hogy kinyitnánk könyveiket és megszólítanánk őket.

Ha a világ története valójában csak néhány metafora története volna — ahogyan Borges vallja —, akkor számára ezeknek a metaforáknak a kulcsfogalmai: *a könyv*, *a halhatatlanság* és *az idő*. Életútjának végén (1978-ban, csaknem nyolcvanévesen) tartott előadásai kiemelt helyet foglalnak el életművében, gondolkodásának esszenciális összefoglalásaként. A *halhatatlanság* címmel megjelent esszékötete öt előadás írott anyagát tartalmazza, amelyeket a Belgrano Egyetemen (Argentína) tartott, látszólag egymástól igen távoli témákból. A belső, finom kapcsolatot az öt előadás

között nem nehéz fölfedezni; a művészi lét örök problémája foglalkoztatja: a halhatatlanság. Ezért szerencsésebb a kötet magyar fordítójának, Tóth Évának a címválasztása, mint az eredeti cím, amely az előbeszédet hangsúlyozza (*Borges beszél*). Borges előadásainak írott változata az esszéírás emersoni ősváltozatát idézi. Tudniillik Emerson előadásai folyamán csiszolta fesszes, egységes szövegekké kedvenc témáit.

Az előadások sorrendje fontos. Az első téma: *a könyv*, Borges számára az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása. Könyv nélkül életét elképzelhetetlennek tartotta. Második *a halhatatlanság*; de a megoldási kísérletek felsorolása ellenére sem talál megnyugtató megoldást: „...testi halálunk után megmarad emlékezetünk, s emlékezetünk után megmaradnak tetteink, mindaz, ami velünk történt, az egyetemes történetnek mindez a csodálatos része, noha nem tudunk róla, és jobb is, ha nem tudunk róla”. A halhatatlanság az a “fenyegetés vagy reménység”, amelyről minden művész álmodik, ami a művészet java részét motiválja. A harmadik előadás a sokak által félreértett/félremagyarázott svéd misztikus, *Swedenborgot* tárgyalja, akitől azt kéne megtanulnunk, hogy egy gazdagabb élet során üdvözlünk: az igazság, az erény és az értelem által. És természetesen — Borges szerint — a művészet gyakorlása által, ahogy egész életében ezt próbálta megvalósítani. A krimiről — a műfaj születéséről és kialakulásáról — E. A. Poe kapcsán beszél. Utolsóként: állandóan visszatérő — verseinek, novelláinak, esszéinek egyetlen — témájáról tartott előadást, *az időről*.

A könyv kétségtelenül legszimpatikusabb gesztusa, hogy nem kell feltétlenül egyetértenünk vele. Borges lehetőséget ad a beszélgetésre. (Európa)

Jász Attila

Új Magyar Tájszótár III.

Az Akadémiai Kiadó nagy vállalkozásának a K és M betűk közötti tartományt felölelő kötetét már a Balassi Kiadó hozta tető alá. Aki úgy véli, csupa különös, ismeretlen szóra bukkan, az bizony téved.

A B. Lőrinczy Éva főszerkesztői irányításával összegyűjtött szóanyag először is otthonos jóérzetet kelt mindazokban, akik csak kicsit is járatosak a magyar vidék életében, irodalmunk történetében, a néprajz stúdiumában. Az észjárás, a szóalkotó logika, a hangulati és hangalaki kifejezőerő világítja át a címszavakat.

A majdnem legelső *kaba* szó „sas”, „sólyom”, „vércse”, „kánya” jelentésével nyilván sokan tisztában vannak. A majdnem utolsó *művészeti* közhasznú, közkeletű alapszava ellenére ebben a képzésben a talán kevésbé várható „bűbajos”, „varázsló” értelmet vette föl. Kis töprengés árán szótár nélkül is rájöhettünk, hogy a *lóheverdi* a „lóhere” látható szinonimája. Nem lennék bajban a *köntőrfarol* igével sem, bár jelentése nem teljesen cseng össze a *köntőrfalazéval*. Mellébeszélést jelent az egyik, vonakodást a másik. Az viszont nem lehet kétséges, hogy aki *kivedel*, az „mohón iszik”. A *kosarjúbán* már nem könnyű megsejteni a meggyvágót, azaz egy madárfélét, a *kissor* pedig — noha a lehető legegyszerűbb összetétel — csak a paraszti élet mindennapjaiban nyeri el tartalmát, mint a növendék állatok jászla az istálló keskenyebbik oldalán. A *kutya*, a *ló*, a *macska* is ennek a kötetnek a (fő)szereplője.

Egyszerre archaikus és jelenváló benyomást kelt ez a hatalmas és szép tanulmány, mely a hazai nyelvtudomány főlkészültsége mellett a nyomdát is dicséri: a változatokat, jelentéseket, előfordulásokat árnyalt tipográfiai megoldásokkal kellett elkülöníteni.

Jó lenne, ha a készülő lexikonjainknál, szótárjainknál mostanában érzékelhető törekvés az ÜMETSZ-re, az Új Magyar Tájszótára is kiterjedne: gyorsabban haladna a munka, s a befejező kötetre — vagy ahogy elnézzük: kötetekre — nem kellene hosszú esztendőig várunk.

Tarján Tamás

Jász Attila: Daidaloszi napló

„Azt mesélték, hogy egy ifúnak könyve jelent meg, lelki napló hattyú- és kőversekkel. Titokban készült, mint minden fontos mű. Négytagú formája bonyolultan egyszerű volt, témája súlyos. A könyvben

ismeretlen hangon szólalt meg, azon, amit ma alig hallani, ami nagyon régen volt. Csak a halottak beszélnek így, akik igazán nincsenek már velünk, s ez a hang csak könyv által hallható. A görög mítosz, a kibogozhatatlan fonál egyik csomóját fogta meg, a Daidalosz-történetet. A könyvben a művészi lét sorson túli legmélyebb kérdése van felvetve: életem daidaloszi vagy ikaroszi legyen-e. Daidaloszként éljek, építsek labirintus-életművet, amelyben szörnyelkem bolyong, tanítsam fiamat a repülés vészes tudományára, s lássam, amint a legmagasabbról azonnal a halálba zuhan? Vagy éljek Ikaroszként, örökkévaló ifúságban, szilaj örömben? Mindkettő bukás. A könyvben beszélő hang, a költő, egyiket sem választja, mert mindegyiket elfogadja. Egyszerre a legmagasabbra szállni és egyszerre daidaloszi naplót írni a repülésről, a halálos zuhanásról. Paradoxonban élni. Ez a legnehezebb. Van egy pillanat, amikor a mester és tanítványa ott állnak a labirintus mellett, menekülni kell valahová. A földi bajból, bűnből, fogságból egyetlen út vezet — nyitva az ég. Sem ikaroszi, sem daidaloszi módon nem lehet meg az ég. A költő keresi. A könyvben van egy sor, amiben megszűnik a dilemma, és az ég megnyílik. Nem is sor, hanem csak két szó; azt mondja a hang: *hiányzol: ámen*. A héber záró vagy nyomatékosító szó visszhangjában Isten hiánya eltalált. Legalább Isten hiánya legyen. Hát így láttam ezt a könyvét, amikor azt mesélték, hogy ígéretes indulás volt, de még senki sem tudta, hogy egyetlen egy verset kell írnia...” — szolt Daidalosz mester és intett, hogy hagyjam most magára, mielőtt egy kérdéssel próbálkoznék. (*Tevan Kiadó*)

Somlay Gilbert

Shakespeare: Lear király

A színpad előterében földhalom. Az ország. Ezt osztja el az uralkodás nyűgétől szabadulni vágyó Lear leányai között. Szabdálna három felé, gyermekei száma szerint, de két fele osztja végül. Legkedvesebb leányát, a hízélgésre képtelen Cordeliát első haragjában messzire űzi. Ács János rendezése az Arany János Színházban

nem az érzelmekre figyel. Nem bensőséges, hanem tárgyyszerű: a mechanizmust elemzi, amelyben a hatalom mámorától megmérgeződött Learnek már csak a hízkelésre van füle, a tiszta, egyenes beszédet rögvést árulásnak bélyegzi. A dörögöldöző képmutatás áldozata lesz, akár csak Gloster. A tragédia fekete úrjében saját hatalomittas gyermekeik által kell elveszniük. Az őszinte beszédű Cordelia s a halk szavú Edgar sem tudja megmenteni őket. Apáik tévedése áldozattá teszi — így vagy úgy — a „jó” gyermekeket is. Az előadás a végletekig szkeptikus. Nem csak azért, mert megállíthatatlan örvény, egyre sebesebben forgó erők rántják a mélybe Leart és Glostert, hanem azért is, mert a hatalom csúcsairól alábukó két nemes úr, király és hűbéres, saját elvakultságuk áldozatai: a hatalom birtokosaiként ők sem tudták elkerülni az álságos szépítés, a hamis dicséret csapdáját.

Nem bensőséges a tér sem, ahol kénytelenek viselni sorsukat. Nagy, üres termen fut messzire a szem, mintha Tordy Géza kissé konvencionális Learjének és Rajhona Ádám hisztérikusból nyomorékká halkult Glosterjének személyes tragédiája nem is tudná betölteni. A nagy, ott-hontalan termekben üresen kong a hangjuk, a kopár, lakhatatlan térben bódultan támolynak a végső magányig.

Akárcsak Lear, belesétált önnön csapdájába a rendező is. A nagy, üres tér a legtöbbször tehetetlenné sorvasztja a figuráit. A legnehezebb azoknak, akiknek éppen nincsen szövegük. Lézenegnek a színpadon, vagy álldogálnak dologtalanul, elnézelődnek, vagy lesütik a szemüket. A mechanizmust, amely szerint itt minden működik, értjük, de csak nagy vonalakban. A részletek gyönyörét megtagadják tőlünk.

A testvérháború szaggatta Britannia véres víziójának záróképeben az ország szértaposott térképén, a szertedúlt földhalmon a halott Lear az ölében tartott halott Cordeliára borul, és szép lassan elsüllyednek az országgal együtt. Fenyegető látomás. Lankadt szomorúsággal figyeljük.

Kállai Katalin

Milan Kundera: A regény művészete

Vajon ma, a végparadoxonok korában, amikor az egykor kalandra vágyó Don Quijote a brochi, karkai hősökben vagy Svejk alakjában tér vissza, milyennek látjuk a regény történetét? Van-e a regénynek létjogosultsága? Egyáltalán, szükség van-e rá vagy észrevétlenül tűnik el a média egységesítő, az aktualitáshoz s nem a léthez kötött szellemének sodrában? A Mérleg sorozatban megjelent esszégyűjtemény egy gyakorló regényíró vallomása mindezekről, illetve saját művei geneziséről, amelyekkel csak az elmúlt években ismerkedhetett meg a magyar olvasó. (Tréfa, 1989; Búcsúkeringő, 1990; Az élet máshol van, 1991; A lét elviselhetetlen könnyűsége, 1992) A különböző műfajú írásokból (esszé, beszélgetés, gondolatok, beszéd, sőt regényei kulcsszavainak szótára) álló kötet érzékeny vallomás a regény négyyszáz éves életéről, szelleméről, haldoklásáról, a Joyce és Proust utáni regény lehetőségeiről. Érzékeny vallomás abban az értelemben, hogy a regény művészetének legmélyebb titkát nem elméleti vagy szemiotikai síkon közelíti meg, hanem személyes élményeiből fakadó erkölcsi-ontológiai dimenzióban. A regény nem az elmélet szelleméből született. A filozófiai létkérdéseknek nem művészi hordozója mivel maga is filozófia: a lét fogalmát hivatott feltérképezni a gondolat és a forma ezen megismételhetetlen egységében. Erkölcsé, jogosultsága és állandó témája a megismerés szenvedélye által elfeledett lét újabb és újabb felfedezése — a humor relatív bölcsességével. Ez Rabelais és Cervantes öröksége, akiknek tollán — Kundera szavaival élve — „a regény művészete Isten nevetésének visszhangjaként jött a világra.” Európa sohasem értette meg igazi örökségét, a regény lehetőségeit. Napról-napra tanúi vagyunk a műfaj halálának, a regény történetén kívül rekedt regények halmazának. Kundera mégsem a pusztulás hírnöke. Szavai a regény újra megtalált, még a 20. század végén is eleven erejét, a létbe ágyazottság derűjét sugallják. „A nevetés európai története végéhez közeledik.” A regény csak addig él, amíg valaki őrt áll Cervantes öröksége mellett. (Európa, 1992)

Cseresznyés Dóra

Ungaresca — 500 év magyar zenéje

Ötszáz év nyugat-európai zenetörténetének értékeit egy CD-válogatás keretei közé szorítani — a stílusok, formák, műfajok sokszínűsége miatt — teljesen reménytelen vállalkozás lenne. Közép-Kelet-Európa és ezen belül Magyarország esetében valamelyest egyszerűbb a helyzet, mert a művészetek, így a zenekultúra is közsímmert földrajzi, történelmi, politikai okokból következően lassabban és szűkebb spektrumban fejlődött, mint a kontinens nyugati felén. Ennek ellenére nehéz, bár rendkívül érdekes és hiánypótló feladatra vállalkozott a Mandel Quartet, amikor célul tűzte ki az 1450–1810 közötti Magyarország zenéjének egységes művészi szemzőgöböl történető bemutatását.

A felvételen valamennyi mű az operáénekesként is ismert Kállay Gábor feldolgozásában szólal meg. Kállay meghatározó szerepet juttat olyan különleges hangszereknek, mint a tekerőlant, a koboz és a rebek, ezáltal megteremti azt a sajátos, összetéveszthetetlen hangzasképet, amely az együttes eddigi lemezeinek, koncertjeinek is fontos értéke volt.

A válogatás nyitószámaként a Mandel Quartet a magyar többszólamú egyházi zene korai (15. század végi) forrásaiból találó. Az előadás visszafogott és mértéktartó, mégis oly jelentős mértékben tér el az eredetitől, hogy az egyes tételek szinte felismerhetetlenek. Ez a zavaró tényező a későbbiekben teljes mértékben megszűnik: a Mátyás király udvarának zenéjét reprezentáló három rövid kompozíció — mindhárom élvonalbeli nyugat-európai, de a budai udvarhoz valamilyen formában kötődő zeneszerző alkotása —, a három szenvedélyes, Balassi-versekre írt dal és a kirobbanó lendületű 17. századi táncmuzsika előadása szellemes, nagyvonalú és változatos.

A 17–18. század magyar egyházzzenéjét a Hungaroton felvételén a Káióni János erdélyi ferences tudós és muzsikusz által összeállított *Organo Missale* és az Esterházy Pál hercegnek tulajdonított, de minden bizonnyal csak részben általa komponált *Harmonia Caelestis* című gyűjtemény néhány tétele reprezentálja, szokatlan és (elsősorban hangszerösszeállítása okán)

különös, de stílusos tolmácsolásban. A legnagyobb teljesítményt azonban kétségkívül a válogatás zárószámaiban nyújtja az együttes. Felszabadultan, új meg új ötletekkel, meglepetésekkel szolgálva játsszák a pozsonyi és bécsi forrásokból származó 18–19. századi magyar táncokat és Pálóczi Horváth Ádám *Ötödfélszáz énekek* című gyűjteményének ismert darabjait.

Retkes Attila

Márai Sándor: Ihlet és nemzedék

Van Márainak egy alapvető sajátossága. Legyen az akármelyik könyve, felüthető bármelyik oldalon: magával ragad. Még ha a cselekmény érdektelen is, a hangulat elvarázsol. Márai számára mindegy, hogy miről ír. E kötetben felüthetjük egyaránt a Montaigne-ről, a Cervantesről vagy a Tolsztojról szóló fejezetet, a hatás azonos: Márai saját gondolatait írja, saját stílusában. Nem véletlenül Kosztolányi tanítványa. Miként a kötetben mesteréről mondja, amaz még a zsurnalizmust is a széppróza rangjára tudta emelni. Nos, Márai (persze Kosztolányi is) minden műfajt a széppróza rangjára emel. Legyen az napló, memoár vagy tanulmány.

Esszéinek jellegzetes kezdete: „Puskin délután háromnegyed kettőkor halt meg”. Akár egy novella. És még valami: nem azt írja, Puskin ebben meg ebben az évben, ezen meg ezen a napon halt meg, hanem háromnegyed kettőkor. Azonnal személyes kapcsolatot teremt az olvasó és a tanulmány „hőse” között. De nem személyeskedőt! Hunyadyt azért nevezi Sándorkának, mert (mint megtudjuk) egy város hívta így.

A kötet egyik legszebb írása, a címadó *Ihlet és nemzedék*, Márai akadémiai székfoglalója: egy Petőfi-vers, a *Szeptember végén* születésének rekonstrukciója: tárgyismeret, költői fantázia és ironia tökéletes ötvöze.

Oktatni lehetne az esszéírást e kis remekművek segítségével: ahogy az irodalomelméleti nyersanyagból valódi szépirodalom születik. Persze, még ha az esszét lehet is, Márait képtelenség tanítani. (*Akadémiai és Helikon Kiadó*)

Szabó Ádám

Páll Lajos tárlata

A bemutatott képek jelentős részének „főszereplője” a táj. Ennek elemei az emberi élet megszilárdult lenyomatai is, a kihűlt, merev formák, amelyek túléltek a mozgó, érzékeny életet: házak, kerítések, eszközök. Az ember ebben a részben a maga alkotta közegben elenyészik. Nincs erre jellemzőbb példa, mint a *Nagy Pál emlékére* című festmény, ahol a halvány inges, fél-szeg portrét a vászon alsó sarkába szorítja a mögé zsúfolódott, fából-falakból egy testté álló település. Az ember formálta természet jelképe *A csorda* is, az általunk szelídített bivalyokkal a szinte felbillenő térben, amitől oly idegen a fehér inges, úr-forma, háttal álló férfi. Ám elveszettségünk, idegenségünk a térben nem kelt nyomasztó érzéseket a nézőben Páll képein. Inkább egyfajta ösztönös tudás, bele-nyugvás bizonyosságai. Még melegebb ragaszkodás árad a festményekről életünk végtelen tájai iránt: az evílág és a túlvilág közti *Kaptatón* le- és felhajtó szekeresnek, a *Holnap hó lesz* beszélgető szomszédainak narancs, okker, bordó színekkel vakító ősz végi megvilágosodása s az *Őnarckép* tükörbe néző, a tűnő tükörképet rögzítő nyugalma ez.

A neves erdélyi fazekascsalád sarja az örökbe kapott mesterség, művészet természetességével formálja festői alapanyagát. Néha hengerforma kerekített udvarok, kör alaprajzú szérűk, ívesen körbehajló falvak kerülnek a vászonra képzelet korongjáról, máskor a térfelbontás kubista lehetőségeivel játszik. A rendbe belovadó s azt alakító ember hitvallását mutatják végül azok a képek, melyeknek emberalakjai uralkodnak a vásznon. Ahogyan *A nagy ivó* örök, lázas szomjúságával befogadja, a gauguini arcú *Danaidák* fáradt-erős cipekedő tartásukkal hordozzák az anyagot, ahogyan az *Apám* teremő kezével formálja a korongon a szépség edényeit — ez Páll Lajos művészetének imperatívusza.

Lackfi János

Kárpátaljai írók antológiája

Minden emberi közösség akkor válik igazán nagykorúvá — s alkalmassá arra, hogy maga intézze ügyeit —, midőn

meghódítja múltját, és tisztán látja saját történetét. Vonatkozik mindez a kisebbségi magyar irodalmakra, kultúrákra és népcsoportokra, így Kárpátalja magyarságára is. Ennek a magyar kisebbségnek: nagyjából kétszázezer léleknek hosszú évtizedeken keresztül alig volt lehetősége arra, hogy megismerje önmagát és kifejezésre juttathassa érdekeit, törekvéseit. Talán a legmélyebbről érkezett a Kárpát-medence magyar népcsoportjai közül, hiszen, nyomban a szovjet csapatok 1944 végi bevonulása után, nagyrészt a Gulág táboraiba deportálták, ahol több mint húszezer kárpátaljai magyar pusztult el. Néhány évtizede még az ungvári magyar újság is a hivatalos ukrán nyelvű pártlap „tükörfordításaként” látott napvilágot. Az Erdős-Kárpátok és a Felső-Tiszavidék magyarsága azonban végül is magára talált, s a szovjet birodalom területén végbement történelmi változásokat követve (és előmozdítva) ma már kialakította a maga politikai, érdekvédelmi, oktatási és kulturális intézményeit. Ez utóbbiak közé tartozik az Intermix Kiadó, amely nemrég hét könyvvel mutatkozott be a közönség előtt: a *Kárpátaljai Magyar Könyvek* sorozat darabjaival.

A sorozat egyik legfontosabb kötete a *Kisebbségi ének a beregi rónán* című kiadvány, a kárpátaljai magyar írók antológiája, amely Dupka György szerkesztésében az 1919 és 1944 közötti (tehát még „csehszlovákiai”) korszak íróit mutatja be. Közöttük olyanokat, mint az egy időben Beregszászon élő Győry Dezső, a fiatalon a háború áldozatává vált Sáfáry László és Mécs László, akinek *Hajnali harangszó* című első kötete az ungvári nyomda terméke volt. A hasznos és gazdag válogatást a munkácsi származású s Londoban élő költő, Rosner Árpád levele vezeti be, s a kárpátaljai magyarság 1919 és 1944 közötti történetének kronológiája zárja. Eligazítóak az írókról közölt életrajzok és Dupka György tartalmas összegző tanulmánya is. A kárpátaljai irodalmi antológia így lesz a múlt birtokbavételének, következképpen egy kisebbségi magyar kultúra „felnőtté válásának” eszköze. (*Intermix Kiadó*)

Pomogáts Béla

SOMMAIRE

Sándor Sík: Pâques hongroise

Huba Rózsa: Le Fils de l'homme est ressuscité le troisième jour

Gábor Adriányi: L'Ostpolitik du pape Pie XII.

Les Synodes diocésains

László Németh: Le Synode de l'archidiocèse d'Esztergom

Beáta Farkas: L'organisation, est-elle une vertu?

Les documents du synode diocésain de Poitiers et du La Mans

Khalil Gibran: Méditation du Vendredi Saint

Poèmes de Leconte de Lisle et Pierre Emmanuel

INHALT

Sándor Sík: Ungarisches Ostern

Huba Rózsa: Der Menschensohn ist am dritten Tage auferstanden

Gábor Adriányi: Die Ostpolitik des Papstes Pius XII.

Diözesansynoden

László Németh: Die Diözesansynode von Esztergom (Gran)

Beáta Farkas: Ist gute Organisation eine Tugend?

Die Dokumente der Diözesansynode von Poitiers und La Mans

Khalil Gibran: Karfreitagsmeditation

Gedichte von Leconte de Lisle und Pierre Emmanuel

CONTENTS

Sándor Sík: Hungarian Easter

Huba Rózsa: The Resurrection of the Son of Man on the third day

Gábor Adriányi: The Ostpolitik of Pope Pius XII.

Diocean councils

László Németh: The diocean council of Esztergom

Beáta Farkas: Is good organization a virtue?

The documents of the diocean council of Poitiers and La Mans

Khalil Gibran's reflections on Good-Friday

Poems by Leconte de Lisle and Pierre Emmanuel

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság: HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, PARANCS JÁNOS,
POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRENYI LÁSZLÓ

A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA MÁRIA, KISS SZEMÁN RÓBERT

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024

Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. ; Felelős vezető: Fekete István igazgató

Lapunk kiadását a Művelődési és Köznevelési Minisztérium támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcan át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk számlaszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48,— Ft

VIGILIA

SZEMLE

Hitéletünk őre (görög katolikus imakönyv)
Fráter Zoltán: Áprily Lajos
Prágai Tükör
Mozart: B-dúr szerenád (a Zeneakadémián)
Borges: A halhatatlanság
Új Magyar Tájszótár III.
Jász Attila: Daidaloszi napló
Shakespeare: Lear király (az Arany János Színházban)
Milan Kundera: A regény művészete
Ungaresca — 500 év magyar zenéje
Márai Sándor: Ihlet és nemzedék
Páll Lajos tárlata
Kárpátaljai írók antológiája

*A szemléket írták: Cseresznyés Dóra, Fáy Miklós, Jász Attila,
Kállai Katalin, Kenyeres Zoltán, Lackfi János, Pálmai Kálmán,
Pomogáts Béla, Retkes Attila, Somlay Gilbert,
Szabó Ádám és Tarján Tamás*

Következő számainkból:

Az egyház és az etnikai konfliktusok
Kiss Gy. Csaba: Az előítéletekről
és a megértés akadályairól
Käfer István: Gondolatok a magyar-szlovák viszonyról
Laikusok az egyházban
Hogyan beszélhetünk ma Istenről?